



naše planine

5-6

1988

Naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

THE JOURNAL OF THE ALPINE ASSOCIATION OF CROATIA

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Pretplata za 1988. g. 5000 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 1000 dinara. Uplate slati na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na uplatnici treba naznačiti: Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sufinancira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

Godište 40 (80) Svibanj—Lipanj 1988 Broj 5—6
Volumen 40 (80) Maj—Juni 1988 No 5—6

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADRŽAJ

IZDAVAČKI SAVJET

Ivica Bralić
Tomislav Đurić
Milivoj Gluhak
Josip Gobac
Zdenko Jajčević
Željko Kašpar
Željko Klepić
Mirko Knežević
Milan Kolman
Slavko Komar
Josip Malić
Vlado Mihaljević
Željko Poljak
Božidar Škerl
Ivica Trnokop

UREDNIČKI ODBOR

Nikola Aleksić
Borislav Aleraj
Darko Berljak
Vlado Božić
Milivoj Kovačić
Ivan Marchiotti
Krunoslav Milas
Tomislav Pavlin
Mladen Rac

DOPISNICI IZ REGIJA

Miroslav Ambruš-Kiš
Ivan Jakovina
Miljenko Pavešić
Đuro Priljeva
Ante Rukavina
Milan Sunko
Cvjetko Šoštarić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Željko Poljak

»Hrvatski planinar« 1898 — »Naše planine« 1988 . . .	97
XIII. redovna skupština Planinarskog saveza Hrvatske	98
Govor predsjednika Vlade Mihaljevića na XIII. skupštini PSH	100
Josipa Stibrić: Naš lanjski izlet na srednji Velebit	104
Barbara Lapenna-Brakus: U carstvu »Ognjene božice«	105
Radivoj Kovačević: Novinarsko pero među himalajskim zvijezdama	108
Drago Trošelj: Pico de Aneto u Pirinejima	111
Miodrag Kovačević i Daniel Vincek: Maja Rops (2501) u Prokletijama	113
Dr. Radovan Kranjčev: Na Šar-planini	115
Dr. Ante Rukavina: Takalice na Velebitu	120
Rajka Blašković: Skradnske zgrade	123
Ing. Vladimir Kovačić: Kako doći na Čvrstnicu	125
Tomislav Jagačić: Planinarski i ratni doživljaji Mirka Ivića	129
Irena Stanković: Ne sudite nam svima prema trojici Mira Šincek: Proljeće u Samoborskom gorju	132
Miljenko Pavešić: 100 godina hrvatskog planinarstva u Rijeci	134
Dr. Milivoj Kovačić: Društvene prostorije — uvjet za dobar rad	135
Vezni putevi i transverzale	136
In memoriam	137
Speleologija	137
Alpinizam i ekspedicionizam	138
Kamo na izlet	141
Orijentacijski sport	141
Publicistika	140
Ostale vijesti	142
Senaid Serdarević: Kako treba planinariti (nastavak)	143

PRILOG

Reprint iz prvoga godišta »Hrvatskog planinara« 1898. god.

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Triglavski nacionalni park:
Koča na Sedmom triglavskom jezeru

»Hrvatski planinar« 1898 – »Naše planine« 1988

U POVODU 90-GODIŠNJICE PRVOGA BROJA NAŠEG ČASOPISA

Hrvatsko planinarsko društvo odlučilo je 1898. godine da započne tiskati mjesečno glasilo »Hrvatski planinar« i dana 1. lipnja te godine, dakle, prije točno 90 godina, izašao je prvi broj na 32 stranice u nakladi od tisuću primjeraka. Bio je to prilično hrabar pothvat u doba kada je u Hrvatskoj bilo preko stotinu puta manje organiziranih planinara nego što ih danas ima (tada oko 300 naprama sadašnjih 36 000) i kada planinarske ideje nisu još ni počele prodirati u širu javnost.

Dogodilo se to u godini reorganizacije i promjene statuta, kada se HPD odlučilo na osnivanje podružnica izvan Zagreba i dalekovidno shvatilo potrebu časopisa koji bi ne samo propagirao planinarske ideje u Hrvatskoj, nego i povezivao članstvo budućih podružnica u doba kada je npr. putovanje do Gospića, sjedišta prve osnovane podružnice, graničilo s pustolovinom.

Obljetnicu prvoga broja »Hrvatskog planinara« obilježavamo i zato što je smatramo svojom obljetnicom jer su »Naše planine« zapravo počele izlaziti te daleke 1898. godine ili, u najmanju ruku, one nastavljaju prošlostoljetnu tradiciju kakvom se baš ne mogu ponositi mnoge organizacije. To i jest razlog da u glavi našeg časopisa uz brojku 40 navodimo u zagradi i 80. godišnjicu izlaženja. (Kada je poslije rata 1949. časopis ponovno počeo izlaziti, dobio je u duhu tadašnjih političkih promjena neutralan naziv »Naše planine«.)

U proteklih 90 godina izašlo je, dakle, 80 godišta planinarskog časopisa (nije izlazio 1915—21 i 1945—48). Od toga je 40 godišta »Hrvatskog planinara« s 8300 stranica i 40 godišta »Naših planina« s 12 600 stranica, dakle, ukupno više od 20 000 stranica planinarskog štiva.

Urednici časopisa bili su redom Dragutin Hirc (7 godina), Vjekoslav Novotni (6), Josip Pasarić (4), Josip Poljak (9), opet J. Pasarić (3), Ante Cividini (1), Fran Kušan (5), Ivan Rengjeo (5), Petar Lučić-Roki (10) i Željko Poljak (30).

Da bismo našim čitaocima vjerno dočarali ono davno doba i pobude naših prethodnika

koje su ih potaknule na izdavačku djelatnost, nema boljeg načina nego da objavimo reprint nekoliko karakterističnih stranica iz prvog broja i naslovni list prvoga godišta. Taj prvi broj započinje programskom osnovom u kojoj su jezgrovito ocrtani ciljevi »Hrvatskog planinara«. Pročitamo li pažljivo te prošlostoljetne misli i zanemarimo li nekoliko arhaičkih detalja, začudit će nas zrelost iznesenih ciljeva. Moramo, zapravo, priznati da ni danas ne bismo mogli mnogo toga dodati, iako je otada prošlo zamalo jedno stoljeće. Drugi članak, pod naslovom »O znatnosti i zadaći planinarstva« iz pera glavnog urednika Dragutina Hirca, pravi je planinarski manifest, pa iako je zaodjenut pomalo romanantičarskim ruhom i protkan patriotskim zanosom, mogli bismo ga bez krznanja i danas potpisati.

Zanimljivo je pregledati i sadržaj prvoga godišta iz kojeg možemo zaključiti da je uredništvo otrpve uspelo okupiti među suradnike ugledna imena tadašnje znanosti i kulture te zacrtati profil časopisa koji je istovremeno bio i literaran, i znanstven, i stručan.

Bibliografija svih priloga od 1898. do 1975. objavljena je u broju 11—12, 1975. i broju 1—2, 1976. u obliku predmetnog kazala i možda bi bilo vrijeme da se pride izradi bibliografije i za posljednjih trinaest godišta.

Danas su, istina, mnogi prilozi zastarjeli pa imaju samo još dokumentarnu ili povijesnu vrijednost, no ipak, uspijete li doći do nekog prastarog godišta, prelistajte ga dobronamjerno i s poštovanjem, pa ćete na tim već požutjelim listovima sigurno naći priloga u kojima ćete uživati ili ponešto zanimljiva doznati.

Na kraju, želimo našem časopisu da nastavi odavna zacrtanim putem te da uspješno prebrodi ovo naše krizno vrijeme u kojemu se gase mnogi vrijedni časopisi. Ohrabruje nas činjenica da unatoč svim izdavačkim neprilikama ne opada ni broj suradnika ni broj pretplatnika, pa stoga vjerujemo da ćemo jednako tako dočekati i stotu godišnjicu izlaženja.

Prof. dr. Željko Poljak



Pretisak iz »Hrvatskog planinara« 1898. godine priložen je na kraju ovoga broja

XIII. redovna skupština Planinarskog saveza Hrvatske

SKRAĆENI ZAPISNIK

Skupština je održana 9. travnja 1988. u dvorani Tehničkog školskog centra KOV JNA »General armije Ivan Gošnjak« u Zagrebu. Sazvana je za 10 sati, a započela je u 10,30 sati. Imlaa je 17 točaka dnevnog reda

1. Otvaranje skupštine, izbor radnog predsjedništva

Skupštinu je otvorio Vlado Mihaljević, vršilac dužnosti predsjednika PSH, pozdravnim govorom u kome se zahvalio svim delegatima, a posebno gostima: članu Savjeta Federacije dr. Slavku Komaru, članu Predsjedništva Republičke Konferencije SSRNH dr. Leu Randiću, predstavniku PSJ Božidaru Škerlu i tajniku Planinske zveze Slovenije Aleksandru Čičerovu, što su se odazvali pozivu da prisustvuju kao gosti. Radno predsjedništvo skupštine izabrano je u sastavu: Đorđe Balić (Planinarski odbor Slavonije), Ankica Cirković (PD »Industrogradnja« Zagreb), dr. Milivoj Kovačić (PD »Bilo« Koprivnica), Joso Rukavina (PD »Lipa« Sesvete) i Rudo Starić (PD »Dubovac« Karlovac). Skupština je jednoglasno prihvatila dnevni red koji je predložilo Predsjedništvo PSH.

2. Izbor verificacijske komisije i izborne komisije, zapisničara i ovjervitelja zapisnika

Verificacijska komisija izabrana je u sljedećem sastavu: Miljenko Pavešić (OPS Rijeka), Alojz Kranjec (PD »Gradina« Konjščina), Vinko Prizmić (PD »Mosor« Split), Miljenko Rosić (PD »Strmac« Nova Gradiška) i Miroslav Ratković (PD »Zagreb-Matica«).

Izborna komisija izabrana je u sastavu: Dobrivoje Cvjetović (PD »Petrov vrh« Daruvar), Dragutin Karažinec (PD »Ivančica« Ivanec), Milovan Borojević (PD »Paklenica« Zadar), Siniša Vilić (PD »Japetić« Samobor) i Mišo Višnjic (PD »Klek« Ogulin).

Za zapisničara je izabran dr. Željko Poljak (PD Kliničkog bolničkog centra »Maksimir« Zagreb), a za ovjervitelje zapisnika Drago Baruškin (PD »Željezničar« Zagreb) i Josip Graša (PD »Vihor« Zagreb).

Na početku rada skupštine delegate su pozdravili Božidar Škerl u ime PSJ, Aleksandar Čičerov u ime PZ Slovenije i predsjednik PD JNA »Sutjeska« kapetan Šaban Prokić u ime domaćina. U ime verificacijske komisije Miljenko Pavešić je izvijestio da je u PSH registrirano 130 planinarskih društava. Od toga broja 4 planinarska društva nisu bila aktivna i nisu podigla markice za 1987. godinu, što znači da bi na skupštini

trebalo prisustvovati 126 delegata. Tom broju dodaje se 5 delegata regionalnih planinarskih saveza odnosno odbora i dva delegata skupštine biranih po posebnoj odredbi Statuta PSH. Prema tome skupštinu sačinjava 133 delegata. Kvorum od dvije trećine iznosi 88 delegata. Prema sredenoj evidenciji verificacijska komisija je konstatala da skupštini prisustvuje 90 delegata. Prema tome, sve odluke skupštine bit će punovažne.

3. Izvještaj o radu organa PSH u 1987. godini

Budući da su delegati taj izvještaj dobili unaprijed u pismenom obliku, nije čitan, nego je odmah otvorena diskusija. Marko Sladić (PD »Marjan« Split) postavio je pitanje zašto nije ostvarena odluka Izvanredne skupštine 6. lipnja 1987. da se Statutom PSH stanicama GSS i vodiča prizna status pravne osobe. Ivica Martinek, predsjednik Komisije za izradu statuta i normativnih akata, objasnio je, da se to nije moglo ostvariti zbog zakonskih zapreka. Prof. Tomislav Merlić (PD »Železna gora« Čakovec) založio se za veće angažiranje prosvjetnih radnika na razvoju planinarstva, da im se takav rad prizna kao dio nastavne obaveze, te je predložio da se organizira sastanak prosvjetnih radnika radi savjetovanja. Izvještaj je nakon diskusije jednoglasno prihvaćen.

4. Financijski izvještaj PSH za 1987. godinu

Također nije čitan, jer je delegatima prije dostavljen. Usvojen je bez rasprave.

5. Izvještaj odbora samoupravne kontrole

Pročitao ga je Dražen Zupanc, predsjednik toga odbora. Usvojen je jednoglasno bez rasprave.

6. Program rada PSH za 1988. godinu

Dobili su ga delegati sa skupštinskim materijalom i zato nije čitan. Usvojen je jednoglasno.

7. Prijedlog financijskog plana za 1988. godinu

Usvojen je jednoglasno i bez diskusije.

8. Naredni zadaci na omasovljenju planinarske organizacije u SR Hrvatskoj i njezina uloga u zaštiti planinske prirode

O toj temi je Vlado Mihaljević iznio opširan referat, koji će u cijelosti biti objavljen u »Našim planinama«.

U raspravi nakon ovog referata član Predsjedništva RK SSRNH dr. Leo Randić istakao je važnost rada s omladinom, propagande boravka u prirodi i uloge planinarske organizacije u zaštiti prirode. Josip Stajduhar (PD »Vršak«, Brod Moravice) predložio je da se preuredi za planinarske potrebe napuštena škola u selu Bršetima i zamolio suradnju. Miroslav Hujber (PD »Strilež« Crikvenica) predložio je povezivanje s pedagoškom službom i službom za zaštitu prirode u SR Hrvatskoj radi tiskanja propagandnog materijala sa slikama zaštićenih biljaka, koji bi se dijelio po školama. Marko Sladić (predsjednik Gorske straže u Dalmaciji) iznio je zaštitarska iskustva iz svoje regije i predložio da se u svakom društvu osnuje sekcija za zaštitu prirode, da se normativno regulira pravo zaštitara da djeluju na terenu i da se razdoblje od 15. studenoga do 15. prosinca svake godine proglašuje Mjesecom šume u kojem bi svaki planinar trebao zasaditi bar jedno stablo. Miroslav Ratković (PD »Zagreb Matica«) traži da se domovima pribavi poseban status u pogledu poreza jer je njihovo djelovanje ograničeno prirodnim uvjetima. Miroslav Hujber (PD »Strilež« Crikvenica) obavještava da je njegovo društvo obnovilo dvije barake u nekadašnjem partizanskom logoru pod Viševicom i da se planira spajanje Riječke transverzale s Kapelskom. Nakon rasprave je zaključeno da će buduće predsjedništvo PSH uključiti u program rada stavove prihvaćene u diskusiji i poslati ih društvima u pismenom obliku.

9. Dopunski izbori za predsjedništvo PSH

Budući da su dosadašnji članovi Zlatko Herljević i Mirna Šabić iz Zagreba te Bojan Tollazzi iz Dalmacije spriječeni da dalje sudjeluju u radu, a njihova su mjesta izabrani Darko Berljak i ing. Zdenko Anić (PDS »Velebit«) iz Zagreba i Borut Kurtović (PD »Biokovo«) iz Makarske.

10. Izbor predsjednika i potpredsjednika PSH

Budući da na prošlogodišnjoj Izvanrednoj skupštini prilikom izbora predsjednika i potpredsjednika više nije bilo kvoruma, predsjedništvo je između svojih članova za vršioća dužnosti predsjednika izabralo Vladu Mihaljevića a potpredsjednika Ivicu Martineka.

Komisija za organizacijsko-kadrovsku izgradnju u funkciji kandidacijske komisije, poštujući načelo da se za vodeće funkcije predlaže više kandidata, predložila je listu s ovim kandidatima: za predsjednika Vladu Mihaljevića i Miljenka Pavešića, a za potpredsjednika Ivicu Martineka i Rudu Starića. U raspravi su Josip Graša i Mladen Rac prigovorili da su biografije kandidata previše štucure i prekasno poslane da bi bile na vrijeme raspravljene u društvima, osim toga da kandi-

dati nisu ponudili nikakav program, te da na ovoj skupštini ne bi trebalo birati predsjednika i potpredsjednika. Dr. Željko Poljak (urednik »Naših planina«) naglasio je u diskusiji da ovi prigovori ne stoje, jer je u glasilu PSH »Naše planine« objavljeno dovoljno materijala iz kojih se vidi tko su kandidati i kakav je njihov odnos prema planinarstvu. Skupština je predloženu listu prihvatila jednoglasno, a zatim je tajnim glasanjem izabran za predsjednika Vlado Mihaljević (82 glasa) i za potpredsjednika Ivica Martinek (72 glasa), dok je Miljenko Pavešić dobio 7, a Rudo Starić 17 glasova. Vlado Mihaljević se zatim zahvalio skupštini za ukazano povjerenje.

11. Usvajanje poslovnika o radu predsjedništva PSH

Poslovnik je usvojen jednoglasno i bez diskusije.

12. Usvajanje poslovnika o djelokrugu rada i zadacima komisija PSH

U raspravi je Mladen Rac (predsjednik komisije za zaštitu prirode PSH) prigovorio da u prijedlog Poslovnika nisu ušli prijedlozi komisije kojoj je na čelu i predložio amandman kojim se precizira djelokrug rada. Predsjednik komisije na normativne akte i statut Ivica Martinek odgovorio je da predloženi Pravilnik obuhvaća sve što je bitno i da su zbog sažetosti izostavljeni i brojni drugi prijedlozi, no oni mogu biti uneseni u normativni akt svake pojedine komisije. Amandman je odbačen većinom glasova, sa 4 glasa za, a zatim je Pravilnik prihvaćen većinom glasova, sa dva glasa protiv.

13. Usvajanje kućnog reda za planinarske objekte

Borut Kurtović (PD »Biokovo« Makarska) smatra da bi radi što manje normiranja bila bolja formulacija »pušenje je dozvoljeno samo u za to određenim prostorijama« nego »pušenje je zabranjeno u blagovaonici i spavaćim sobama«, ali u tom smislu nije predložio amandman. Mladen Rac je u ime komisije za zaštitu prirode predložio ove dopune kućnog reda u obliku amandmana: 1. kućne životinje smiju se uvesti u dom i mogu prenočiti u hodnicima, 2. posjetioci moraju otpatke ponijeti sa sobom ili ih odlagati na posebno za to određeno mjesto i to odvojeno plastičnu ambalažu, a nikako ih ne smiju deponirati u kraške jame, 3. zabranjeno je u planinarske kuće nositi floru, 4. vatra se izvan doma smije ložiti samo na određenim mjestima, samo suhim drvom, a prije odlaska se mora ugasiti, 5. društva mogu kućni red dopunjavati. Skupština je većinom glasova prihvatila 2. i 4. amandman, a 1, 3. i 5. odbacila. Marko Sladić predložio je pravo besplatnog noćenja za vodiča koji vodi 5 umjesto 10 članova kako stoji u prijedlogu. Ivica Martinek odgovorio je, da bi

takvo smanjenje prihoda za neke domove bio prevelik teret. Amandman je odbijen većinom glasova (u prilog je glasalo 18 delegata). Na kraju je za predloženi kućni red, zajedno s prihvaćenim amandmanima, bila većina delegata (1 protiv).

14. Informacija o usklađivanju Statuta PSH sa Zakonom o društvenim organizacijama i udruženjima građana SRH

Ivica Martinek obavijestio je skupštinu da su u Statut prihvaćen na prošloj skupštini unesene na zahtjev republičkog organa za poslove pravosuđa i državne uprave, promjene u čl. 26, 27, 47, 54, 69, 77 i 81. Unatoč našem prigovoru, promjene smo morali prihvatiti radi usklađivanja sa Zakonom. Na pitanje tko je nadležan da djelatnost nekih naših stručnih službi proglasi javnom i zašto taj javni karakter nije unesen u Statut, Martinek je objasnio da to pravo ima samo zakonodavac. Dražen Zupanc je objasnio da npr. GSS nema status javne službe, ali ima karakter javne službe jer se brine za sve građane a ne samo za planinare.

15. Imenovanje članova izdavačkog savjeta »Naših planina« i drugih edicija PSH

Skupština je jednoglasno usvojila ovaj prijedlog: predsjednik Josip Malić (direktor »Školske knjige«), članovi: Ivica Trnokop (član Izvršnog vijeća Sabora), Mirko Knežević (član Predsjedništva SRH), Slavko Komar (član Savjeta Federacije i predsjednik Republičkog savjeta za zaštitu prirode SRH), Vlado Mihaljević (predsjednik PSH), Milivoj Gluhak (general potpukovnik), dr. Željko Poljak (urednik »Naših planina«), Tomislav Đurić (predsjednik komisije za propagandu PSH), Željko Kašpar (član Savjeta za zaštitu

prirode SRH), Božidar Škerl (počasni član PSH), Josip Gobac (član predsjedništva Republičke konferencije SSRNH), Ivica Bralić (delegat Republičkog zavoda za zaštitu prirode SRH), Milan Kolman (predstavnik RSIZ-a za fizičku kulturu), Zdenko Jajčević (član komisije za povijest sporta SFKH) i Željko Klepić (član Predsjedništva RK SSOH i RK SSRNH).

16. Nagrade, odlikovanja i priznanja

Skupština je (s jednim glasom protiv) prihvatila prijedlog Komisije za dodjelu priznanja. Nakon toga je predsjednik PSH Vlado Mihaljević uručio Plaketu PSH mr. Željku Kašparu, Đuri Periću, Draženu Zupancu, Dragutinu Karažincu, Vladimiru Jagariću, dr. Borislavu Aleraju i Nikoli Aleksiću, a povelju počasnog člana PSH Božidaru Škerlu i dr. Željku Poljaku. Za primljena priznanja skupštini se zahvalio mr. Željko Kašpar.

17. Pitanja i prijedlozi

Borut Kurtović predlaže da se ubuduće društvima uputi okružnica s uputom za predlaganje priznanja.

Željko Bjegović (PD »Visočica« Gospić) obavještava da će PD »Visočica« održati 19. lipnja svečanu sjednicu u povodu 90. obljetnice osnivanja i zatim organizirati uspon na Visočicu, te da je društvo dobilo Nagradu grada Gospića. Dražen Zupanc je iznio mišljenje da bi sve normativne akte PSH trebalo na svakoj skupštini usavršavati izmjenama i dopunama na osnovi iskustva iz prakse.

Objerovitelji:
Drago Baruškin
Josip Graša

Zapisničar:
dr. Željko Poljak

Govor predsjednika Vlade Mihaljevića na XIII. skupštini PSH

I. NAREDNI ZADACI NA OMASOVLJENJU PLANINARSKJE ORGANIZACIJE U SR HRVATSKOJ

Drugarice i drugovi planinari, dragi gosti lučni da držimo red i čistoću u našim i uzvanici!

Ovom Redovnom skupštinom završava se vrlo značajan posao donošenja svih potrebnih normativnih akata u planinarskoj organizaciji SRH. Naime, na Izvanrednoj skupštini, koja je održana 6. 6. 1987. godine, prije nepunu godinu dana, donesen je Statut PSH, zatim Programске osnove, Srednjoročni plan razvoja, Kodeks planinarske etike, Pravilnik o dodjeli priznanja, Pravilnik

o radu Suda časti i Pravilnik o poslovanju planinarskim objektima. Na ovoj Redovnoj skupštini donijet ćemo vjerojatno još Poslovnik o radu Predsjedništva PSH, Poslovnik o djelokrugu i načinu rada komisija PSH, te Kućni red u planinarskim objektima. U međuvremenu je rješenjem Republičkog sekretarijata za upravu i pravosuđe Planinarski savez Hrvatske upisan u registar i dobio je status društvene organizacije u SRH. Tako su sada ostvarene sve pretpostavke da planinarska organizacija u

SRH razvija sve svoje djelatnosti. Sada je dužnost svih planinarskih društava i regionalnih saveza da što prije usklade svoje statute sa Statutom PSH.

Teške ekonomske i društvene prilike u zemlji dvojako se odražavaju na stanje u našem planinarskom pokretu i planinarskoj organizaciji u Hrvatskoj. Zbog pada društvenog i osobnog standarda znatno se rjeđe odlazi na planinarske pohode, izlete, sletove i ekspedicije na planine udaljene od mjesta boravka, jer su povećani troškovi prijevoza, prehrane i smještaja. Istovremeno, međutim, planinari mnogo masovnije, a napose djeca, omladina i građani, opsjedaju planine i izletišta u neposrednoj i bližoj okolini svog prebivališta. Jednom riječju: i ljeti i zimi, gotovo uvijek su planine u najbližoj okolini naših gradova i mjesta prepune planinara i izletnika, sportaša, skijaša, sanjkaša itd. Ljudi kao da se sve više vraćaju ljepotama prirode, kako zbog težih ekonomskih prilika u zemlji, tako i zbog sve veće zagađenosti zraka i životnih sredina. Takva situacija umnogome pogoduje realnim mogućnostima omasovljenja planinarskog pokreta, razvoja raznih sportskih djelatnosti i rekreacije u najbližim planinskim i zimskim središtima.

Uporedo s ovakvom situacijom značajno se mijenja društvena klima, koja je sve više naklonjena planinarstvu, te planinskoj rekreaciji i sportu. Bitno se povećava interes društvenih činilaca prema planinarskoj organizaciji kako od strane pojedinih sportskih saveza, tako i organizacija udruženog rada, teritorijalne obrane i civilne zaštite, JNA, pa sve do SSRNH, to jest fronte svih organiziranih socijalističkih snaga našeg društva. Upravo zahvaljujući takvoj široj društvenoj podršci i interesu možemo sa sigurnošću tvrditi da u povijesti planinarstva nije nikada izgrađeno, rekonstruirano, popravljeno i uređeno toliko planinarskih domova, kuća, skloništa, transversala i staza, koliko je to učinjeno u posljednjih sedam godina u SRH. Ovdje valja posebno istaći značajnu financijsku pomoć za izgradnju i obnovu planinarskih domova, kuća i skloništa koju su dali razni društveni faktori, a posebno onu financijsku pomoć planinarskoj organizaciji koja je došla od sredstava igara na sreću Lutrije Hrvatske.

Takvu povoljnu društvenu klimu Planinarski savez Hrvatske, naša planinarska društva prije svega, i regionalni planinarski savezi moraju sada znati iskoristiti, naravno, uz pomoć SSRN, SSO i Sindikata, za omasovljenje i proširenje naše planinarske organizacije, njenih stručnih djelatnosti i planinskog sporta i rekreacije uopće. Tre-

bamo učiniti stoga sve, da u narednom periodu značajnije povećamo broj članstva u postojećim planinarskim društvima, te da formiramo nova planinarska društva u gradovima i mjestima gdje ih još nema, prije svega u općinskim središtima. Vrlo je važno doći s akcijom omasovljenja planinarstva u veće radne organizacije, tvornice, školske centre, bolnice, trgovačke i ugostiteljske centre itd. U toj aktivnosti moraju prednjačiti postojeća planinarska društva, a naročito regionalni (gradski) planinarski savezi, koji mogu angažirati u tom poslu iskusne planinare, zanesenjake i poznate altruiste radi animiranja i pomoći u organiziranju planinarskih društava i njihovih djelatnosti.

Na osnovi razgovora sa SSRN (Koordinacioni odbor za društvene organizacije) moramo pokrenuti u SRH donošenje Društvenog dogovora o statusu, izgradnji, održavanju i korištenju planinarskih objekata, domova, kuća, staza itd., kako bismo s jedne strane mogli zadovoljiti širi društveni interes masovne planinske rekreacije, a s druge strane da se olakša teret izgradnje i održavanja planinarskih objekata samoj planinarskoj organizaciji. U uvjetima sve masovnijeg planinarskog pokreta i planinske rekreacije i sporta posebno je važno dalje organizacijski učvrstiti, proširiti i opremiti Gorsku službu spašavanja i Gorsku stražu, odnosno čuvare planinske prirode. Bilo bi jako važno isposlovati za te stručne djelatnosti PSH status javnih službi, odnosno službi od društvenog interesa, koje bi osloncem na teritorijalnu obranu, civilnu zaštitu, SUP, Crveni križ, hitnu pomoć, vatrogasce, šumarske organizacije itd. na taj način proširile organiziranost i snagu ukupne društvene samozaštite u planinama.

Za važne zadatke koji stoje pred nama, planinarska organizacija se mora brže kadrovski osposobljavati. Moramo intenzivirati planinarsko školovanje, kako po broju polaznika, tako i po kvaliteti planinarskih škola. Da bi se zadovoljile proširene potrebe, nužno je osposobiti što više i što kvalitetnijih organizatora planinske rekreacije, planinarskih vodiča, orijentacista, alpinista, speleologa, pripadnika GSS i čuvara planinske prirode. Taj posao mora postati prvenstvena i permanentna briga PSH, pa se osposobljavanje planinarskih kadrova mora neprekidno osmišljavati, organizirati i promicati, ovisno o potrebama, željama i sklonostima ljudi, djece i omladine. Planinarska društva stoga moraju neprekidno planirati školovanje planinarskog kadra i školovati ga, a svojom aktivnošću, naročito djelatnošću svojih uprava i pojedinih sekcija,

moraju se okrenuti prema potrebama djece, omladine, radnika i građana s privlačnim i atraktivnim programima akcija koje pružaju mogućnost što masovnijeg planinarenja, planinske rekreacije i sporta, te uživanja u prirodnim ljepotama naših planina, uz druželjublje, prijateljstvo, pjesmu i zabavu.

Regionalni (gradski) planinarski savezi su i do sada pokazali značajne rezultate u koordiniranju rada i akcija planinarskih društava na organiziranju zajedničkih izleta, pohoda, sletova, ekspedicija, transversala, planinarskih škola itd. Primjeri su zaista mnogobrojni: 400 žena za Osmi mart na Mosoru, 3000 planinara na Memorijalu na Učki, 400 na Zboru ZPP-a, 160 na Memorijalu »26 smrznutih partizana« na Matić-poljani, 900 na »Papučkim jaglacima«, 300 Zagrepečana na Triglavu, a tu je i Zagrebačka alpinistička ekspedicija na Ngozumba Kang u Himalaji, itd.

Sada je potrebno da i dalje organizirajući slične zajedničke akcije planinarskih društava, regionalni savezi posebno aktiviraju grupe planinara koje će na programu tih akcija oformljivati nove planinarske

sekcije i nova planinarska društva u mjestima, većim radnim organizacijama i školama tamo gdje ih nema.

Kako PSH, tako i regionalni (gradski) savezi (odbori) moraju posebnu pomoć pružiti u organiziranju planinarskih aktivnosti slabo aktivnim i novoformiranim planinarskim društvima i planinarskim sekcijama.

Neprocjenjivu pomoć u svim djelatnostima planinarske organizacije imamo i, naravno, dalje očekujemo od naše planinarske literature, stručne i popularne, časopisa »Naše planine«, kao i drugih izdanja naše izdavačke djelatnosti. S tom literaturom i časopisom treba mnogo šire upoznati planinare, omladinu i građane. Da bi literatura odigrala značajniju ulogu u širenju planinarskog pokreta i planinske rekreacije, potrebno joj je značajnije povećati tiražu. To je moguće učiniti samo kroz znatno veći broj čitalaca pretplatnika, nego što ih je sada. Postoje čak i neka planinarska društva koja nisu pretplaćena na pojedina izdanja. Stoga je u narednom periodu nužno učiniti značajnije prodore u povećanju pretplate, kako bi i planinarska literatura i časopis »Naše planine« otvarali put omasovljenju i jačanju planinarskih organizacija.

II. ULOGA PLANINARSKE ORGANIZACIJE U ZAŠTITI PRIRODE

Planinarke i planinari!

Živimo u vrijeme sve većeg direktnog i indirektnog proizvodnog ali i rekreativnog korištenja prirode uopće, a napose planinske prirode. Kroz to korištenje upravo ponašanjem ljudskog faktora ta se priroda sve više oštećuje i opasno ugrožava. Svjetske stručne institucije tvrde da je naš Planet teško bolestan i da je stanje takvo da se već možda nalazi na samrtnoj postelji, da je drastično načet ekološkom katastrofom i da za nekoliko generacija, ako se tako nastavi, neće više moći pružiti utočište ljudskoj i mnogim drugim vrstama. Problem je urgentan do te mjere da se u bliskoj budućnosti, ako sada ne počnu odlučne akcije, većina ekoloških šteta neće moći sanirati. Kisele kiše već su prouzročile umiranje evropskih šuma na površini od 31 milijun hektara. Kisele kiše, trovanje tla i podzemnih voda, zakiseljavanje jezera i rijeka, zagađenje mora, počelo je i nama da opasno kuca na vrata.

Svjedoci smo slabe i gotovo mlake društvene aktivnosti i neadekvatnih mjera svih faktora u našem društvu na zaštitu naših prirodnih ljepota i naše životne sredine. Sve je više zagađivača ljudskog prirodnog prostora protiv kojih se niti na domaćem a niti na širem svjetskom planu ne poduzimaju energične mjere i ne izgrađuju svi po-

trebni obrambeni sistemi. Propadanje šuma u Gorskom kotaru i drugdje, nečistoće u našem Jadranskom moru, zagađene rijeke i jezera, ulice i gradovi, česti šumski požari, naročito u Jadranskom pojasu, zagađeni šumski i planinski puteljci, proplanci, udoline i šumski potoci, po kojima su rasuti deponiji smeća i otpada, devastatorsko iskorištavanje šuma, nečisti planinarski domovi i drugi planinarski objekti itd., izgleda da pomalo postaju naša svakodnevica s kojom se neopravdano i oportunistički mirimo. Dakle, ekološka drama je u punom toku i odvija se pred našim očima.

Svrha postojanja naše planinarske organizacije i naš Kodeks planinarske etike, međutim, ne dozvoljavaju takvu indiferentnost prema ovim pojavama. Kao planinarska organizacija moramo se baviti dramatičnim upozorenjima, ali još više moramo biti u frontu organiziranih socijalističkih snaga našeg društva, tj. u SSRN, među najorganiziranijim, najzapaženijim i najaktivnijim odredima čuvara naše prirode i čuvara naših planina. Planinarska organizacija u Hrvatskoj mora masovno korištenje, bivstvovanje i uživanje prirodnih ljepota naših planina u svrhu planinarenja, rekreacije i sporta pretvoriti istovremeno u snažnu i čvrstu organizaciju čuvanja i zaštite te iste prirode. Da bismo postali zapaženiji ekološki bor-

ci, mi planinari moramo prije svega kod sebe raščistiti s nekim pojavama, odnosima i pitanjima. Na primjer:

- Jesmo li dobro organizirani, voljni i odplaninarskim domovima, kućama, skloništima, na stazama i transverzalama, i da uklonimo razbacano smeće, smetišta i deponije otpada na sektorima planina gdje pojedina planinarska društva upravljaju planinarskim objektima?
- Jesmo li spremni da nakon završetka radova na obnovi planinarskih domova, naprimjer onih na Jankovcu, Risnjaku i drugdje, uredimo okolinu tih domova, odnosno, da toj okolini vratimo njen prvobitni ambijent?
- Jesmo li ovog časa spremni zabraniti pušenje u planinarskim domovima, kućama i skloništima, osim u za to određenim prostorijama?
- Jesmo li spremni da radi preventive od požara uvedemo čvrsto pravilo nepušenja na kraškim planinama Istre, Hrvatskog primorja, Dalmacije i Like?
- Jesmo li dobro i akciono organizirani i odlučni da kada primijetimo, naprimjer, pustošenje šuma na Zagrebačkoj gori ili kada vidimo da iz deponija otpadnih voda kod Tomislavovog doma na Sljemenu prljave vode jure prema Kraljičinom zdencu, da kao planinarska društva i regionalni savezi poduzmemo zajedno s drugim društvenim činiocima odgovarajuće akcije u pravcu sprečavanja i rješavanja problema?
- Možemo li postići da svaki planinar u potrijebni papir, papirnatu, plastičnu, staklenu i limenu ambalažu, opuške itd. sprema u svoju torbu, ruksak ili džep i da to odnese u kućno spremište smeća, a ne da se razbacuju po našim planinama?
- Kako čuvamo i kako se odnosimo prema planinskoj flori i fauni, sprečavamo li one pojedince i grupe koji evidentno prave štetu?
- Jesmo li organizacijski spremni i odlučni u tome da pored planinarenja i uživanja u planinskim ljepotama dobrovoljnim radom i zalaganjem entuzijazma učinimo nešto za njihovo očuvanje?
- Jesmo li spremni da provedemo u djelo pravilo da nakon 10 izleta i uspona učinimo jednu akciju dobrovoljnog rada na uređenju naših planinarskih objekata i okoliša?

Sve su to naoko sitnice ali na njima počinje i završava abeceda zaštite prirodnih ljepota naših planina. Dakle, dragi planinari, mnogo toga o nama samima ovisi. Kako se budemo ponašali mi planinari, kako

budemo ukazivali svojim primjerom i podukom, tako će se ponašati i svi drugi ljubitelji i korisnici planina. U suštini, discipliniranje samoga sebe i poduka drugih, znači primjenjivati u život kodeks planinarske etike. Iz toga slijedi da nam je u narednom periodu potrebna vrlo intenzivna edukacija i osposobljavanje svih planinara da postanu u pravom smislu čuvari planinske prirode i da primjerom svoje djelatnosti i ponašanja utječu na druge.

Planinarska društva i savezi moraju na edukaciji i osposobljavanju planinara za zaštitu planinske prirode angažirati najpoznatije ekološke stručnjake, šumare, biologe, botaničare, geologe itd. Predlažem, da se u našoj planinarskoj organizaciji sačini poseban plan obuke i to naročito poostrene obuke, po kojem bismo kroz iduće dvije godine u svakom planinarskom društvu osnovali gorsku stražu i školovali 10—15 čuvara planinske prirode.

Čuvari planinske prirode će svojim dežurstvima u planinarskim objektima i rajonima planina koje pokriva njihovo planinarsko društvo, ali i svuda drugdje gdje se nađu na izletu, bitno utjecati na mijenjanje odnosa prema planinskoj prirodi. Čuvari planinske prirode, kao nosioci posebne značke, diplome i legitimacije, moraju biti naročito cijenjeni kao specijalnost u našoj planinarskoj organizaciji, kako bi svojim autoritetom i svojim postupcima mogli snažno djelovati na sve korisnike i uživaoce planinske prirode. Naravno, to ne smije umanjiti angažman svih drugih planinara i sudionika planinarske rekreacije i sporta u čuvanju planinske prirode. Naročito ulogu u tome imaju domari naših planinarskih objekata, koji moraju biti za tu funkciju osposobljeni. Planinarska izdavačka djelatnost kroz plakate, letke, brošure i časopis »Naše planine« mora bitno utjecati na izmjenu ponašanja u planini. Posebno je važno, da se provode u život naši normativni akti koji govore o zaštiti prirode i objekata kao i da na tim pitanjima više angažiramo sudove časti u našim društvima i savezima.

U cijeloj planinarskoj organizaciji moramo, jednom riječju, stvoriti ambijent neprekidne brige za čistoću planine, za čuvanje prirodnih ljepota i na taj način ostvarivati parolu o »pravu budućih generacija na susret s nedirnutom ljepotom planine«. Samo takva angažirana planinarska organizacija može onda, s drugim društvenim snagama, biti značajan činilac u globalnim i kardinalnim akcijama na zaštiti prirodne sredine.

Realizacijom ovih vrlo značajnih zadataka, istaknutih u referatu, ispunjavali bismo samu svrhu postojanja planinarstva, pa na taj način i jačali značenje i ugled Planinarskog saveza Hrvatske i cijele naše organizacije.

Naš lanjski pohod na srednji Velebit

JOSIPA ŠTIBRIĆ

ZAGREB

Uvijek kad se sjetim tog izleta, pred očima mi zasjaje livade pune raznobojnog cvijeća, kako se nižu jedna za drugom.

Šutke sam ih promatrala jednoga ranog lipanjskog jutra na putu prema Velebitu, sje-deći u autobusu kraj prozora.

Izgledale su kao da slave slavlje. Posvuda je plamtio mak, a u žitu se plavio i razlićak.

Tako je bilo gotovo sve do Smiljana, gdje smo prvi puta stali, da razgledamo rodnu kuću Nikole Tesle, no bila je zatvorena, pa smo nastavili put.

Oko podneva stigli smo u Baške Oštarije, gdje nas je dočekao domar Juraj Brkljačić. Bio je to samo kratak predah od puta, da bismo zatim krenuli prema Sadikovcu. Desetak minuta hodali smo cestom, a onda smo skrenuli u jednoličnu bukovu šumu. Uspinjajući smo se više od dva sata, a kad smo stigli na vrh, ugledali smo more, otoke, velebitski krš i šume, a ja sam zagledala i u planinske ljiljane i kite plavog lana, koji mi se učinio veći nego u Alpama.

I vraćali smo se strmom šumom, a na izlasku iz nje ukazao nam se Velebit u žutoj odori. Svuda oko nas i u daljini, u manjim i većim otočićima cvalo je nisko žuto cvijeće.

Još za dana stigli smo u naše konačište.

Prema dogovoru u Zagrebu, dio nas je imao spavati na Oštarijama, a dvadesetak njih ukralo se u autobus i odvezlo se pod Bačić kosu, da bi zatim nastavili pješice u Ravni Dabar, tamo gdje se »galeb bijeli vratio u svoju postojbinu«.

O tome je bio obaviješten domar, ali kad su oni stigli pred Dom »Industrogradnje«, našli su ga zaključanog, a padala je noć. Povratak pješice bio bi predug. Troje koji su se ipak odlučili na to, stigli su u Oštarije oko jedan sat noću, kad smo mi svi spavali. Trebalo se snaći, da ne provedu noć vani.

Nije bilo nikakvih drugih mogućnosti, pa su počeli isprobavati svaki svoje ključeve. Na sreću jedan je ključ otvorio vrata, ali u sobu s ležajevima nisu mogli ući.

Spavali su na nekim sanducima, po podu, u domarovoj sobi, već prema tome što je tko uhvatio. Jedini je u toj situaciji došao na svoj račun desetogodišnji Danijel, za kojeg je sve to bilo vrlo uzbudljivo. Najprije je ugledao veliku zmiју, a onda žalio što je nestala, zatim ga je zanimalo tko će platiti

Kad već postoji planina treba se penjati Strpljivo i dugo do samoga vrha

Ljerkar Car Matutinović

moguću štetu od takvog otvaranja vrata, pa predložio da on plati, jer ima nešto uštedenih novaca. Štete, međutim, nije bilo, a ja mislim da im je mali Danijel bio tada najsvjetlija točka.

Domar se ipak pojavio, ali tek ujutro, kad su svi već bili spremni za odlazak. Iznenađila ga je ta skupina sumnjivaca, pa ih je sve legitimirao i pregledao svoj inventar, nisu li što »otudili«. I sad se o našim planinarima govori kao o provalnicima...

Kad smo se mi sretniji u Oštarijama probudili, kiša je padala, a vjetar je povijao prolisale grane drveća i trave po poljima.

Naš nas je domar tješio da će do deset sati kiša sigurno prestati. Uto su stigli i naši stradalnici. Meni se tada nametnula misao da Dom »Industrogradnje« neće biti za »široke narodne mase«.

Kiša nije prestala ni u deset, ni u dvanaest, ni cijeli dan i naš je lijep daljnji program propao.

Glasali smo tko je za povratak u Zagreb, a tko da ostanemo na Velebitu, pa iako mislim da je bilo više glasova za povratak, mi smo ostali i tog popodneva završili u Karlobagu. Najprije smo šetali Karlobagom, a onda smo se pred kišom sklonili u neku slastičarnicu.

U sumrak smo se vratili u Oštarije, a kiša je još padala.

Sada nas je bila puna kuća, pa smo se smjenjivali za stolovima kod večere. Većina ih je otišla rano spavati, a neki su po običaju ostali pjevati. Bilo je među pjevačima i onih, koji su prošlu noć ustali s odlukom da se vratimo preko Plitvice.

Danijel se i za doručkom istaknuo, naglašavajući: »Bio sam na kukovima«.

Krenuli smo s Velebita odmah po doručku. Svratili smo putem u Velebno, zatim u Končarev kraj, a oko jedanaest sati stigli smo na Plitvice. Iako nije bio potpuno vedar dan i kiša je još prijetila, vrvjelo je od ljudi domaćih i stranih. Neki su u rukama nosili i kite jagoda, a djeca su ih prodavala nanižane na travu.

I nama je uspjelo uključiti se u tu struju ljudi i ljepotu slapova, koja uvijek iznova oduševljava, nadoknadila nam je dio onoga što nam je Velebit ovaj puta uskratio. Tu smo proboravili oko tri sata i na kraju se zadovoljni vratili kući.



Barbara Lapenna-Brakus na vrhu Mauna Loe

U carstvu »Ognjene božice«

Havajski otoci iz planinarske perspektive

BARBARA LAPENNA-BRAKUS

ZADAR

Sumrak pred bivakom »Red Hill Cabin« na 3000 metara visine, u podnožju Mauna Loe, jednog od najviših i najaktivnijih vulkana svijeta. Skulpture crne, sive, crvene lave žarko su planule na oproštaju dana. Šutke i sa strahopoštovanjem promatramo igru prirode koja gotovo vjerno dočarava pakao istinske erupcije. Što ako se božica Pele malo poigra i jednim od svojih hirova nam pokaže da mi ljudi nismo baš svemoćni u vladanju nad prirodom? Dolje u upravi »Vulkanskog centra« odobrili su nam uspon na vrh, jer je vulkan navodno upravo u fazi mirovanja, no koliko je to sigurno? Već pri usponu do bivaka bilo je jasno da božica ognja ne spava. Prošlogodišnja erupcija je većim dijelom prekrila staru stazu, pa je uspon bio vrlo mukotrpan, djelomično i opasan.

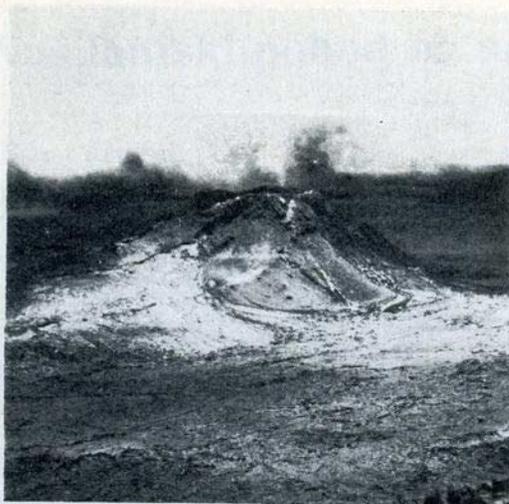
U »Du Mont« vodiču o Havajskim otocima piše: »Kad je 1975. god. nakon 25-godišnje pauze (najduže do sada) došlo do ponovne erupcije Mauna Loe, preostalo je samo 20 minuta za upozorenje i evakuaciju. Ipak nije bilo ljudskih žrtava zahvaljujući činjenici da su na ovom četiritsućnjaku planinari veoma rijetki.« Dobar poticaj za pokušaj uspona na krater Mauna Loe!

Kakva je to priča o božiti Pele? Mladi ranger (čuvar nacionalnog parka), kojeg smo zatekli u bivaku, zamišljeno gleda gore u pravcu kratera gdje se posljednje »vatre« pomalo gase:

— Da, božica Pele stvarno postoji, ja sam je više puta vidio iz ove kućice. Izidite van usred noći i možda ćete i vi vidjeti gore nad kraterom plamene zavjese kako lebde i plešu nad njim. To sam vidio i doživio nekoliko puta, premda su dolje u seizmološkom zavodu tvrdili da te noći nije bilo nikakve erupcije.

Dok mrak pomalo guta posljednje beživotne konture, sjedeći u krugu oko ovog naoko tako trezvenog mladog Amerikanca, slušamo jednu od bezbrojnih fantastičnih priča — posljednje baštine već gotovo izumrlih storsjedilaca u najmlađoj američkoj državi:

— Pored jahanja na valovima, bavili su se Havajci u davna vremena još jednim, za to doba i prilike neobičnim sportom: sanjkanjem. No pošto su minimalne količine snijega na visokim obroncima Mauna Loe i Mauna Kee teško dostupne, izumili su posebnu vrstu sanjki kojima su jurili niz blage travnate padine. Mladi poglavica Kaha-



Pogled s vrha u kalderu Mauna Loe na novi krater nastao erupcijom 1940. godine

-wali gajio je posebnu ljubav prema tom sportu. Jednog dana, dok je veselo jurio niz travnatu livadu, pristupila mu je ružna pogrbljena starica i zamolila da je poveže. Poglavica je u smijehu odbio. Istog trenutka zažarile su se staričine oči i kosa joj se pretvorila u vatrene plamenove. Bijesno je lupila nogom o tlo i na istom mjestu se otvorila pukotina iz koje je suknula užarena lava. Kaha-wali je u užasu skočio na sanjke i jurnuo dolje prena moru, dok je za njim sukljala rijeka lave i na njoj jahala razjarena Pele. U posljednjem trenutku poglavica je uspio uskočiti u čamac i odveslati na pučinu, dok je Pele za njim vitlala gromade užarene lave.

Hirovita se Pele ponekad javlja i u drugom liku, muškom rodu mnogo ugodnijem, u liku mlade zavodnice. U oba slučaja odbijanje njene molbe za uslugu ima za slučajnog prolaznika katastrofalne posljedice: istog se časa na tom mjestu otvori zemlja i dolazi do strahovite erupcije. Da se Pele kojom srećom mladom poglavici Kaha-wali ukazala u ovom drugom liku, njegova bi avantura sigurno završila na manje dramatičan način!

Ognjena božica stanuje u užarenim dupljama duboko pod zemljom. Na otok Hawaii, najjužniji i najmlađi u arhipelagu, doselila se sa sjevernih otoka, gdje joj je postepenim hlađenjem vulkana postalo prehladno. Sada je njena glavna postojbina u centru satelitskog kratera Kilauea na južnim obroncima Mauna Loe, ali se, kako ozbiljno reče naš ranger, povremeno još uvijek pojavljuje i gore, nad glavnim kraterom Mauna Loe.

Nemirna kratka noć u bivaku na 3000 metara. Što zbog nedovoljne visinske aklimatizacije (još prekuže smo plivali na valovima Pacifika), što od možda i nesvjesnog respektu pred »ognjenom božicom«, uglavnom

svi smo loše spavali. Tokom noći nekoliko sam puta bacila pogled kroz prozor u pravcu kratera. Blještave zvijezde na crnom nebu, ni traga od »svjetlećih zavjesa«. U 4 sata nemilosrdno zujanje budilnika prekinulo mi je nemiran san. Predstoji nam vrlo napornu tura.

Odavde do kratera, te dalje njegovim rubom do najviše točke (4169 m), ima oko 1200 metara visinske, ali i 22,5 km daljinske razlike. Za 45 km pješčenja bespućem skrućene lave imamo na raspolaganju 12 sati dnevnog svjetla. Noćni silazak nepreglednim i uglavnom neprohodnim kaosom mogao bi imati katastrofalne posljedice.

U pet sati — pokret. Gusta mokra magla sakrila je zvjezdano nebo. Mlaz svjetlosti sa černe lampe s mukom se probija kroz bijelu masu, pa vođenje grupe zahtijeva maksimalnu koncentraciju. Napredujemo sporo u koloni. Pri svakom novo otkrivenom »ahū« (humak izgrađen od gromada lave) — olakšanje, znak da smo još na pravom putu. Srećom je staza u donjem dijelu malo izraženija, a ahū humci prilično česti. U svitanje izlazimo iz magle. Na istoku se iznad mora oblaka raširila ružičasta lepeza i uskoro se u njenom središtu pomalja užarena kugla. Na sjeveru izranja iz magle blaga kupola ugaslog vulkana Mauna Kea, djelomično pokrivena snijegom. Mauna Kea je malo viša (4205 m), ali za planinare nije zanimljiva, pošto do observatorija na rubu kratera vodi automobilska cesta.

Tek sada postajemo svijesni pustoši, kao sa, zastrašujuće praiskonske divljine. Skrućeni valovi poput nekog okamenjenog mora, crni i mračni, moćno se slijevaju u dubinu. Jedva naslućujuća stazica mučno se probija među njima, sad već vrlo oskudno praćena ahū humcima, dokaz postepenog odustajanja čak i onih najuopornijih da osvoje postojbinu božice Pele. Nigdje traga vegetacije, čak ni lišajevi ni paprati ne uspijevaju u ovoj posvemašnjoj pustoši.

Na pola puta do kratera prolazimo pored »steaming cone«. Iz pukotina sukljaju žute pare. Zrak je vruć, a oštar miris sumpora guši i tjera na kašalj. Prisjećam se Dantevog »Pakla«; ovo već sasvim liči na predvorje!

— Da smo ovdje gore bivakirali, mogli smo si uštedjeti nošenje kuhala i plinskih kartuša! — pokušava se našaliti Klaus. — Gle, nad ovom bi se pukotinom večera mnogo brže skuhalo!

— Pazi samo da se ti ne pretvoriš u doručak gospode Pele! — smije se Peter.

— Samo što dalje odavde! — požurujem ih. Iznad »steaming cone« staza potpuno nestaje, rijetko postavljeni ahū humci još su jedine orijentacijske točke na usponu prema rubu kratera. Na obroncima Mauna Loe nalazi se nekoliko vrsta lave, ovisno o temperaturi magme, odnosno brzini zgušnjavanja. Ovdje u gornjem dijelu prevladava tzv. pahoehoe lava, za pješake najneugodnija i najopasnija. Pošto prilikom erupcije ima vr-

lo visoku temperaturu (900—1100°), u tečnijem je stanju od drugih oblika, pa relativno brzo otječe. Pritom se oblikuju cijevi koje se na površini hlade i skrućuju, dok sredinom i nadalje protječe užarena masa. Kad sva lava isteče iz sredine, cijevi ostaju šuplje. Te tzv. lava tubes mogu biti raznih promjera i debljine. One najveće imaju u promjeru i po nekoliko metara, ali i odgovarajuće debelu »opnu«. Za pješake su mnogo opasnije one manje, jer pod teretom često pucaju, što lako dovodi do ozljeda.

Uspon se otegao u nedogled. Nagib je sve blaži, na trenutke imam dojam da se vučemo kroz potpuno ravnu beskrajnu pustoš. Čitav svijet se sveo na dva elementa: nebo i lavu, lava u nedogled. Kuda god pogled doseže u krug, samo kaos razbacanih cijevi, gromada, najfantastičnijih skulptura čelično sive, sjajne, beživotne pahoehoe lave. U potiljak nemilosrdno peče tropsko sunce, njegov se sjaj odbija i lomi u bezbrojnim kutovima od blještave površine. Postaje mi jasno zašto su planinari tako rijetki na Mauna Loi. Ipak, ma koliko kraj bio naizgled pust i jednolik, ima u sebi nečeg strašnog, praiskopskog; zemlja u prvom stadiju svog nastanka.

U 11 sati izlazimo na sjeverni rub kratera. On se na ovom mjestu prilično strmo obrušava pedesetak metara do ravnog dna, prekrivenog crnom beživotnom masom. Samo na nekim mjestima iz zidova kaldere (vanjsko okno) sukljaju vrele pare. Kaldera je ovalnog oblika, u promjeru oko 4,5×2 km. Do samog vrha ima još 200 m visinske razlike i 4 km mukotrpnog pješčenja sjevernim rubom kaldere. Tko će sa mnom gore? Klaus je već krenuo, Peter premisslja, ostali su apatično posjedali po oštrom crnom kamenju.

— Zar ne, rub kratera već zapravo važi kao osvojen vrh? — pita Dieter.

— Naravno! — potvrđujem, no mene ipak vuče tamo gore.

Tako Peter i ja započinjemo trku s vremenom. Četiri kilometra na sat bespućem pahoehoe lave na visini iznad 4000 m nije šala, no najkasnije u 12 sati moramo biti gore, inače nemamo šanse sići natrag do bivaka prije mraka.

Podne. Stenjući i psujući svladavamo zadnje metre labirintom među razbacanim gromadama. Još nekoliko koraka i evo nas pored metalne šipke. Vrh Mauna Loe, 4169 metara. Klaus je već gore, nekako rezignirano sjedi naslonjen leđima na nju. Eto, ipak smo uspjeli osvojiti najviše dvore božice Pele! Ponosni smo na ovaj uspjeh. Bez obzira što nema nikakvih tehničkih teškoća i što je visina relativno mala, ovo mi je bio jedan od najtežih uspona.

Kaldera se ovdje skoro okomito obrušava nekih 200 metara. Dolje se iz jezera skrućene lave izdiže otok omanjeg vulkana, nastao erupcijom 1940. godine. Još uvijek iz njega sukljaju pare. Bezizgledno daleko, na sjevernoj strani kaldere, vidimo maleno



Iz sigurne udaljenosti promatramo najnoviju erupciju vulkana Kilauea

Foto: B. Lapenna-Brakus

ulegnuće na horizontu, mjesto gdje smo u 11 sati izbili na rub.

U nižim predjelima otoka Havaji, u okolini vulkana Kilauea, uspijevaju veoma ukusne »ohelo« bobice, srodne našoj borovnici. Starosjedioci su ih vrlo rado jeli, što je obavezno bilo spojeno s posebnim ritualom. Najprije bi bacili nekoliko bobica u krater, da bi na taj način udobrovoljili okrutnu Pele. Upravo sam htjela prinijeti ustima kocku dehidriranog prešanog voća, kad se najednom sjetim tog običaja. Suho voće doduše nema puno veze s ohelo bobama, ali nikad se ne zna... Na svaki način, ne može škoditi! Upola kriomice odlomim jedan ugao kocke i bacim ga pred noge. On se otkotrlja nekoliko metara, zatim se odbije od oblog kamena i u luku odleti 200 metara u dubinu. S olakšanjem pojedem ostatak. Još nekoliko gutljaja dragocjene tekućine, a onda moramo misliti na povratak. Nadam se da će moja mala žrtva biti dovoljna da umilostivi Pele. Nevjerojatno kako čovjek postaje praznovjeran kod mu »gori pod nogama«!

U pet popodne, preznojeni, preždnjeli i presretni stižemo u bivak Red Hill Cabin. Ostali su već dolje. Pričaju kako je Paula najednom do bokova nestala u jednoj »lava tube«, ali osim pretprpljenog straha i lakih ogrebotina nije bilo težih posljedica. Pele je ovog puta bila milostiva i dopustila nam da nekažnjeno malo zavirimo u njeno carstvo.

— 0 —

Dva dana poslije u hotelu »Volcano House« iznad kratera Kilauea na 1250 metara visine. Iz sigurne udaljenosti promatramo ognjeni spektakl i rijeku užarene lave kako lagano teče prema moru. Noćas je iznenada došlo do ponovne erupcije. Sinoć je Klaus nešto dugo sam šetao uz krater Kilauea.

— Sigurno je Pele ovog puta bila naročito stara i ružna! — smijem se...

Novinarsko pero među himalajskim zvijezdama

RADIOVOJ KOVAČEVIĆ

SRIJEMSKI KARLOVCI

Na adresu Radivoja Kovačevića, reportera »Ilustrovane Politike«, stiglo je ovih dana pismo iz Ljubljane. Planinska zveza Slovenije poziva ga da se priključi novoj jugoslavenskoj ekspediciji čiji je cilj zapadni dio Himalaja, poznat i pod imenom Karakorum. Naši najbolji planinari spremaju se da krajem maja krenu na tromjesečni put, a na nišanu im je drugi vrh na svijetu, 8611 metara visoki Čogori ili popularnije K-2.

Kovačević je već jedanput boravio u Himalajama. Njegove reportaže sa Mount Everesta, od februara do juna 1979. godine, objavili su gotovo svi jugoslavenski dnevni i nedjeljni listovi. I ovoga puta cilj bi mu bio: obavještavanje jugoslavenske javnosti o borbi čovjeka s prirodom, jer na ovaj vrh, kao i prilikom uspona na Mount Everest, jugoslavenski alpinisti žele da stignu smjerom koji prije njih još nitko nije prošao.

A kako je prije devet godina s Krova svijeta izvještavao čitaoce u Jugoslaviji, najbolje neka nam ispriča sam Kovačević.

— * —

Među najiskusnijim planinarima-alpinistima iz Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, krajem zime 1979, obreo se i jedan — Lala. Bio sam neka vrsta senzacije Šeste jugoslavenske alpinističke himalajske ekspedicije. Prijatelji i poznanici, čuvši na kakav se put spremam, nisu mogli čudom da se načude:

— Kuda ćeš ti ravničar i prašinar u ona silna brda? — pitali su me. — Drži se ti svoga Panonskog mora, ravnica je sigurnija od onih brdeskara!

Kum Kosta, koji inače nikad nije mogao shvatiti moju ljubav prema brdima i planinarenju, ispričao mi je šalu o Lali i njegovu usponu na Triglav:

Stigao Lala sa Sosom, na ljetovanje, u Mojstranu. Tu u biruczu upozna se s Janezom, vrsnim planinarom.

— Tovariš Lala, jesi li kad bio na Krovu Jugoslavije? — upita ga novi poznanik.

— Juh, kako da nisam. Bio sam i na krovu naše crkve kad smo ono lovili sove bujljine — odgovori samouvjeren o vaj.

I tu se dogovoriše da sutradan krenu na vrh Triglava.

Dogovoreno učinjeno.

Sav ušmuran, jedva govoreći od umora i silnog pentranja. Lala se nekako dovuče do Aljaževog stolpa na vrhu Triglava, a Janez, čio kao srna, upita ga:

— Vidi, Lalo, kako je dolje lijepo!

Lala ga samo tužno pogleda i jedva procijedi kroz zube:

— Pa, kog si me onda andraka ovamo vuкао kad je dole tako lepo.

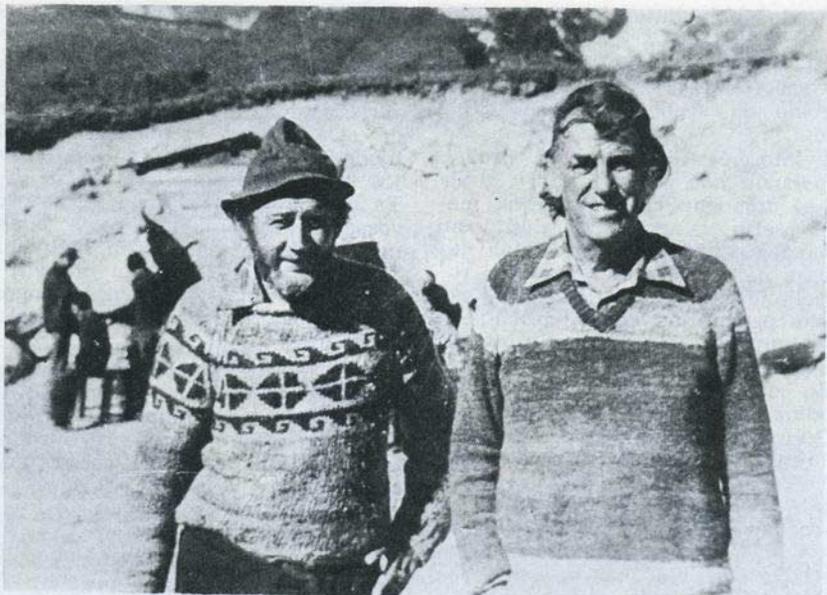
E, ja u Himalaje i nisam krenuo da bih sa njao ljepotu vojvodanske ravnice. Vjerovao sam, kao i mnogo puta prije toga, da čovjek traži ono što nema. Odlazeći u visoke planine divio sam se onome što je izvan okvira moga svakodnevnog života. A Himalaje su mi pružale upravo takav doživljaj.

Našavši se u tom vječnom snijegu, ledu, kamenu i nebu, tek tada sam postao svjestan koliko je čovjek sićušan među tim bijelim orijašima. U ledenom prostranstvu, koje mi se ponekad činilo veće i od najvećeg oceana, shvatio sam koliko je ljudsko biće nemoćno da fizički nadvlada prirodu. Medutim, um je carevao i u tom rvanju s užasno niskim temperaturama, vjetrovima, ledenim liticama, nedostatkom kisika — uvijek je znao da im doskoči.

Takav ambijent baš me je podsticao da budem »prozor« milijunskom auditoriju u Jugoslaviji u sve ono što će se naredna dva mjeseca ovdje događati. Put k vrhu Mount Everesta, znao sam, neće biti ni malo lak, a ponajmanje romantičan poput nekog vikendaškog planinarenja u Prokletijama, Alpama, Durmitoru ili Velebitu. Bijeli div se neće tako lako predati. I nisam se prevario.

Put od Kathmandua, glavnog grada Nepala, do našega baznog logora u podnožju Mount Everesta, trajao je tri tjedna. Razdaljinu od oko četiri stotine kilometara prešli smo, naravno, pješice. Zajedno sa šest stotina nosača našega petnaestotonskog prtljaga. Na visini od 5500 metara, na glečeru Khumbu, postavljeni su šatori baznog logora. Naslage leda ispod nas, kažu, bile su debele oko tri stotine metara, a lednik je neprestano »disao«: otvarale su se pukotine tamo gdje si im se najmanje nadao. Nikada nisi bio siguran neće li ti se ispred nogu iskesiti zeleno-crna provalija u koju je i pogled sa strahom ulazio.

Umjesto krova — nebo, a zidovi — zaledene padine Pumorija, Neptsea i Everesta. Živa u termometru noćima se spuštala do četrdeset ispod nule, a danju skakala do trideset iznad nule. U takvom ambijentu protekla su dva mjeseca. Toliko je trajalo i moje radno mjesto na kome sam pokušao da odradim devizne dnevnice što sam ih dobio, a promrzlim prstima da pišem svakog dana što se ovdje događalo.



Edmund Hillary (desno) s kojim sam se susreo u Namche Bazaru

Samo pisanje odrvenjelim prstima i nije bilo toliko teško koliko poslati u Jugoslaviju ono što sam napisao.

Poštari je bio dječak iz plemena Šerpa i imao je zadatak da jedanput tjedno »otrči« do Namče Bazara, sela udaljenog od našeg logora četiri dana pješaćenja. Pisma je pređavao domaćinu improviziranog hotela kraj, također, improviziranog aerodromčića Sjangboče, s kojeg su aviončići, samo kada je vrijeme bilo stabilno, polijetali prema Kathmanduu. Bilo je, istini za volju, kada ni deset dana ovamo nisu stizali i tada bi naša pošta ležala negdje, spakirana u najobičnijoj vreći, u kutu prljavog hotela-barake.

Tek poslije, kada sam se vratio kući, čuo sam da su pisma putovala od četrnaest do mjesec dana. Uvijek su, doduše, stizala na naznačenu adresu.

Jedne hladne zvjezdane noći osjetio sam svu profesionalnu deformaciju. Uvijek sam maštao da budem »na licu mjesta« nekog događaja jedini, a da to bude neko svjetsko čudo. I te noći, kada su me zvijezde štipale hladnoćom za obraze, sjedio sam na kamenu ispred šatora. Na razrjeđenom zraku teško se spavalo i često sam duboko u noć sjedio tako zureći u — ništa.

U jednom trenutku, iza zadnjeg šatora, učini mi se da netko hoda. Sjenka? Tko bi to mogao biti u ovo doba gluhe noći? Aha — Jeti!

San o snježnom čovjeku neprestano me proganjao. Ima ga — nema ga. Zurio sam u mrak — »to nešto« je još uvijek tamo stajalo, krenulo bi korak dva naprijed, pa bi se vratilo.

Na mah je prošla misao koju sam, dolazeći ovamo, čuo od Edmunda Hillaryja:

»Jeti živi samo u našim glavama, u našoj mašti.«

— Ma, kakva mašta, ovo je stvarnost — uvjeravao sam sebe neprestano gledajući na tu stranu.

Boga mi, i strah me je neki spopao, ali želja da intervjuiram Jetija potiskivala je pomisao strahu.

— Uh, kakva bi to svjetska senzacija bila! — mislio sam. — Ja intervjuiram Jetija. Onako na tenane, pitam ga svašta.

I već sam počeo smišljati pitanja koja ću mu postaviti.

Onda se u jednom trenutku razočaram — kako ga snimiti noću? Tko će mi vjerovati da smo se snježni čovjek i ja našli oči u oči?

I dok su tako prolazile sekunde u pravljenu plana što »da pišem« o susretu s Jetijem, sjetim se onog vjerovanja Šerpasa, o kojem sam čuo u manastiru Tjangboče:

— Svaki čovjek koji se sretne s Jetijem i vidi ga, odmah umire — kažu Šerpasi. — Otuda i nema svjedoka koji bi potvrdili da snježni čovjek zaista postoji.

A jok! Ja neću da umrem i — odustanem od intervjua s Jetijem.

Ujutro sam primijetio da je to bio jedan oveći kamen — prethodne noći, u mojim sanjarenjima, izigravao je ulogu Jetija.

— Eh, kada bih ga ipak sreo, intervjuirao bih ga — tješio sam sebe poslije noći u kojoj su »u strahu bile velike oči«.

Sada, dok na miru prelistavam uspomene s glečera Khumbu, ne mogu a da ne preživljavam tragiku Marjana Manfreda i Vikija Grošelja. Njih dvojica su mi onda, a i danas, heroji poraza. Nazvao sam ih, po-

sebno Manfredu, pobjednicima poraza. Zašto?

Iz jurišnog logora, na visini od 8120 metara, Manfreda i Grošelja bili su prvi par koji je trebalo da krene u konačni juriš na vrh svijeta.

Iz malog šatorčića, u kojem su proveli prethodnu polarnu noć, krenuli su 10. maja spremni da se domognu cilja. Stotinjak metara više Grošelju se pokvario sigurnosni ventil na bocu sa kisikom. Nedostatak kisika utjecao je na cirkulaciju krvi i tek sutradan Grošelj je osjetio posljedice — zadobio je teške promrzline na stopalima. Put je nastavio Manfreda. Sam. Ispred njega se ispriječila dvadesetmetarska stijena, okomita i glatka kao zid, koju je trebalo svladati. Morao je odložiti bocu s kisikom i skinuti rukavice. Golim prstima je pipkao stijenu tražeći i najmanju izbočinu da bi mogao napredovati. Tri sata je trajala ta njegova borba s onih dvadesetak metara. Na tom mjestu je razapeo užet da bi oni, koji će ovuda poslije prolaziti, išli brže i bez poteškoća. U predvečerje bio je samo stotinjak metara od vrha. Cilj mu je bio na dohvat ruke. Ali, bližila se noć. On sam na toj visini, bez vreće za spavanje, bez šatorske zaštite.

Vrh je vidio, ali je odlučio: Nazad!

— Bila je to najteža odluka u mome životu — pričao mi je poslije Manfreda. — Znaš, toliko sam godine stuckao u pripreme, toliko se toga odricao da stečem kondiciju, lišavao se udobnosti svakodnevnog života jureći svakog slobodnog trenutka u planine, a kada mi je san da stojim na najvišoj točki zemljine kugle bio tako blizu, odlučio sam da odustanem. Samo sam na trenutak bio u dilemi: vrh ili život? Odlučio sam se za život. Sumnjam da bih imao snage da se vratim s vrha. Noć i hladnoća bi me progutali.

Danas, dok slušam traku s ovom Manfredinom ispoviješću, sjećam se kako je nekoliko dana poslije tog poraza, šutljiv i žalostan, samo šetao po baznom logoru izbjegavajući svaki razgovor, proživljavajući najteže trenutke poraza iz kojeg je izašao kao — pobjednik.

I on je, poput Grošelja, nekoliko dana poslije osjetio posljedice: promrzle su mu obje šake na onoj stijeni. Zbog promrzlina su njih dvojica helikopterom prebačeni u Kathmandu na liječenje, odakle su dva tjedna prije ekspedicije stigli u Ljubljanu.

Opet se vraćam — novinarstvu. Bolje reći sreći koja me je pratila na ovom putu.

Znajući da moja pisma dugo putuju u Jugoslaviju, trudio sam se da u svojim reportažama ne ispisujem suhapan dnevnik događaja s padina Mount Everesta. Dok bi one stigle do čitalaca, ovdje bi se mnogo toga već promijenilo. Otuda sam tražio čovjeka u ovom ledenom bespuću. Prateći svaki korak naših alpinista tražio sam što oni u trenucima osjećaju — bilo kad im je teško ili

kada u nekom času osjete slast pobjede nad prirodom.

Negdje pred 1. maj naši momci su krenuli k mjestu gdje je trebalo postaviti šatorčić jurišnog logora. Vjerujući da će uspjeti, tada sam napisao reportažu »Korak do pobjede«. Računao sam da im do vrha samo još malo nedostaje. I nisam se prevario. Ta moja reportaža stigla je, na sreću, u novosadski »Dnevnik« 10. maja, odakle je odmah teleksom slata svim listovima za koje sam pisao. Tu reportažu objavili su u nedjelju, 13. maja. U sedam jugoslavenskih listova toga jutra pojavio se naslov »Korak do pobjede«.

Oko 15 sati, Predrag Knežević je u emisiji »Vreme sporta i rasonode« Radio Beograda pročitao Reuterovu vijest iz Kathmandua: »Jugoslaveni, preko zapadnog grebena, uspjeli da stignu na vrh Mount Everesta«.

Stvarno me je Fortuna pratila — jer što bi se dogodilo da je moje pismo zakasnilo? Ne smijem ni da pomislim. Prije podne su Jugoslaveni tako mogli pročitati da su naši alpinisti pred vratima pobjede, a popodne je stigla upravo radosna vijest o trijumfu naših planinara.

Toga dana, 13. maja, kada smo čuli glas Nejca Zapoltnika s vrha Everesta, koji je vodi ekspedicije Tonetu Skarji preko tokivokija kratko saopćio: »Pobjeda! Tone, mi smo na vrhu. Sjedimo kraj kineske piramide i ne znam što da radimo...« — rodila se ideja da se odmah uputi telegram drugu Titu. Zaduženje da napišem tekst dobio sam ja.

Opet su mi zvijezde bile drugarice — dale su mi inspiraciju za telegram predsjedniku Titu s Himalaja: »Druže Tito — napisao sam — himalajsko nebo bogatije je za jednu zvijezdu, crvenu petokraku koja se danas zalježala na jugoslavenskoj trobojci na vrhu svijeta...«

Vraćajući se ispod Mount Everesta, stigao sam u Namče Bazar. Tu sam se našao u nezavidnoj situaciji — ili ću dva tjedna pješaćiti do Kathmandua ili aviončićem stići tamo za dva sata. Aviona, međutim, nije bilo već šesti dan, a sakupilo se toliko putnika da ih ne bi stalo ni u pet letjelica.

Zelio sam da što prije stignem u Jugoslaviju i još, dok sam svjež, pišem o uspjehu naših planinara. Tu sam ponovo sreo Hillaryja i požalio mu se što me snašlo.

Obećao je da će mi pomoći:

— Sutra, sigurno dolijeće moj avion. Treba da odnese neki tovar u Kathmandu. Nemam ništa protiv da se ukraoš u njega. Bit ćeš sam sa sanducima.

Umjesto da pješaćim četrnaest dana himalajskim obroncima, put sam prevalio za dva sata. Doduše, cijelim putem sam bio zgrčen, ali mi to nije umanjilo radost letenja. Stajao bih i na jednoj nozi samo da što prije stignem kući.



Na putu za Pico de Aneto

Foto: Dr. Z. Poljak

Pico de Aneto u Pirinejima

DRAGO TROŠELJ

NAŠICE

Na početku 1987. godine, utvrđujući program proslave 25. obljetnice PD »Krnđija« i 55. godina planinarstva u Našicama, nismo bili sigurni koji ćemo cilj konačno odabrati za uspon u čast tih obljetnica. Na mnogim planinskim vrhovima izvan naše zemlje već smo bili, pa čak dosegli nabrazdna i nezaboravna planinska visočja Južne Amerike, Afrike, Azije. Razlozi ovoj neodumici bili su različiti. Tek početkom lipnja odabiremo Pirineje na granici Španjolske i Francuske. U tom 450 kilometara dugom planinskom lancu odlučili smo se za područje Maladeta-Aneto, odnosno za najviši vrh i za prolaz kroz zaista, kako ćemo utvrditi, prekrasnu dolinu Benasque. Cijela skupina koja se odlučila za put već je prije toga u ovoj godini bila na nekoliko pohoda a većina je imala i planinarsko iskustvo potrebno za ovakvo putovanje. Ipak u pripreme dodajemo uspon na Olimp i obilazak Kapelskog

planinarskog puta, a neki još dograbiše i Triglav. To se pokazalo kao dobro, pa 12. kolovoza avionom nas 15 članova krenusmo na 10. jubilarno inozemno planinarsko putovanje našeg Društva. Avionom stižemo u Barcelonu i istog dana navečer već smo 180 kilometara daleko u Leridi, jednom od četiri važna grada Katalonije (Barcelona, Tarragona, Qerona). U prolazu oko 60 kilometara od Barcelone divimo se čuvenom manastiru-tvrđavi Montserratu iz 9. stoljeća, uklopljenom u zaista mjesečev krajolik, sa šiljcima koji podsjećaju na stošce Kapadokije. Noćimo u kampu u vrećama, jer jednostavno nema mjesta niti za jedan šator.

Nastavak puta, na kome ćemo se često čuditi visokim cijenama prijevoza vlakom i autobusom, nastavljamo preko Barbastra, a potom eto nas u lijepom i neobično simpatičnom gradiću Benasque (1540 m), koji toliko podsjeća na Zermatt, Chamonix i Sondrio

(ispod Bernine), nezaboravna mjesta naših velikih planinarskih uspona. Ovdje tek shvaćamo što su Pirineji, ta razvodnica između rijeka Ebra, Garonne i Adouna. U pojedinim predjelima široka je gotovo koliko je Velebit dug (140 km). I sami smo se uvjerali da tu postoji malo povoljnih planinskih prijelaza, ali je zato mnoštvo hidrocentrala i ustava, jer u Pirinejima izviru mnoge rijeke.

Za one koji kane do najvišeg vrha Pico de Aneto najbolje je odabrati put kroz Valle de Benasque, lijepu i atraktivnu dolinu kroz koju vodi 15 kilometara relativno dobra cesta do mjesta gdje se dolina zatvara i gdje obično planinari kampiraju (1850 m visine). Iako je bila noć kada smo stigli u planinarski dom Rencluso (2140 m), gdje smo se najavili, zbog kašnjenja dobivamo na raspolaganje samo pastirsku kolibu. Dobro je i to, iako je malo ljudi ovog našeg vremena i potrošačkog društva koji bi tu htjeli spavati.

Ujutro rano krećemo prema vrhu. Mnogo je Španjolaca, Francuza i drugih planinara jer se danas ujutro slave važne obljetnice vezane uz sam vrh i Pirineje. Krećemo se uobičajeno i odmah nam je jasno da se radi o usponu po planini gdje prevladava golemo kamenje. Najčešće ga zaobilazimo, ali je prilično dobar put sve do prelaska grebena Rencluso. Tu okrećemo leđa La Maladeti a pogled usmjeravamo sve češće na Pico de Aneto. Preko velikih kamenih blokova tražimo sami put jer nema obilježbi. Idući pod vršnim grebenom nailazimo na vlažan

snijeg. Tek na 3200 m stavljamo dereze a poneki uzimaju još i cepin. Nastavljamo kosinom dužom od 100 m, gdje je nezgodan led, pa neki odustaju, dok drugi mirno stižu do tla gdje opet nema leda i snijega. Skidamo dereze jer dolazi lagan uspon po nabacanom kamenju, onda je opet greben, preko kojeg treba »jašiti« uz uobičajeni oprez. Prelazimo ga i eto nas tako za svega šest i pol sati na najvišem vrhu Pirineja — lijepom i pravom vrhu Pico de Aneto (3404 m), jednom od kojih vječnih planinarskih želja i razmišljanja u srednjoškolskim vremenima. Valja se već sutra javiti, među ostalima, i mojoj profesoricu zemljopisa jer ona je jedna od onih koji su utkali tu potrebu u mene. Pa hvala joj kao i ostalima koji su me naučili takvoj ljubavi i odabiru. Znam da će mnogi biti razdragani što smo uspjeli, a posebno oni u Društvu. Znam da napeto čekaju vijesti i naši mnogi prijatelji.

Sjedimo mirno na vrhu, čudimo se i divimo, jer nam se Pirineji doimlju kao nešto što pripada nama a i mi njima. Ovakav uspon važan je dio života. Iako gledamo na različite strane, vjerujemo da jednako mislomo Ivo, Miro, Boris, Krešo, Mario, Miljenko i Zlata, jedina dama u ovoj grupi na vrhu. Svako gleda na svoju stranu ali svi opažamo neobične boje rijeka, jezera, stijena, zelene udaljenosti i žute sunčeve trake na sivozelenom ledu i snijegu. Nije čudo što su boje glavna karakteristika Katalonije, kao i cijele Španjolske, kao što nije čudo što je bezbroj velikih Katalonaca svoju kre-



Vallhiverna južno od Pico de Aneto

Foto: Dr. Z. Poljak

ativnost potvrdilo upravo koristeći se ovakvim bojama koje se ne zaboravljaju.

Dugo promatramo Pirineje na sve strane i sada nam je jasno zašto je ta teško prohodna barijera između Španjolske i Francuske uvjetovala dugu izolaciju Pirinejskog poluotoka i zašto su arapske i mnoge druge invazije bile zaustavljene. Sada nam je osobito drago što se Ivo toliko namučio vukući kameru, kojom uporno snima. Valjda će nešto i ostati od tog truda.

U povratku biramo kraći put, opet do grebena Rencluso i to preko ledenjaka po kojem se uz bezbroj usječenih brazda kotrlja voda stvarajući nevidenu sliku. Steta što uza sebe nemamo više dijapozitiva. Na Ivi vidim da se umorio i da mu je već dosta snimanja, pa je pitanje što ćemo pokazati na predavanju, koje već sada smišljam. Navečer smo opet u kampu na 1850 m (Plan d'Estan) i dolazi zaslužena večera i miran san.

Ujutro ostavljamo nas nekolicina ostale da i dalje traže mir i odmor u snu, a mi odlazimo na vrh Pico de Salvaguarda (2738 m) na samoj granici s Francuskom, a nasuprot Pico de Aneto. Sada smo stalno u travi i cvijeću za razliku od jučerašnjeg kamena i leda. Samo, sada u ovoj čudnoj igri, u ovom zelenilu, nigdje vode, a jučer u onom kame- nu koliko hoćeš. To je neobičnost Pirineja. Vrh je lijep. Tu je skupina Francuza. Vrlo

su obradovani što smo s njima. Pokazuju nam izvore Garone. Na drugoj strani opažamo planinarske kuće i bezbroj tamnih zeleno-plavih jezera. Na Španjolskoj strani sada vidimo dugi tok rijeke Esere, koja teče kroz cijelu dolinu Benasquea.

Na povratku nas u kampu nestrpljivo čekaju jer se još isto popodne valja spustiti do kaskada rijeke Remune. Iznad njezina izvora se dižu vrlo strmi vrhovi od preko 3000 metara. Još jedna noć i jedan dan u Pirinejima a onda se vraćamo u dolinu. Stanovništvo ovdje, jednako kao i u ostaloj Španjolskoj, s velikom strasti, gotovo jačom od svega, obrađuje zemlju, da bi jednako tako strastveno navečer ili u nedjelju dopodne plesalo starinski ples Sardano. Sve je to utjecalo da smo zavoljeli još više Kataloniju i Pirineje.

Na povratku posjetismo Andoru, ali nas baš nije oduševila, iako su i tamo lijepe i visoke planine. A onda smo stigli u Barcelonu i pronašli dobar i lijep kamp »La Ballena Alegre« na obali.

Kada stigismo kasno u noći u Split rekoše nam da smo imali sreću jer da je upravo započeo štrajk kontrolora leta na aerodromu u Barceloni, koji će trajati 3—4 dana. Zadovoljno smo se pogledali i onda pohitali na počinak, ali ga nismo mogli iskoristiti, jer smo se još dugo u noći podsjećali na Pirineje i kovali nove planinarske planove.

Maja Rops (2501) u Prokletijama

MIODRAG KOVAČEVIĆ I DANIEL VINCEK
TITOGRAĐ

U dijelu Prokletija koji pripada našoj zemlji ima oko 50 vrhova viših od 2000 metara. Među njima je 7 vrhova viših od 2500 metara, od kojih je Đerovica (2656 m), poslije Jezerca u Albaniji, drugi vrh po visini u Prokletijama. Jedanaest vrhova je viših od 2400 metara, a grupirani su na teritoriji Crne Gore i Srbije (Kosovo).

Ovi predjeli obiluju izvanrednim prirodnim ljepotama, s mnogo šume (crnogorica), prostраних pašnjaka, planinskih izvora, potoka i jezera te s brojnim stočarskim naseljima, katunima. Katuni se u pojedinim krajevima nazivaju »stanovi«. Ove planine privlače ljeti brojne planinare i alpiniste iz zemlje i inozemstva. I mi, članovi PSD »Komovi« iz Titograda, dobar dio svojih djelatnosti provodimo u oblasti Prokletija.

Ovoga puta smo se dogovorili da treći vikend oktobra provedemo u području Bogi-

čevice, sjeverno od tromede Crne Gore, Srbije i Albanije. Naš cilj je Maja Rops. Više puta smo ga vidjeli prolazeći prema Bogdašu ili Đerovici. Želja nam je bila da »uknjžimo« još jedan lijepi trofej od mnogobrojnih i impozantnih vrhova Prokletija.

Subota je. Dan sunčan i topao. Putovanje kolima do Plava i Gusinja, pored rijeka Morače, Tare i Lima, bilo je ugodno i udobno. Uživajući u šarenilu jesenjih boja bukve, breze i ostalog raslinja na padinama Bjelasicе, Sinjavine, Zeletina i Visitora, stižemo u Gusinje za malo više od tri sata vožnje. U Gusinju nam se pridružuje Radonja Šekularac, iskusan planinar, član PSD »Karanfil« i garant da će sve biti u redu.

Od Plava nastavljamo uz Komaračku i Babinopoljsku rijeku prema Bogičevići. Od ukupno 28 kilometara puta, samo je prvih 9 kilometara asfalt, ostalo je uzani makadam,



Maja Rops

s mnogo rupa i grba. Što se ide dalje sve je veći uspon, pa na nekim dijelovima puta trojica od nas izlaze iz kola, kako bismo se što dalje probili prije mraka. Posljednjih desetak kilometara puta prolazi kroz ledničku dolinu Babino polje. Južno od ceste prostiru se guste šume Bivolijaka, Krš Bogičevica i živopisno Hridsko jezero. Sa sjeverne strane uzdižu se strme i najvećim dijelom ogoljele strane Starca, Zavoja, Pasjeg vrha i Maja Madhe.

Još za sunca stižemo na uzdignut i travnat zaravanak okružen molikama (*Pinus peuce*). U blizini se nalaze četiri stočarske kolibe zadržane lokotima, jer su njihovi vlasnici sa stokom već prije sišli u niže predjele. Dolje, nekih 400 metara niže, vidimo pored Babino-poljske rječice poredano na destine stočarskih koliba. To je katun Bogičevica, jedno od najvećih stočarskih naselja u ovim krajevima. Vidi se da ima mnogo ljudi i stoke. Čuje se dovikivanje čobana i prodoran lavež pasa šarplaninaca. Ovdje je dolina znatno šira, te se pruža divan vidik na okolinu. Prema karti nalazimo se na visini od 2000 metara. Dalje je nemoguće produžiti kolima i ovdje ćemo prenoćiti.

Prošlog ljeta tu je bila velika suša. Trava je sasušena, a planinski izvori ili su presahli ili jako otanjili. Suši dobro odolijevaju jedino endemične molike. Tek što se smrklo, temperatura je počela naglo padati. U maloj uvali ispod ruba zaravanka založimo obilatuu vatru. Večeramo i zatim na vatru stavljamo debele oblice kako bi se održala što duže. Oko devet navečer uvlačimo se u vreće i u improviziranom bivaku pokušavamo spavati. Najednom, duboko dolje u dolini čuju se pucnji iz pušaka, lavež pasa i vika ljudi. Vjerojatno je medvjed napao nečije ovce u toru.

Kako noć odmiče, sve je hladnije. U tri sata dižu se Radonja i Brano te stavljaju drva na vatru, a u pet sati svi smo pored vatre. Naizmjenično grijemo čas jednu, čas drugu stranu tijela. Svanulo je. Po zemlji se bijeli debeli sloj mraza. Doručujemo i pripremamo se za polazak.

U sedam sati krećemo strmom padinom prema istoku. Poslije 40 minuta izlazimo na Dvojni prevoj, na »granici« dviju republika. Na sjeveroistoku vidimo Maja Rops iza koga se pomalja sunce. Sve nagovještava da ćemo imati još jedan sunčan i lijep dan. Nastavljamo stočarskom stazom prema sjeveru i ubrzo izlazimo na travnatu visoravan. Skrećemo udesno i po grebenu blagim usponom stižemo na vrh. Izrazi oduševljenja. Svi smo s dugim planinarskim stažom, ali se nikada nismo lakše popeli na vrh od 2500 metara.

Cio masiv je eruptiv-silikat. Reljef je pravilno zaobljen, tipično za ovaj sastav stijena, za razliku od vapnenca. Veći dio ovog prostranstva su veliki pašnjaci po kojima se lako i ugodno kreće. Na vrhu se vide tragovi udara gromova. Tu je i jedan grob označen kamenim pločama. Možda je netko od pastira stradao od udara groma i ovdje sahranjen. Tko bi umrlog ili poginulog odavde nosio dan hoda do najbližeg seoskog groblja?

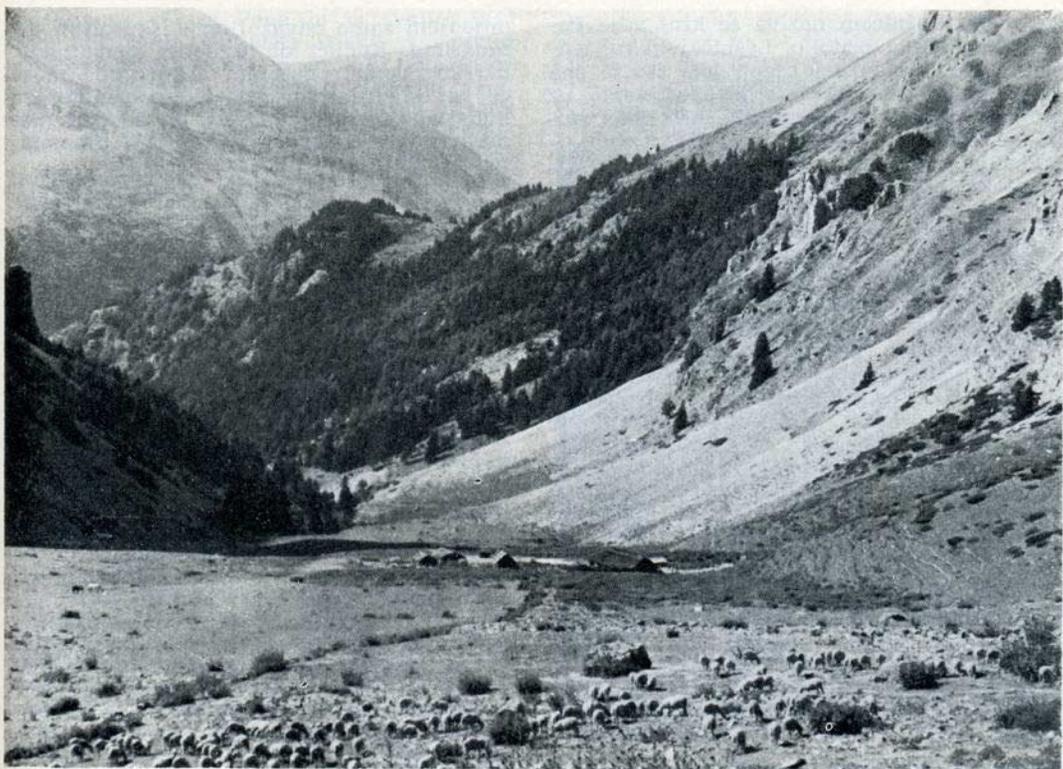
S vrha je širok i jasan pogled. Na sve strane su planine, jedino je na istoku Metohijska ravnica i Dečani. Na jugoistoku se posebno ističe pravilna kupa Đerovice, a na jugu i jugozapadu na desetine prokletijskih vrhova. Prepoznajemo Jezerce, Radohines, Maja Hekurave, Maja Kolats i druge. Ovdje, takoreći na dohvat i na relativno malom prostoru, čitav je buket visokih vrhova.

Ovamo se može stići za 6—7 sati hoda i od Čakora (1859 m), prevoja na cesti od Ivangrada za Peć. Čitav ovaj predio i svi navedeni vrhovi mogu se lako obići za tri dana, što je prava rijetkost. Svuda je obilje izvora.

Promatramo sokola kako lebdi u zraku. Odjednom se munjevito obrušava i pokušava uloviti pticu u letu. Samo što je nije zgrabio kandžama, kad ptica naglo promijeni pravac i nađe spas u krošnjoj mlade molike. Bili smo zadovoljni ovakvim ishodom.

Nije prilika u ovoj poodmakloj sezoni za ljepotu planinskog cvijeća. Više nagađamo po sasušenim stabljikama o raskoši što je ovuda bujalo u mjesecu lipnju. Svoj pečat ovim terenima daju Kohova sirištara (*Gentiana kochiana*), Dinarski rožac (*Cerastium dinaricum*), *Aconitum pendtneri*, zvani jedič. Ima i raznih kamenjarki (*Saxifragae* sp.). Tu je i tipičan klinček bijelog cvijeta (*Dianthus petraeus*). Na Starcu ima i runolista. Pušina (*Silene acaulis*) pokriva svojim jastučastim oblicima stijene i prilagođava se na oštre uvjete ljetnih suša.

S vrha krećemo vrlo zadovoljni doživljajima, dogovarajući se da ponovno dođemo u ovaj kraj, ali u većem broju i na više dana.



Gornjolešnička bačija uz desnu obalu Lešničke reke

Foto: Dr. R. Kranjčev

Na Šar-planini

Dolina Dolne Lešnice s okolicom

DR. RADOVAN KRANJČEV

KOPRIVNICA

Prije odlaska na put u Makedoniju znali smo malo o toj predivnoj dolini u srcu velike i lijepe Šar-planine. Premalo i za najskromniju predodžbu o tom jedinstvenom kutku prirode gdje život teče, čini se, polaganije a prirodni procesi još su u potpunom i nenarušenom skladu s djelovanjem iskonskih prirodnih sila. Kao da je čitav krajolik od čovjeka pomalo zaboravljen, prepušten prirodnim zakonitostima opstojanja, tih i nemanjetljiv. No takvu Dolnu Lešnicu imali smo tek upoznati u toku našega šestodnevnog boravka.

Nas osmoro koprivničkih planinara i biologa nismo mogli a da je ne zapazimo tamo još s visokih obronaka Karanikole. Duboka usjeklina među visokim planinskim grebenima, utonula u more šumskog zelenila koje se kupalo u raskošnom srpanjskom suncu i

izmaglici, s karanikoličkih visova djelovala je na nas veoma impresivno. S grebena Karanikole, koji prelazi visinu od 2000 metara, donjolešnička potolina ostavlja nezaboravan dojam a reljef koji u tom prostoru oko zapaža toliko je bogat i plastičan da se može usporediti s nekim dijelovima Alpa, Durmitora, Prenja ili Prokletija. U isti tren oko zahvaća i tihu dolinu, i zelenilo šuma, i strme gotovo 1000 m visoke litice Plata, Lešničke i Sredne karpe, kao i najviše šarske visove s Titovim vrhom (2747 m) i kulom na njemu. Ovu bogatu inscenaciju upotpunjava i nekoliko crkova s bijelim snježanicima te kanjonski proboji rijeka koji iz njih istječu. Dolinom teče rijeka Pena, oko 25 km dugačka lijeva pritoka Vardara, koja izvire visoko pod Đinibegom u centralnom dijelu šarskog masiva.

Dolnom Lešnicom naziva se kraj gdje Pena prima desnu pritoku, Lešničku reku, jednako brzu, mahnitu i lijepu kao što je ona sama. Vukla me je želja da prošetamo uz njihove obale, kroz kanjonske proboje i stoljetne šume.

Poslije višesatnog spuštanja kroz krševlje, pašnjake, polja ječma i raži s prisojnih padina Karanikole, napokon smo se našli u dnu te oaze mira, okružene zelenilom i ograđene visokim stijenama. U prvi mah pogled su nam priječile visoke crnogorične šume, no malo zatim snažan šum vode nagovijestio je susret sa čistom planinskom rijekom Penom. Uskim drvenim mostićem predosmo na njevu desnu obalu i s obližnje tratine ugledasmo dvije kuće od kojih je ova prva, šumarska, stjecajem povoljnih okolnosti postala naš dom narednih nekoliko dana. Kako god nam je ovo tegobno spuštanje s Karanikole zadalo truda i potisnulo dio estetskog užitka u susretu s ovom jedinstvenom dolinom, isto toliko su nam naredni dani boravka u ovom alpskom krajoliku pružili mogućnost da brzo zaboravimo sve teškoce prolaska i puta grebenom Šar-planine.

Šumarskom kućom upravlja šumarija iz Tetova. Već na prvi pogled moglo se zapaziti da ovamo ne zalazi mnogo posjetilaca. Oštra planinska klima sa svim onim što donosi planina zimi na oko 1500 metara nadmorske visine, na ne tako davno izgrađenoj zgradi učinila je svoje. Dovodna električna instalacija već duže vrijeme leži polomljena i neupotrebljiva a jedini dimnjak polomljen je i leži pored kuće. Sve nas to nije obehtrabilo da se uselimo u čiste, zračne i uredne prostorije. Društvo su nam, istina, pravili mnogi glodavci a među njima bili su svojim operacijama u kuhinji najbučniji puhoči. No ubrzo smo se privikli na njih a nekima i očitili lekciju.

Pored kuće cvate veći grm bazge od čijih smo svježih cvjetova pravili ukusan čaj. Za pripremu čaja i inače nije bilo poteškoća jer je majčine dušice, mravinca, planinskog blaženka i još nekih biljaka bilo dosta u okolici. Lijepi i topli dani omogućili su nam da najveći dio vremena provodimo izvan doma, bilo kod otvorenog ognjišta i pitke vode u neposrednoj blizini, bilo na kraćim ili duljim planinarskim izletima u okolici. Ovdje dosadno može biti samo osobama bez motivacije i interesa za bilo što od onoga što čovjeka u ovom prostoru okružuje. No takvi ovamo rijetko dolaze. I oni, također rijetki, koji ovamo svrate, većinom su planinari i poklonici prirode koji svaki puta otkrivaju iznova ljepotu i privlačnost ovog pejzaža te mogućnosti brojnih izleta u okolicu.

Danas se u Dolnu Lešnicu može doći putem uzvodno uz Penu, od Tetova preko sela Šipkovice, Brodeca, Vešala i Bozovca (5—6 sati nenaporna hoda), ili od Popove Šapke i Jelaka novoizgrađenom planinskom cestom (3 sata hoda) kojom dolaze i osobna vozila. Naravno da su mogući i drugi prilazi s okolnih šarskih vrhova, ali ti su na-

mijenjeni samo odvažnijim i iskusnijim planinarima. Budući da u dolini nema planinarskog doma, posebnim dogovorima moguće je osigurati smještaj u spomenutoj šumarskoj ili ribarskoj kući, ili se pak može boraviti pod šatorima na lijepim proplancima u blizini ovih kuća.

Privlačna i romantična dolina djeluje na čovjeka tako da ne zna što bi najprije razgledao, na koju bi stranu krenuo. Okrenemo li se prema padinama Karanikole pogled nam se zaustavlja na tamno-zelenom pojasu prastarih crnogoričnih šuma iznad rijeke nad kojom se uzdižu strmji obronci s planinskim rudinama i pašnjacima sve do najviših vrhova. Samo mjestimično strme stijene djeluju prijeteće. Po njihovom grebenu, ako predveće pažljivije promatramo, provlače se veća stada divokozaa. Duge kolone lakonogih životinja promiču grebenima a njihove tamne siluete dobro se ocrtavaju na horizontu. S te karanikoličke strane znale bi nadoći u pola tiha i sunčana dana prijeteće magle i tmasti oblaci, ali kad bi se dovaljali do visine rijeke raspršili bi se u tanane pramičke i brzo nestali u modrom svodu. Prije koju godinu velike lavine na širokom potezu uništile su sav šumski pokrov na ovim karanikoličnim padinama. Kao nijemi svjedok ovog pustošenja ostale su danas ogoljele padine i mnoštvo već napola trulih panjeva dovaljanih do riječnih obala.

S one pak suprotne strane nalaze se vrelne stijene. To su bijelosome Lešničke karpe (2464 m) koje se poput golemog zida propinju do najviših šarskih vrhova. Njihovo podnožje obrlile su guste crnogorične šume iz kojih kao da odjednom izviru i koje se na donjoj strani spuštaju sve do korita Pene. Ove visoke kulise, koje cijelom prostoru daju naročit izražaj, preporučao je jedan dug i uzak snježnik, jedinstven na Šar-planini i skoro nevidljiv iz ove donjo-lešničke žablje perspektive. Vertikale Lešničke karpe razlomljene su samo na dva mješta, sjeveroistočno prodorom Lešničke i jugozapadno prodorom Krivošijske reke. Obliče tih visokih stijena sa svim pojedinostima i sa svom svojom ljepotom i krševitošću dolazi naročito do izražaja u poslijepodnevnim satima prije no što sunce zađe na zapadne šarske vrhove. Pa kada u dolini Pene već pada suton i bliži se noć, vrhovi Lešničkih karpi još su obasjani odrazom zalazećeg sunca a kontrast s njihovim tamnozelenim podnožjem još je očitiji. Ujutro pak biva obrnuto: Lešničke karpe dugo se nalaze u sjeni, ali su zato najviši grebeni Karanikole i Ljuboviške planine osvijetljeni jutarnjim suncem.

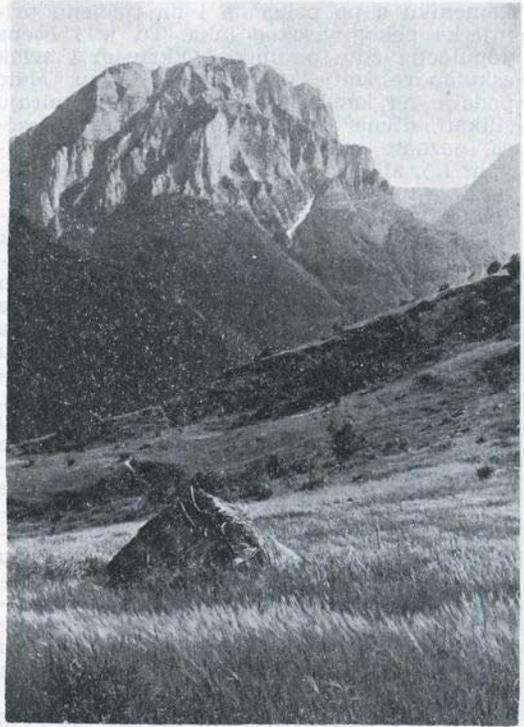
Dolina Pene jedino je otvorenija pravcem kojim teče rijeka, ali i tu nakratko jer Pena na svom putu pravi mnoge zavoje koji zaklanjaju vidik. Ako takvoj slici krajolika dodamo danonoćan šum vode cijelom dolinom, onda smo istakli samo glavne naznake po kojima prepoznamo ovaj jedinstveni i djevičanski planinski predio. U vi-

sini Dolne Lešnice Pena je sa svojim pritokama tipična planinska rijeka, s velikim godišnjim kolebanjima vodostaja, bujičnim karakteristikama i mjestimice širokim pojasom navaljena kamenja što ga periodički plavi. Tu kod šumarske kuće, tek nekoliko stotina metara nizvodno, Pena s desne strane prima hirovitu Lešničku reku koja se poslije velikog pada silovito priključuje matiči.

Odvojeni od svijeta i civilizacije društvo bi nam povremeno pravilo tek poneki planinar, ribolovac ili nadobudni lovac-pljačkaš. Ovi posljednji ne dolaze ovamo da uživaju u prirodi već da se izživljavaju pucajući na njene stanovnike. Neki se ponašaju kao pravi siledije, okuraženi obaveznom maligani- ma. Čini se da je medvjed najprivlačnija meta koja mami ove skorojeviće i primitivce. Oni su ovdje jedini koji pucnjavom i pijankama narušavaju mir zelene oaze i misle da je Dolna Lešnica namijenjena upravo i jedino njima.

Prošetah nekoliko puta do sutoka Pene i Lešničke reke. Ljepotu riječnih kamenih obala dopunjava i iznenađujuće bogat biljni svijet. Začudo, njega nalazimo i po kamenjaru koji, očito, bude plavljen za visokih vodostaja. Mnogo biljaka u vrijeme cvatnje privlači i mnogo kukaca tako da je za sunčana dana uz obale veoma živo. Pored leptira apolona uz svoju biljku bijeli žednjak, tu se moglo nabrojiti još barem desetak vrsta zauzetih oblijetanjem cvjetova. Oko šumarske kuće nije bio rijedak niti leptir velika prelijevalica a narančasti poštari izdaleka su se opažali. Pored nekoliko vrsta žednjaka na vrlo šarolikoj kamenoj podlozi pažnju su privlačili žutozeleni veliki jastuci kamenike (*Saxifraga aizoides* L.) rasevale tik uz vodu. Poseban prizor u ovom priobalnom kamenjaru pružaju mnogi grmovi mekinjaka (*Drypis spinosa* L.), poznate biljke točilarke, puni gladnih posjetilaca na svojim cvjetovima. Pena i Lešnička reka ovamo su navalile mnogo kamenja pa već samo razgledanje njihovih izvanrednih boja i oblika modeliranih radom vode pruža poseban doživljaj.

Na velikim natrulim panjevima uz rijeku se sunčaju velike muhe azilide a pod korom se nalazi također mnogo osebujnih stanovnika. Pored kuće cijele dane oblijeću velike ose najeznice s dugim leglicama što je znak da se u okolicj nalazi mnogo štetnika u natrulom i oštećenom drvlju. Život, dakle, posvuda raznovrstan i bogat. Samo što se zaviri u obližnju šumu, bolje kazati prašumu, na okolnim padinama ne može se mimoći susret s golemim stablima smreke. Jedno deblo golemih dimenzija, nekad davno odsječeno blizu tla, nosi poput velikog pršljena pet velikih stabala od kojih svako ima promjer veći od 60 cm. Na nekima su odlomljeni vrhovi, i ovako sakate i dijelom polomljene smreke bijele se izdaleka. Drveću se grane pružaju do tla pa je kretanje šumom prilično otežano. Po tlu svakojake gljive. Njih ovdje praktički nitko ne bere



Lešničke karpe s padine Karanikole. Ispred njih kanjon Pene. Foto: Dr. R. Kranjčev

i ne ometa u rastu. Pored vrganja na jednoj čistini otkrih i jednog hrčka iz roda *Leptopodia*, s posve tamnim klobukom. Priča nam ovdašnji lugar Mitar, od kojeg izmamismo zanimljiva i autentična kazivanja o ovdašnjim šumskim stanovnicima, da s obronaka Plata svaku večer navraća medvjed do korita rijeke na pojilo. Pored velikih šuma tu ima i dosta spilja kao izvrsnih zakloništa. Nismo se usudivali provjeriti ove šumareve tvrdnje.

Poludnevni izlet uz korito Lešničke reke pružio je zainteresiranima uvid u predivne predjele do visine blizu 2000 metara. Samo nekoliko stotina metara uzvodno od doma, uz korito Lešničke reke, jedan cjevovod dovodi vodu pred šumarsku kuću. Okoliš je sav obrasao zelenilom šuma a uz korito rijeke prava je prašuma od golemih listova lopuha (*Petasites hybridus* L.). Peteljke listova visoke su do dva metra a promjer plojki prelazi i 140 cm. Vjerojatno bi bili izvrsna zaštita od kiše kad bi zatrebalo. Staza kojom šćemo široka je i blago se penje ponad desne obale rijeke, čas kroz šumu, čas kroz plješine i točila. Svuda gdje šume nema, erozija čini svoje i opominje. S lijeve strane staze pred nama odjednom iskrсну stijene crne poput ugljena. Odudaraju bojom ali i siromaštvom biljnog pokrova od ostalog okoliša. Očito se radi o silikatima koji u pukotinama udomljuju tek poneku

kameniku a po policama i na tjemenu primjerke nekog visokog luka. Tu je i lijepa populacija žute perunike. Otkrivam i svlak eskulapove zmije na malenom grmu. Malo podalje na kamenjaru, premda dominiraju silikati, divna populacija planinskog dubačca, poznate »trave ive« (Teucrium montanum L.), ali je ovdašnjim ljudima posve nepoznata njezina ljekovitost.

Najednom se vidi otvara, uzvišenja sa svake stran kao da su se razmakla. Zapravo tek sada, iznad šumskog pojasa pobočni visovi dolaze prvi puta do punog izražaja. A zaista ih je bilo vrijedno bolje pogledati. S lijeva visoke stijene Plata (2396 m), oštre nazubljene i sa zelenim livadicama i dugim točilima između vrhova. Mjestimično se i crnogorični šumarci penju pod litice tražeći malo zakloništa. To je lijepo Špelo Sinanica, kojom završava lijeva strana sutjeske Lešničke reke. Stijene su nedohvatne s ove strane, osim za smjele alpiniste. Pred nama se otvara kotlina s cirkom Gorna Lešnica na oko 2350 m visine. Odavde se za sat vremena stiže na Titov vrh, najviši vrh Šar-planine. Na početku te doline, okruženo velikim bočnim uzvišenjima, smjestilo se bačilo ovčarskog poduzeća iz Stipa, najveće radne organizacije te vrste u nas (30.000 ovaca). U ovom pogonu s preko 2.000 ovaca, nešto konja i većim brojem pasa šarplaninaca, posluje 25 vrijednih bačilara. To su mahom žitelji obližnjeg sela Bozovce u dolini Pene. Uglavnom su Albanci kojima je život još uvijek prilično težak, mukotrpan. Osvojila nas je njihova prijaznost, prisnost i gostoljubivost.

Iznad bačila diže se veća kamena stepenica s koje lijep vodopad naznačava korito rijeke. Ona izvire još oko sat vremena daleko u dnu gornjolešničkog cirka, ispod najviših šarskih vrhova. U tom divnom planinskom kraju njeni mnogobrojni izvorišni kraci prave puno rukavaca i manjih jezera prije nego što se sliju u glavno korito. Teren grade pretežno silikati a vode ima, doslovce, na svakom koraku. To je raj za ovce na ovim izdašnim pasištima. Zapadni odsjeci cirka veoma su krševiti, s trošnim stijenama, visokim liticama, točilima i dugačkim snježnicima. Bogat biljni svijet i zanimljiv reljef ovog dijela cirka čini ga osobito privlačnim.

Znatiželjni zbog susreta s drugom pritočkom Pene, uputili smo se slijedećeg jutra na cjelodnevni planinarski izlet uz korito Krivošijske reke. Ona utječe u Penu nizvodno, oko pola sata laganog hoda od naše kuće u Dolnoj Lešnici. Na mjestu sutoka malo je proširenje s rijetkom šumom i travnjacima. Visoke stijene zaklanjaju nam vidike. Samo se s desne strane u gustim i mračnim šumama opaža usjeklina kojom teče Pena. Malo širi prolaz otvara se uz Krivošijsku reku kojom namjeravamo do nje na izvorišta. Ali već kojih stotinu metara uzvodno susrećemo njenu zanimljivu sutjesku koja nas duže zadržava. Grmljavina vodenih brzaca i slapova uputi nas do same vode i korita stiješnjena između silikatnih

stijena. Prolaz, kojim tujni vodena masa, negdje je širok tek pola metra, a korito je usječeno i duboko više od 10 metara. U tjesnacu, gledanom odozgo, opažaju se golemi lonci i kotlovi gdje voda kipti i kovitla. Ponegdje kao da rijeka i ponire, načas kao da se krije znatiželjnom pogledu, a onda ponovo izbije na površinu mahnita i snažna. Takva je Krivošijska reka u dužini kojih 500 m svojeg donjeg toka. O ovim njenim osebnim kotlovima i brzacima, sutjeskama i mračnim prolazima nema zapisana ni slova. Kako i bi kad ovdašnjim ljudima takva prirodna znamenitost ne predstavlja ništa vrijedno pažnje a strancu ovamo rijetko navraća. Upravo ta osama i divljina krajolika nešto je najljepše što čovjek tu može doživjeti.

Ostavljamo bučnu rijeku jer nas staza vodi sve više i više iznad korita po nešto prohodnijem kamenjaru na granici šumske vegetacije. Bukva je ovdje dominirajuće drvo pa na neki način možemo govoriti o inverziji vegetacije jer smo crnogorične šume ostavili mnogo niže. Teren kroz koji se krećemo raskomadan je silikatni kamenjar. Pločasto kamenje u vertikalnom položaju mjestimice kao da izrasta iz tla poput razlistane knjige ukrašeno busenovima rijetkih stijenjača. Krećemo se kao u labirintu slijedeći dobro utrutu ovčju stazu u blagom osponu. Ona vješto obilazi mnogobrojne strške, zapravo morenski materijal posljednjih oledbi. Golema i teško prohodna točila steru nam se s desna i kao da su podbočila nedogledne vertikale Sredne karpe s vrhom od 2511 m. S one druge strane rijeke također su se nanizala velika uzvišenja ali reljefno mnogo raznolikija, prisojnija, pitomija i više prošarana zelenilom sve do najviših grebena. Točila su ovdje smirena, obrasla, a u stijenama zapažamo više otvora pečir. Oko nas među kamenjem opet zanimljiv biljni svijet: velik grm plavog lana, bijeli cvjetovi klinčića i tamnocrvene stapke volovoda, vrste koje nismo drugdje opažali. Ali najviše je bilo plavog jastučca (Aubrietia deltoidea L. D. C.), očito na terenima s više vapnenca. Svaka poličica i najmanja pukotina u kamenju bila je popunjena zelenim lišćem i sitnim modrim cvjetovima.

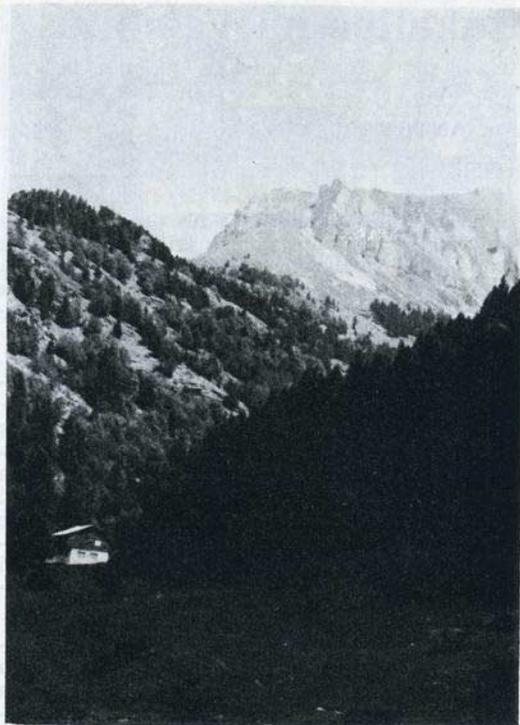
Poslije nekoliko stepeničastih pregrada udosmo u najvišu zonu krivošijskog cirka. I ovdje ovce, pastiri i psi. Titov vrh s lijeve strane, s kulom, činio se tako blizu. Bujna paša i obilje vode glavne su značajke ovog velikog kotlastog proširenja. Uz duga snježista predivno je razvijena vegetacija patuljastih vrba a u mnogim planinskim »vrtićima« u vegetaciji visokih zeleni lijepe su populacije jedića. Dva sura orla iznad nas, čavke i divlji golubovi po stijenama, tekunice na osunčanim padinama — upotpunjavali su doživljaj ovog djevičanski čistog gorskog kraja.

Odlazak iz Dolne Lešnice omogućio je upoznavanje cijelog donjeg toka rijeke Pene sve do Tetova. Za oko 70 minuta pješaćenja stigismo u malo mjestance Bozovce, uglav-

nom albanskih žitelja. Put je vodio uz desnu obalu Pene pretežno po šumi. Ovuda mogu proći samo brdski konjići i pješaci koje susrećemo putem. Nasamareni konji prenose ljetinu. Od njihovih nogu na mnogo mjesta po nizbrdicama na stazi nastale su prave stepenice u stvrdnutom blatu. I mi se po njima lakše krećemo. Kad padnu kiše ovdje prolazak mora biti izuzetno težak. Kod male vodenice prelazimo rijeku i malo selo Bozovce je pred nama. Ulica kojom prolazimo puna je djece i ljudi što odlaze u polja na padinama Karanikole. Ali svuda po ulici i zakucima velika nečist i gomile otpadaka svih vrsta. Ljudi prijazni i susretljivi, zastajkuju pred malom trgovinom i radoznalo nas promatraju. Odavde do Tetova postoji dobar put, istina makadam, ali prikladan i za veća vozila. Putnički saobraćaj odvija se, međutim, samo privatnim kombi vozilima po nepisanom i samo vlasnicima vozila znanom voznom redu. Tako je i u Vešalima, Brodecu i Šipkovicima. No mi smo ovaj puta prošli pješice cijelu ovu razdaljinu od Dolne Lešnice do Šipkovice za 5 sati dobrog hoda. Vlasnici vozila su povratnici iz inozemstva, suvremeni pečalbari, koji su u dobroj mjeri već izmijenili lice ovoga zabačenog i zaostalog kraja u srcu Šar-planine. Čini se da su u pogledu suvremene stambene izgradnje najviše napredovala sela Vešala i Šipkovića koja zbog toga sve više poprimaju izgled suvremenih naselja.

Zarko makedonsko sunce nakon desetak dana boravka na Šar-planini ogrijalo nas je tog podneva u Tetovu. Činilo nam se pomalo nestvarnim sve ono što smo i kako smo prošli. I ovo današnje petosatno pješčenje, s dobrim teretom na leđima, doživljavali smo već kao daleku prošlost.

Dolna Lešnica donosi smirenje i zadovoljstvo. Smirenje poslije doživljenih šarskih kontrasta a zadovoljstvo zbog sreće što smo imali mogućnost upoznati ovu divnu dolinu koja čovjeku vraća i fizičku i duhovnu okrepku i snagu za napore svakodnevnice. U vrijeme provedeno u odmoru ili za vrijeme šetnji okolicom u toj oazi ljepote i tišine čovjek posvršava i neke račune sa samim sobom, sumira ono što je urađeno i što još treba uraditi. I zbog svega toga treba čuvati Lešnicu i njenu okolicu. Takvih kutaka prirode nema mnogo. U njima mogu uživati samo ljudi čista srca i radoznala duha. Nema sumnje da ideja što se prije nekoliko godina pojavila, da se Dolna Lešnica na Šar-planini proglasi nacionalnim parkom Makedonije, ima puno opravdanje. Ovaj jedinstveni prirodni prostor s okolnim objektima po mnogočemu to svakako zaslužuje. Posebno bi trebalo od eksploatacije zaštititi



Sumarska kuća u dolini rijeke Pene

Foto: Dr. R. Kranjčev

okolne šumske sastojine koje imaju izuzetan zaštitni karakter od djelovanja raznih oblika erozije a značajne su i zbog povoljnih mikroklimatskih učinaka. Naravno da zaštita pretpostavlja određene obaveze i odgovarajuće ponašanje svih zainteresiranih, ali to je i obaveza prema čuvanju ove jedinstvene prirodne cjeline za buduće generacije.

Unatoč tome što sam na Šar-planini proveo desetak divnih i nezaboravnih dana — u njenim raznim područjima a napose u Dolnoj Lešnici — stalno se nalazim pod dojmom da sam tu planinu samo nakratko pogledao, tek površno izvidio i upoznao i da bi temeljitije upoznavanje i pun doživljaj tek trebali uslijediti. Osjećaj neobavljenog i propuštenog stalno me prati i rađa u meni neprestanu i ponovljenu motivaciju za nastavak, za nove pohode i poznanstva, za nove susrete s dalekim makedonskim krajočlicima i ljudima.

Osobito ću biti zadovoljan ako tamo povedem i svoje učenike koji tako malo poznaju prirodu i ljude svoje domovine.

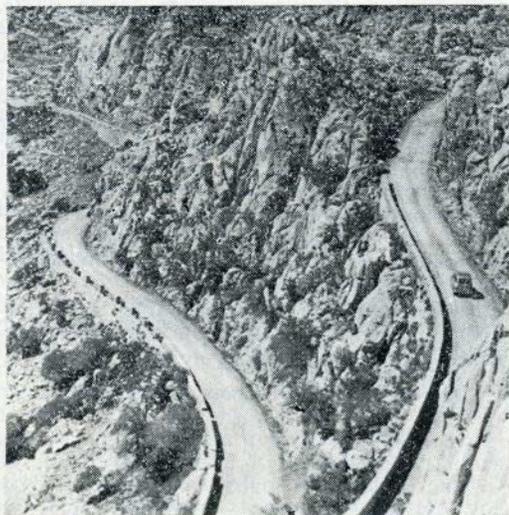
Takalice na Velebitu

Dr. ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Da s jedne strane planine prema njezinu obližnjem prijevoju polaze tri ceste, iako su građene u različitim razdobljima, da se na njemu na kratko spajaju u istu trasu i onda opet razdvajaju tako na drugu stranu planine prolaze različitim smjerovima i na svom kraju dolaze u isto mjesto, to je uistinu rijetkost. A upravo to se dogodilo na velebitskom Oštarijskom prijevoju preko kojega prolaze tri ceste već više od sto godina. Prva od njih izgrađena je prije četvrt milenija. Gradnja svake od njih bila je uvjetovana tehničkim mogućnostima svakog pojedinog razdoblja i golemim troškovima te nastojanjem da se radovi što brže završe i da se što prije omogući protok tereta preko goleme planine i njezinih strmih kamenih i šumovitih obronaka.

Još od najstarijih vremena morala je preko ovoga prijevoja prolaziti kakva jahača staza ili karavanski put jer je već u to doba Bag sa svojom lukom u Baškoj dragi bio poznato istovarno mjesto. Odatle je tekla razmjena dobara s dalekom unutrašnjosti, s druge strane planine. U srednjem vijeku Bag i njegova šira okolica u vlasti je ličkih knezova Kurjakovića. I oni su morali ovuda prolaziti pri obilasku ili korištenju svojih posjeda. Nakon Kurjakovića ovi predjeli pripadaju Turcima koji su prodorima preko Oštarijskog prijevoja zagorčavali život Bažanima i ostalim žiteljima s one strane planine sve do Senja.



Velebitska cesta

Foto: P. Korica

Međutim, i turskoj je sili došao kraj. Ovim stoljetnim stazama krenuli su preko planine novi ljudi. Bunjevački vođe knez Jerko Rukavina i Dujam Kovačević sa svojim Bunjevcima prodiru iz Podgorja godine 1686, tri godine prije konačnog izгона Turaka iz Like, i osvajaju obližnja sela s druge strane planine.

Uskoro se pokazala potreba za izgradnjom ceste, ne samo radi trgovačkih nego i strateških razloga. Već prva cesta, Karolinska, nazvana po ondašnjem austrijskom caru Karlu III — a onda je Hrvatska bila pod njegovim žezlom — građena je tako da što brže i što kraćim putem dosegne bilo planine i da se isto tako što brže spusti prema moru. Po rijetkim podacima može se zaključiti da je građena u drugoj polovini Karlove vladavine, to jest u četvrtom desetljeću 18. stoljeća, otprilike od godine 1730. do 1735.

Polazeći iz Gospića prema Velebitu, u Brušanima počinje njezin planinski dio. Prolazi lijevom stranom potoka Brušanice do Ratkovića kuća gdje prelazi potok Jazmak koji dolazi iz doline Jazine s vrela Košna voda. Ovo je vrelo poslije stoljeća i pol poslužilo, a i danas služi, za opskrbu Gospića pitkom vodom.

Tu počinje oštar uspon sa četiri kratke i oštre serpentine na planinski hrbat Mali Milašinovac koje narod i danas zove »Zavoji«, no u gustoj šumi trgovci se ceste teško mogu prepoznati. Zatim se cesta uspinje preko Velikog Milašinovca stižući do glavne kulminacije na Crnim gredama na nadmorskoj visini 1050 m, što je ujedno i najveća visina od svih triju cesta što prolaze ovim dijelom planine. Glavno planinsko bilo cesta prelazi s nekoliko kratkih zavoja odakle se spušta laganim nagibom do Baških Oštarija. Puno poslije, u drugoj polovici 20. stoljeća, uz ovaj dio trase bio je izgrađen sada već bivši tzv. objekt 505 za potrebe Radiostanice Zagreb.

Karolinska se cesta izdizala u planinu najkraćim mogućim putem i uz minimalne radove i širinom od tri do četiri metra, ali s velikim nagibom od 25%. Ipak u ono davno potursko doba, radeći s najprimitivnijim pomagalicama, bez uzora i premca u izvanredno teškom i zabačenom kraju, ova je cesta inženjersko djelo na kojem se mora graditeljima odati puno priznanje.

Izgradnju svake ceste, pa i ove, narod je pažljivo pratio i pri tom se pitao: zašto li je baš ovuda morala proći i tko joj to određuje smjer? U doba kad je bilo malo stručnog osoblja netko bi šaljivo odgovorio: Pa, pustili bi magarca preda se i kud on prođe tuda je najlakše i najbolje graditi. No, uvijek

bi se netko našao da priupita: A što ako nemaju magarca? No to bi se našao brz i još šaljiviji odgovor: E, onda bi bio dobar i inženjer!

Radi znatnih strmina i oštih zavoja Karolina već u drugoj polovici 18. stoljeća nije odgovarala potrebama trgovačkog prometa. To je opazio i Josip II putujući po drugi put ovim krajevima godine 1783. pa je dao nalog da se gradi nova i bolja cesta između Gospića i Karlobaga.

Dvorsko ratno vijeće iz Beča povjerava gradnju ove nove ceste graničarskom kapetanu Filipu Vukasoviću, poslije znamenitom graditelju Lujzijane, ceste Karlovac—Rijeka. Vukasović je trasu ove ceste povukao tako da joj je smanjio nagibe, povećao polumjere krivina i malo snizio najvišu točku nastojeći je u cijeloj trasi što bolje zaštititi od bure. Cesta je građena ubrzano od godine 1784. do 1786, u početku sa što manjom širinom da bi se promet njome što prije otvorio. Josip II naredio je da se nazove po njegovoj majci carici Mariji Tereziji, koja je vladala Austrijom i našim krajevima od 1740. do 1780, pa se njezini i danas dobro vidljivi ostaci zovu Terezijanska cesta.

Kroz Brušane Terezijanska cesta slijedi trasu Karoline, a onda svodenim mostom prelazi na desnu stranu potoka Brušanice odakle se umjerenim usponom izdiže do istovrsnog kamenog mosta u predjelu zvanom »Stara pila« preko potoka Suvaje na nadmorskoj visini od 625 m, ulazeći ovdje u Brušansku dolinu. Ovu slikovitu i dugačku dolinu, okruženu brojnim bregovima, narod naziva Dolina sa stotinu bregova. S jednom kućicom i potokom u sredini idilično je mjesto za odmor i ljeti i zimi.

Trasa Terezijane i dalje ide laganim usponom sve do visine od 680 metara. Ta točka odnosno baš ovaj predjel bio je aktualan sredinom ovoga stoljeća jer je tu trebao počimati tzv. Jungov tunel koji bi nakon pet i po kilometara izbijao na podgorsku stranu u blizini Trubaje, na malo nižoj nadmorskoj visini.

Kod Stare pile počinju planinarske oznake da se nakon 2 km odvoje od Terezijane i usponom između Konjevače i Sadikovca, te uz Petrov dolac i kroz šumu izbijaju na Sadi-kovačke dolce i Piskovitu kosicu na stazi Velebitskog planinarskog puta.

Stigavši skoro do kraja Brušanske dulibe Terezijanska se cesta uspinje na glavni hrbat velebitskog masiva koji prelazi na sedlu Veliki vrh (955 m). Odavle se spušta u Oštarijsko polje gdje se kod poslije sagrađene crkve spaja s trasom Karolinske ceste.

Građena je s nagibima do 20% i u širini približno Karolinskoj cesti, tj. od tri do pet metara, s tim da su zavoji bili široki i do sedam metara radi lakšeg provoza dugačkih trupaca. Pažljivim promatranjem njezinih i danas dobro vidljivih ostataka opaža se da je rubno kamenje bilo temeljito položeno i da se velika pažnja posvećivala odvodnji oborinskih voda kamenim traverzama položenim



Sarkofag Josipa Kajetana Knežića u Majoriji ispod Vratnika
Foto: Dr. Z. Poljak

preko kolnika. Takva savjesno i vješto izrađena cesta nadmašila je u ovom onda pustom kraju potrebe svoga vremena. Možda zato nije valjano održavana pa je relativno brzo propala.

Kako ni ova cesta zbog strmine i teškog održavanja nije bila zadovoljavajuća za sve veći promet sredinom 19. stoljeća, povjerenje je godine 1841. majoru Josipu Kajetanu Knežiću, čuvenom graditelju već tada poznatih planinskih cesta Sv. Rok — Mali Halan — Obrovac i Karlovac — Senj da izradi nacрте posve nove ceste i upravlja njezinom gradnjom. Nakon brojnih izvidanja i premjera na terenu projekt je izrađen od godine 1841. do 1843. Knežiću je pomagao njegov prvi suradnik i u ono doba graničarski natporučnik Simo Kekić pa je gradnja ove treće ceste od Gospića do Oštarija počela godine 1844. i trajala do 1846.

Kroz Brušane trasa je Knežićeve ceste identična s Terezijanom do Stare pile, gdje se rastaju. Odavle se Knežićeva cesta uspinje brojnim zavojima obroncima Crnih greda prema Velikom vrhu ili, kako su ga tada nazvali, Vrhu Takalica ili Baranovu prokopu, dosižući tu glavnu kulminaciju od 955 metara, kao i Terezijana, prelazeći tu glavni hrbat velebitskog masiva. Da odavle dalje ne bude odviše strma, odmah nakon kulminacije u blagom zavoju presijeca dva puta Terezijanu i onda nastavlja njezinom trasom. I jedino na ovom dijelu između Oštarijske crkve i škole zajednička je trasa svima trima cestama, jer se od škole u smjeru prema Karlobagu ceste opet razdvajaju.

Ova je Knežićeva cesta predstavljala pravo remek-djelo cestarskog graditeljstva onoga doba. Nigdje nije prekoračivala nagib od 5%, što vrijedi i danas. I širinom od pet-šest metara posve je zadovoljavala, a solidnost gradnje iskorištena je u današnje doba kad je



Kubus na Baškim Oštarijama

Foto: Dr. A. Rukavina

skoro po istoj trasi godine 1968. obavljena njezina rekonstrukcija bez diranja u njezine dobro postavljene temelje.

Kako je bila blaga nagiba, precizno uređena i dobro održavana, bila je prava blagodat za kirijaše. U šali se govorilo da bi se po njoj mogle i bačve kotrljati, valjati, takati i bez kola, i odatle joj naziv. Kako je bila redovito nasipana sitnim pijeskom, također se govorilo da bi se niz nju moglo do Brušana i jaje takati a da se ne bi razbilo, i tako se naziv Takalice ustalio ne samo za uspon između Brušana i Baških Oštarija nego i za cijeli južni obronak Crnih greda kuda ta cesta prolazi.

Uspón Takalice dugačak je točno pet kilometara. Otrprilike na njegovoj polovici, na najvećem zavoju zvanom Velika draga i malo iznad ceste, nevelika je pećina za koju kažu da se u njoj skrivao Jovo Stanisavljević zvani Čaruga tridesetih godina ovog stoljeća dočekujući putnike radi pljačke. Naravno da su se i prije njega tom pećinom, a i drugim pećinama i zaklonima, koristili brojni domaći hajduci u očekivanju pravde, koja nikada nije stizala iz dalekog Beča.

Kao i mnoga druga slična mjesta i Takalice su ušle u priču po velikim snježnim nanosima i snažnim vjetrovima iako su bile dobro zaštićene od bure. Među brojnim zavojima najpoznatiji je bio već spomenuti u Velikoj dragi, a isto je tako bila dugo godina poznata svim putnicima gorostasna jela što je rasla malo niže od Velike drage s donje strane ceste. Visoko crnogorično stablo, a crnogorično je drveće rijetkost na ovom obronku, nadvisivalo je dobrano sve ostalo drveće i bilo poznato kao mjesto gdje je polovica uspona.

Okolo ove jele svila se davna i već zaboravljena priča o djevojci Mariji i njezinom zaručniku Ivanu. On je hajdukovao skrivajući se po ovim obroncima pred žandarima i ostalim organima vlasti, a s Marijom se sa-

stajao kod jele. Jedne noći kad se Marija približavala k jeli začula je snažnu pucnjavu baš s te strane odakle je Ivan trebao doći. Kad se pucnjava smirila Marija je stigla do jele i još dugo čekala Ivana. Pred zoru je bila uvjerena da je Ivan poginuo jer je i na kori jele vidjela krvave tragove te je u očajanju oduzela život sebi kao i čedu koje je nosila u sebi. Međutim, iako teško ranjen, Ivan je prispio do sela i spasio se.

Rasla je jela takalička na veselje prolaznika koji su redovito računali prolazeći uz nju da je tu polovica uspona. A onda je došao rat i cestom su prolazile različite vojske i ojađeni vojnici koji su mogli tu poginuti svakog časa i na svakom zavoju. Kažu da su oni najneobuzdaniji, ustaše, ne obazirući se puno na čuvanje tajnovitosti svojih pohoda, a bez ikakva razloga, pucali u jelu i na taj način pri brojnim prolazima označavali da su prošli pola Takalice.

I metak po metak raskidao je jelu te se ona počela sušiti i na mjestu gdje je bila najviše rastrgana metcima — prelomila se. Osušeni batrljak zadržao se još dugo uz rub ceste i predstavljao nešto onima koji su znali od čega potječe.

Malo dalje prema vrhu Takalice, na četvrtom kilometru uspona, nekada je bila s lijeve strane ceste široka stijena. To je mjesto bilo udaljeno otprilike oko sat hoda od središta B. Oštarija i bio je tu prvi odmor za kirijaše i njihovo blago pri silasku u Liku ili posljednji u dolasku na hrbat planine. U doba velikog kirijaškog prometa na toj su stijeni Ličani pekli janje u znak pobjede nad planinom, pobjede u svladavanju uspona s jedne ili druge strane. Nedavno rekonstrukcijom ceste ta je stijena skoro posve uklonjena, ali je zapamćena priča o njoj. Zapamćeno je i to da se u njezinoj blizini pri kraju prošlog rata, na najstrmijem mjestu, survalo vozilo ličkog velikog župana Jole Bujanovića, bivšeg popa, palo na staru Terezijanu, a da se njemu nije ništa dogodilo iako je vozilo bilo posve uništeno.

Na samom vrhu Takalice počinju prve Oštarijske kuće. Tu ih je nekada bilo svega nekoliko, jer je središte sela udaljeno oko dva kilometra. Njihovi davno već pokojni žitelji mogli su ispričati stotine zgoda o kirijaškim i raznim nezgodama koje su se događale na Takalicama. I da nije bilo njih u blizini, mnoge bi od tih nezgoda svršavale tužno.

Oni su živjeli ovdje, na rubu planine, živjeli zajedno s planinom i njezinim posebnim životom. I voljeli je kao i svoje Oštarije više od svega. Mnogi od njih odlazili su odavle, ali su se i vraćali svakom pogodnom prilikom. A pri onom prvom, najbolnijem polasku, ponijeli bi sobom komadićak kamena s ovoga kamenjara, kamena koji su u svom novom domu pogledavali svaki čas. Svojom stalnom prisutnošću u njihovim očima pod, sjećao ih je na njihov tvrdi krš koji su ostavili i nadoknađivao im onaj dio srca koji su ostavili u rodnom kraju.

Skradske zgrade

RAJKA BLAŠKOVIC

OGULIN

Na zapadnim padinama Skradskog vrha stisnulo se i istovremeno rasulo najsimpatičnije goransko mjesto — Skrad. Iako smješten na vrlo opterećenoj cesti i pruži Zagreb — Rijeka, Skrad je zadržao svu tišinu i ljupkost mirnog i nedirnutog mjesta.

Prepoznat ćete ga po ljudima. Činjenica je da u koje god malo mjesto odete, svagdje će odmah shvatiti da ste stranac i postaviti se više ili manje oprezno. Osim u Skradu. Ovdje vas posve nepoznati ljudi na ulici gledaju radoznalno i naklono, pozdravljaju prvi uz osmijeh, a na bilo kakav upit odazivaju se ljubaznim opširnim objašnjenjima. I djeca i omladina iznenaduju vedrim živahnim pozdravima.

Jedini javni objekt u Skradu, hotel »Zeleni vir« s restoranom i kuglanom, zacijelo se neće svidjeti onima koji vole profesionalnost ugostiteljskih radnika. Tako ćete, na primjer, recepcionara vrlo rijetko zateći na radnom mjestu; velik dio dana provodi u restoranu u blizini hotela igrajući flipere. Za to vrijeme gostima hotela ostavljena je na milost i nemilost prazna recepcija, da po volji sami ostavljaju i uzimaju ključeve i lutaju po hodnicima. Ako je pak u smjeni recepcionarka, naći ćete je u dnevnoj sobi da s gostima gleda TV program. Sobarice su korektne i diskretne, jedino što nikad nisu naučile kako se slaže postelja, pa vas iznenade nevještim i osebujnim prekrivanjem kreveta.

Ipak i to nosi neke draži jer dobivate osjećaj hotelske obiteljske atmosfere, što se nigdje ne nalazi. Budući da nema jednokrevetnih soba, ako ste sami, dobit ćete bez problema na raspolaganje prostranu dvokrevetnu ili trokrevetnu sobu, slobodni da iz nje napravite svoje malo carstvo. Platit ćete, naravno, smještaj samo za jednu osobu. Uopće, hotel doista opravdava svoju B kategoriju: hrana je izvrsna, a sobe čiste, tople i, budući da zgrada ima arhitekturu dvorca, vrlo osebujnih i lijepih linija.

Da biste vidjeli bisere skradskih prirodnih ljepota ne trebate se penjati, već sići sa skradskih 700 na 291 metar nadmorske visine, u usku dolinu rječice Iševnice i njenih pritoka. Tu, pod vječnim oblacima hladne vodene pare što se diže iz dubokog kanjona, smjestila su se jedan tik pored drugog tri čuda prirode. Prvi, slap Curak, visok je 70 metara, i po ljepoti ravan bilo kojem plitvičkom, iako ne i tako razvikan. Odmah do njega drijema spilja Zeleni vir s jezercem u svojoj unutrašnjosti. Najpoznatiji je ipak tzv. Vražji prolaz, kanjon dugačak 1800 metara, na pojedinim mjestima širok jedva dva metra, okružen okomitim stijenama čija visina

često prelazi i 100 metara. Kroz usko dno vrluda nestašan i hučan potok, natkriljen stazom uklesanom u stijenu i brojnim željeznim mostićima; nekadašnje drvene mostiće snježne su lavine lomile svake zime.

Upravo je tajanstvena iševnička dolina postala mojim ciljem jedne kišne nedjelje. Spremajući se Vražjem prolazu u pohode primjetih u hodniku hotela izložen novinski isječak iz starog zagrebačkog »Svijeta«. Dvojica novinara u dotičnoj su reportaži opisala svoja iskustva pri prolasku kroz Vražji prolaz, slikajući sebe kao alpiniste koji su tek hodajući na sve četiri uspjeli svladati užasan, strašan, gromoglasan, jezovit i naprosto nemoguć kanjon. Alpinisti? Na sve četiri? Zabrnutu pogledah svoje ruke opterećene kišobranom, fotoaparatom i neophodnim stvarima. Nema veze, pomislih, imam dobre zube.

Izašavši iz Skrada i susjednih sela, stadoh se kilometrima spuštati šumskim zavojitim vlažnim putićem. Uredno postavljeni puto-



U sumraku Vražjeg prolaza

Foto: Dr. Z. Poljak

kazi i uređena kanalizacija za šumske bujice pod tim jednostavnim neasfaltiranim puteljkom stvarahu vrlo ugodan dojam — jer u nas se takvo nešto rijetko susreće.

Novi zavijutak puta slijedi novi, kroz duboku šumu i neprobajnu tišinu. Neka je teška životinja, uplašena bukom koraka, sjurila niz duboke strme padine ispod puta, ali nisam mogla ocijeniti koja. Kad nakon dugog pješaćenja začuh stidljiv šum Iševnice negdje u dubini, nisam mogla odoliti veselju; već gotovo pomislih da sam promašila cilj.

Rječica se bacakala živahno i pjenasto, i prvo što sam ugledala na obali bijaše ugodno zdanje najstarije hidroelektrane u Jugoslaviji, tzv. munjare. Izgrađena još 1922. godine (po nekim podacima 1920.), u ratu je bila minirana, ali poslije opet obnovljena i danas radi normalno. Površinskim betonskim kanalima kojima joj s visine dotječe voda smije se slobodno prići, i snaga njenog divljeg pada izaziva strahopoštovanje. Tik do munjare smješten je i Izletnički dom.

Iz te male kotline vodi uzbrdo strma staza do Slapa Curak. Klupe ponegdje uz nju tako su simpatične da me jedino kiša spriječila od napasti da ih isprobam.

Od slapa čovjeku zastaje dah. Toliko je visok da do zemlje stiže samo rasut u maglicu, škropeći bujno bilje i kamenje, nemoćan da stvori više bilo kakav potocić. Naprosto, nestaje. Oduševljeno protrčavam ispod njega opet i opet, kao da se nisam nauživala kiše kroz dan.

Naposljetku se sklanjam u spilju Zeleni vir, tik iza slapa. Jezerce je u njoj čarobno, ali zidić i propust kojim su ga opasali i tužno zarobili za potrebe hidroelektrane, kvari svu ljepotu. Gdje god se ljudska ruka umiješa, priroda trpi. Ipak, srce uspijeva raznježiti suho kameno potočno korito kojim povremeno otječe višak vode i koje je toliko zaraslo debelom mekom živozelenom mahovinom da liči na debeli sag.

Obećala sam Curku da ću doći opet — drugo nisam mogla — i otišla put Vražjeg prolaza.

Prolaz kroz simboličnu drvenu kapiju kojom se ulazi u mali kanjon ispunio me iščekivanjem i radoznalošću. Blago i neprimjetno staza je zavijugala među stijenje. Učestaje mostići, od kiše tako skliski da bi ih bez rukohvata teško bilo svladati. Pod utjecajem spomenutog nesretnog članka stalno sam očekivala nailazak na kakvu stijenu s klinovima ili težu dionicu puta gdje ću morati uposliti »sve četiri« i biti »alpinist«, ali ništa od toga. I potocić, iako nabujao i hu-

čan od prošlodnevnih kiša, pokazao se mnogo bezazlenijim nego što sam pročitala.

Pred sam kraj kanjona stijene se naglo sužavaju na nekoliko metara širine, a potok u dnu pjeni se i divlja. Pod njegovom snagom mostići vibriraju, uši su mi pune tutnjave, i hvata me neodoljiva želja za bijegom. Dokopavši se čvrstog tla odahnula sam.

Kiša tiho romori, ali sivilo dana nadvladava ljepota kanjona. Visoke glatke stijene s nedostupnim spiljicama i rupama golicaju i izazivaju osjećaj divljenja. Drvena nadstrešnica na proširenju kraj staze nudi zaklon. Procjep se nastavlja, ali put iznenada izvija uzbrdo, napuštajući Vražji prolaz. Preko klimavog mostića i gnjecave zemlje odlazim do spilje čiji se otvor ukazao nedaleko. To je poznata Moževa hižica. Nisam imala ni opreme ni hrabrosti za dublji ulazak, a i sam njen gol i nelijep početak, jednostavan sklep pustog kamena i oguljene zemlje, ostaviše me bez nekog boljeg dojma. Vratila sam se na stazu i potom nastavila strmim putem uzbrdo, pazeći dobro da ne nagazim na kojeg od brojnih daždevnjaka. Debelo se blato lijepilo za cipele i činilo stazu nesigurnom i sliskom, ali bez obzira na to dvije noge bile su dovoljne. Dok sam, uspinjući se, slijedila planinarske markacije, huka potoka iza mene polako se gubila.

S vremenom se staza suzila i razgranala u niz nevažnih malih pukotina kroz bujno rasilje, a planinarske se markacije prorijedile i izgubile. Nije mi preostalo drugo nego da na priliku hvatam pravac i samo da se nadam najboljem. I doista, napravivši velik krug, izbih naposljetku na drugoj strani Skrada — željezničkoj stanici — gdje sam i trebala!

Povratak u hotel zračio je zadovoljstvom zbog uspjelog izleta i obilja ugodnih dojmova. Zanimljivo je da na cijelom tom putu, dugom desetak kilometara, nisam srela niti jednog jedinog čovjeka!

Nešto poslije na recepciji, nekim čudom, naletjeh na recepcionara. Ili točnije rečeno: on je u prolazu naletio na mene dok sam razgledala fotografije skradskih prirodnih ljepota izložene u hodniku. Ovaj put nije to bio ni ljubitelj flipera ni ljubiteljica TV programa, već neki postariji čovjek (naprosto vas zbuni brojnost recepcionara koji se promijene u dan i pol). Primjetivši da se zanimam za skradske ljepote preporučio mi je da svakako posjetim Vražji prolaz ali »ne sama, ne sama, o nikako, ne samo radi medvjeda... uopće... i ne po kiši — sad je tamo slisko!«

Pažljivo sam ga saslušala, ozbiljno prihvatila sve njegove savjete i, skriveno se smješkajući otišla u sobu.

Kako doći na Čvršnicu

Ing. VLADIMIR KOVAČIĆ

ZAGREB

Tražeci novije podatke o mogućnostima prilaza i smještaja na ovim planinama, uzalud sam prelistao »Naše planine«. Postojeći opisi imali su određenu alpinističku vrijednost, a usponi iz doline Dive Grabovice, Drežnice ili preko Muharnice nisu dolazili u obzir zbog svoje dugotrajnosti i udaljenosti od Vran planine. Nadalje, studirajući vojnu specijalku, sekcija Prozor 1:100.000, sve više sam dolazio do zaključka, da je najbolje mjesto za podizanje šatora Blidinjsko jezero (1184 m), koje se nalazi između obje planine (36 km od Duvna, 38 km od Jablanice). Informirajući se o prohodnosti tih makadamskih šumskih puteva za »Zastavu« 101 saznao sam da je najbolje krenuti iz Jablanice. Pročitavši još i sve što je o Čvršnici i Vran planini napisano u »Hrvatskom planinaru«, mogli smo, ovako naoružani znanjem, konačno krenuti na put.

Cesta od Jablanice do sela Doljana (596 m) asfaltirana je u dužini od 10 km. Prolazi i uspinje se živopisnim kanjonom potoka Doljanke, koji predstavlja sjevernu granicu Čvršnice. Okomite stijene planine Oklanice (1290 m) sa sjevera, te Divlje kose i Orlove stijene s juga, kao najsjeverniji dijelovi Čvršnice, daju tom predjelu izuzetnu draž divljine. Napustivši asfalt, nakon 2 km makadamskog puta zaustavili smo se kod zadnjih kuća sela Doljana, u predjelu Krkača, gdje se ceste razdvajaju. Desna vodi u selo Soviće (900 m),

ali se tuda nije moglo, jer su vodene bujice na nekoliko mjesta oštetile cestu i upravo su je popravljali, a lijeva je bila stara cesta. Na račvištu lijevo je markacija na ovećoj stijeni za Veliki Vilinac preko Vitlenica, 4 sata hoda. Krenusmo dakle lijevom putem, iako su mještani sumnjičavo klimali glavama. Drugo nam nije preostalo. Nije nam se, naime, čekalo dan-dva dok desnu cestu ne oslobode od šljunčanih nanosa. Vozili smo se brzinom koraka jakom uzbrdicom po kamenju, grabama, prelazili vododerine, mimoilazili se s teškim kamionima natovarenim sijenom, više puta micali kamenje s puta, dok konačno nismo uz velike poteškoće dogmizali do Sovićevih vrata (1264 m). To je zanimljiv prosjek kroz stijenu, prijevoj na kojemu nam je zastao dah. Duboko iza nas ostao je kanjon Doljanke, a ispred nas ukazalo se, kao u priči, Dugo polje (1200 m), visoravan pokrivena cvjetnim livadama i usjevima. Golemi masiv Čvršnice prostirao se na lijevoj, a Vran planina na desnoj strani. Po sredini Dugog polja vidjela se poneka kućica. Naše divljenje prekinuo je hladan vjetar, koji je došao kao pravo osvježanje poslije nesnosne vrućine. Od Doljana do Dugog polja ima 18 km, za što nam je bilo potrebno jedan sat vožnje autom!

Nakon nekoliko zavoja spustili smo se do prvih kuća, do kojih se vozi po livadi obila-



Dom PD »Vilinač« kod Risovca

Foto: Ing. V. Kovačić

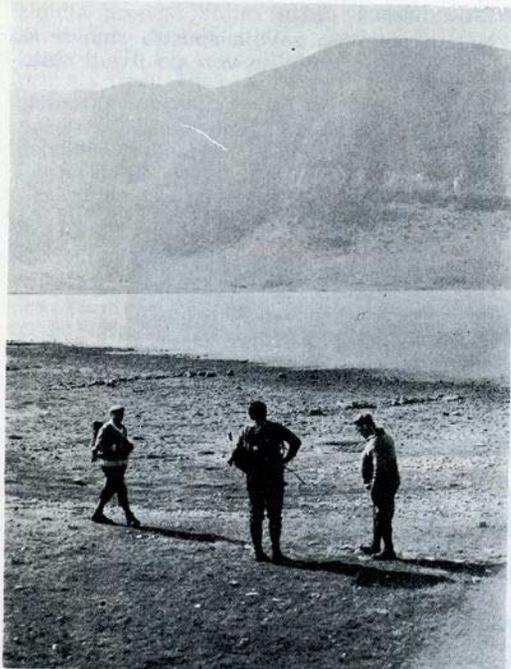
zeći oveće kamenje. Ovdje smo se kod lju-bezne obitelji Bošnjak opskrbili izvorskom vodom a bili smo ponuđeni i kavom, što nam je dobro došlo nakon gotovo 400 km vožnje od Zagreba po ljetnoj jezi. Odavle vodi markacija na Veliki Vilinac preko Vitlenice (1512 m). Kažu da je do vrha potrebno 3,5—4 sata. Dugo polje je od Sovičkih Vrata do Blidinjeg jezera dugačko oko 12 km. Sjeverni dio, gdje se sada nalazimo, zove se Strmo ili Sovičko polje (1260 m) a oko 3 km južnije je predio i selo Risovac (1285 m), gdje stanuje Mate Zelenika, domar planinarskog doma i rukovalac sportskom žičarom. To smo doznali u zaseoku Krkači iznad Doljana, ali nismo mogli shvatiti kako ćemo ga naći. Ovdje gore je to bilo jednostavno, jer domar zaista ima vlastiti putokaz. Na odvojkju od makadamske ceste jednostavno piše: MATE.

Nakon stotinjak metara od odvojka, u podnožju Čvrsnice, gdje je smješteno nekoliko kuća i gospodarskih objekata, upoznasmo ljubaznog domara i njegovu obitelj. U zaseoku Risovcu stalno boravi nekoliko obitelji, a među njima i obitelj Zelenika. Gostoljubivost hercegovačkih gorštaka ponovno je došla do izražaja u svakom pogledu. Iza kuća između nekoliko jela postavismo šator (oprez! hladne noći na 1400 m). Odatle se pružao izvanredan vidik na planinu Vran i Sovičko polje, na kojemu se isticala škola, a malo podalje i kapelica. Izuzetno je bilo prelijevanje boja u predvečerje pri pogledu na nepokošene livade pune cvijeća i usjeva. Idilu je upotpunjavao povratak krupne i sitne stoke svojim glasa-

njem, te dozivanjem čobana. Poslije večere Mate nas je pozvao u kuću na čašicu razgovora, gdje smo mnogo toga saznali o Čvrsnici što nije nigdje napisano, a živo nas je zanimalo. Oko 2 km južno od Risovca sagradilo je PSD »Vilinac« iz Jablanice na visini od 1300 m planinarski dom paviljonskog tipa, s kuhinjom, gdje gosti mogu sami sebi spremati hranu. Dom je elektrificiran, uveden je vodovod, posjeduje TV salon, kupaonice i 65 ležaja. U blizini je izgrađena skijaška žičara (ski lift) dužine 495 m. Start je na 1301 m, a gornja stanica na 1404 m, vožnja traje 3 min, kapacitet je 800 skijaša u jednom satu. Dakle sve što je potrebno za planinarenje i skijanje. Udaljenost od Jablanice je 27 km, odnosno od sela Doljana 17 km, do kuda vozi redovni autobus. Od Doljana ima pješice, kriticom, oko 4 sata hoda do doma.

Drugi dan smo radi kondicije otišli iz Risovca u jutro prema Crvenom kuku (1625 m) i Vitlenicama. Guste crnogorične šume živjele su svojim životom. Trebalo je samo osluhnuti glasanje šumskih životinja i ptica te omirisati bujno cvijeće. Naišli smo na šumsku cestu, koja se spaja s onom iz Sovičkog polja za Vitlenice. Na jednom proplanku, odakle se pružao vidik na veći dio Dugog polja, našli smo veliku skupinu pustikara (*Digitalis grandiflora*), visokih oko jedan metar. Veliki Vran, najviši vrh Vran planine, odavde se izvanredno vidio, kao treći vrh u poprečnom grebenu masiva. Po cesti smo se spustili do Sovičkog polja i produžili do Zmijske Gomile. Sada smo imali jedinstven vidik na greben i vrh Pločno (2228 m), najviši vrh Čvrsnice, kako se blista u plavičastom svjetlu srpanjskog popodneva. Gazimo po cvjetnim livadama, udišemo miris košanica, zastajkujemo kod pojedinih cvjetova, snimamo, uživamo. Za nekoliko dana nestat će ove čarolije, jer se livade kose. Produžujemo još malo južnije do velike nekropole stećaka, koji se nalaze u podnožju Velikog Vrana. Ti srednjovjekovni spomenici, među kojima ima i nekoliko ukrašenih, djeluju sjetno i kao izgubljeni u podnožju Velikog Vrana, na širokom prostoru Dugog polja. Na ovelikom stećku isticala se svježa markacija za uspon na Veliki Vran. Povratak u Risovac, čime smo zaokružili našu informativnu šetnju, izveli smo preko Hrbina, uzdignutog dijela Dugog polja, gdje smo morali zaobilaziti brojne vrtache.

Sljedećeg jutra, po divnom vremenu, krenuli smo u smjeru Velikog Vilinca. Mate Zelenika nam je preporučio put kroz strmu dragu Zazibac, a njegov jedanaestogodišnji sin Josip bio nam je vodič u prvom dijelu puta. Na sredinji drage izdizao se zanimljivi kameni Stog, sličan velikom valjku. Vidljiv je iz Dugog polja, pa služi kao izvrstan orijentir. Iznad Stoga ugledali smo staru markaciju, koja je vodila od škole u Risovcu. Još jedan oštar uspon po krupnoj kamenoj sipini i otvara nam se vidik na južni dio Dugog polja i udaljeno Blidinjsko jezero. Vrijeme s laganim sjevernjakom omogućavalo je vidik



Na obali Blidinjskog jezera (u pozadini Vran-planina) Foto: Dr. Z. Poljak

o kojem se može samo sanjati. Suma se pro-
 vedila i počela je zona klekovine bora, ovdi-
 jos lako prohodna, do malog jezera zvanog
 Gorsko oko. Kako je vjetar mijenjao smjer
 iako se neprestano mijenjala boja jezera u
 svim nijansama. Okolo klekovina, a u blizini
 jezera livade pune cvijeća. Nekoliko snimaka
 (krenusmo na Majdane (1897 m). Sada je
 započelo mukotrpno probijanje kroz sve gu-
 sasu klekovinu, traženje izbljedjelih marka-
 cija. Na jednoj čistini ispod Malog Vilinca
 odjednom se na pozamašnoj udaljenosti ukaza-
 o golemi stožasti vrh, koji je u protusvjetlu
 izgledao još veći — Veliki Vilinac (2116 m)
 Konačno! Taj vrh nema premca po svojem
 jedinstvenom položaju usred Čvrsnice, gdje
 posve dominira okolinom. Promatrali smo ga
 ushićeno neko vrijeme, a onda nastavili kroz
 klekovinu do vrha Malog Vilinca (1988 m).
 Iza nas se je divno vidio Veliki Vran, desno
 prema jugu prostiralo se Pločno (2228 m) sa
 svojom dugačkom sjevernom stijenom, a ispred
 nas nenadmašivi Veliki Vilinac. Daleko
 u ljetnoj maglici nazirali su se šiljasti vrhovi
 Prenj planine. Sjeverna strana vrha prema
 Muharnici strmo je odrezana, a južna, blaža,
 pokrivena je većim dijelom klekovinom.

Spuštajući se na prijevoju ispod vrha, kle-
 kovina postaje sve rjeđa i sada je tek pravi
 cvjetnjak došao do izražaja. Na sve većim
 proplancima između klekovine cvalo je tisuće
 zvončića, klinčića, sirištara, prženica, udovi-
 čica, babinih svila, kamenika, oštrica, mužika.
 Taj cvjetni sag prostirao se do vrha, na koji
 smo se popeli po strmom zapadnom grebenu.
 Vidik se prostirao od Prenja, Veleža, Cabu-
 lje, Pločnoga do Vrana. U ljetnom danu to
 se rijetko može doživjeti na hercegovačkim
 planinama. Ubrzo su se nad Prenjom nad-
 vili oblaci i najviši vrhovi utonuše u maglu
 i kišu. Teško je opisivati oduševljenje na dav-
 no priželjkivanom vrhu, po vedrom danu,
 čistom zraku gotovo bez maglica, kada je u
 jednom trenutku ushićena sjedinjeno sve
 ono što planine mogu pružiti. Na vrhu Veli-
 kog Vilinca bilo je toliko cvijeća kao da se
 nalazimo u botaničkom vrtu, a ne na visini
 od 2116 metara! Naročito su se isticali veliki
 buseni raznih vrsta klinčića, na kojima se
 moglo nabrojati i po četrdesetak cvjetova.
 Zaista jedinstveno! Pogled prema sjeverozapa-
 padu na Vitlenice dočaravao je kamenu pu-
 stinju, samo ponegdje prošaranu niskim grm-
 ljem, s granicom šume na oko 1600 metara.
 Sjeverna stijena Velikog Vilinca je bakreno
 crvene boje, pa, kažu poznavaoči, da poslije
 kiše djeluje kao crveni božur. Za pola sata
 hoda može se stići do Planinarskog doma pod
 Velikim Vilincem, prema kojem vodi i mar-
 kirani put preko Muharnice, odnosno kroz
 kanjon Dive Grabovice. U daljini, preko blago
 zatalasanog kamenog mora, vidjele su se
 stijene Plase.

Trebalo je misliti i na povratak. Gorsko
 oko opet je u predivnoj boji. Odmaramo se.
 Noge teške, a put dugačak. Iznad Stoga pru-
 žao se vidik na Dugo polje obasjano zalaze-
 ćim suncem. Nestvarne boje, od zelene, žute i



Mate Zelenika, domar na Risovcu

Foto: Ing. V. Kovačić

smeđe do sive u daljini, stapale su se s mo-
 drinom neba. Zaboravljamo na umor, zastaj-
 kujemo, divimo se i domalo smo opet u Ri-
 sovcu. Mate nas željno očekuje, smije se, grli
 sina, a nas nudi rakijom.

Iz Risovca do vrha Velikog Vilinca ima bez
 odmora oko 4,5—5 sati hoda. Zajedno sa sni-
 manjem i botaniziranjem, to se smatra jedno-
 dnevnom planinarskom turom, koja se podu-
 zima samo po stabilnom vremenu.

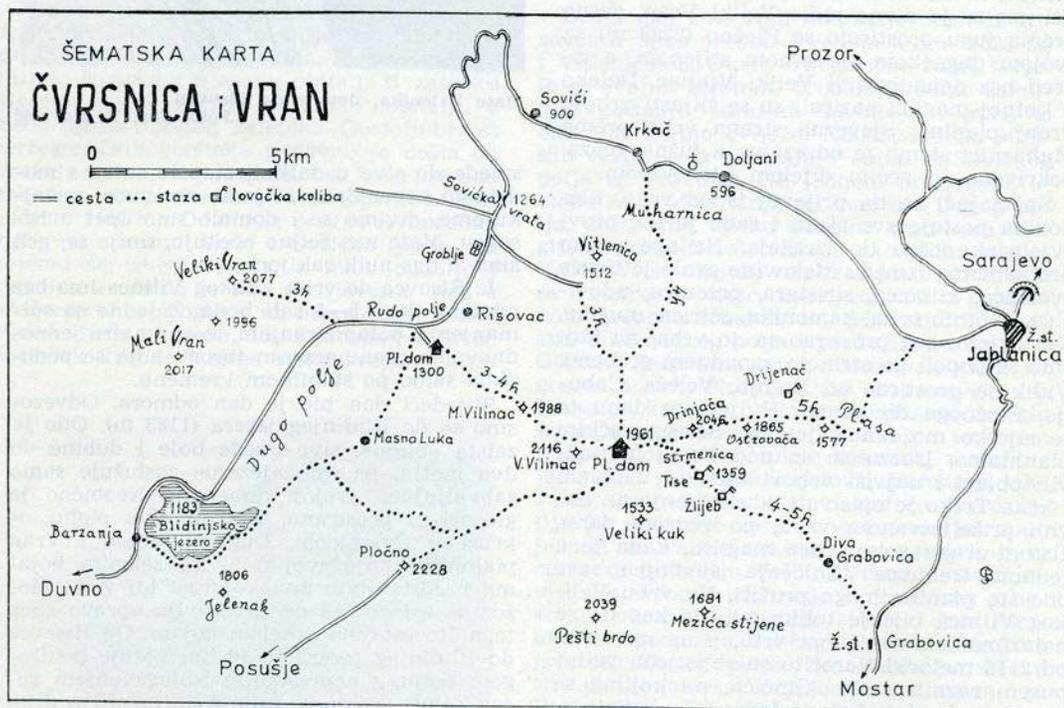
Slijedeći dan bio je dan odmora. Odvezo-
 smo se do Blidinjeg jezera (1183 m). Ono je
 zaista »blido«, sivo-smeđe boje i dubine do
 dva metra, pa ime »jezero« zaslužuje samo
 zahvaljujući svojoj dimenziji. Neobično je
 gledati tu prostranu, vodenu, sivu plohu, o-
 kruženu Čvrsnicom, Dugim poljem i Vran
 planinom, koje svojim živim zelenim boja-
 ma predstavljaju živi kontrast toj vodi. Mo-
 žda se taj pogled ne zaboravlja upravo zbog
 toga što ostavlja poseban dojam. Od Risovca
 do Blidinjeg jezera je 10 km vožnje po Du-
 gom polju, s neprestanim izbjegavanjem većeg
 kamenja i rupa, osim u najjužnijem dije-
 lu, gdje postoji trasa ugažena kamionima,
 slična cesti. Južno od Blidinjeg jezera, neda-
 leko od Barzanja, nalazi se nekropola stećaka,
 odakle se pruža divan vidik na jezero, Čvr-
 snicu i Mali Vran te daleko na jug. Ne pre-
 poruča se uspon na Veliki Vran s Blidinjeg
 jezera preko Malog Vrana, iako izgleda vrlo
 lagan. Gornji dio planine obrastao je kleko-
 vinom bora, pa se uspon zbog toga produžuje
 za nekoliko sati.

Od velike nekropole stećaka na istočnom
 podnožju Vran planine, udaljenom od Risovca
 oko jedan sat hoda (autom oko 3 km prvo
 na jug, pa naglo desno oko 2 km do stećaka,
 koji se vide iz daljine), počinje uspon na Vran
 planinu. Budući da poslije prve markacije
 nismo mogli naći drugu, odlučili smo se za
 vlastitu varijantu uspona, što nam se poslije

osvetilo. Uspón je vrlo oštar, a pogled na Dugo polje sve ljepši i obuhvatniji. Nakon jedan sat uspona odlučili smo ipak potražiti markaciju, jer smo bili na domaku malog šumarka iznad kojeg su se uzdizali kameni grebeni pokriveni gustom klekovinom. Prvi dio uspona izveli smo, naime, po golom kamenjaru. Nakon mukotrnog probijanja kroz teško prohodno nisko grmlje, uspjelo nam je, srećom, pronaći markaciju, bez koje bismo teško pogodili na vrh. Praćenje markacija, bolje rečeno provlačenje kroz klekovinu, izmjenjivalo se s malim zelenim proplancima, odakle su se širili izvanredni vidici. Ispod nas kuhalo se Dugo polje u ljetnoj jari i pari, a ovdje gore puhao je snažan sjevernjak. Još jedan spust i zadnji uspon (treći vrh), i evc nas na Velikom Vranu (2077 m).

Sjeverozapadni dio planine je blago zatalsana visoravan pokrivena klekovinom, ali pogled na cijelu Čvršnicu i Dugo polje s Bliđnjim jezerom zaista je jedinstven! Veliki Vilinac, kao planinski gigant, ponosno se ističe u cijelom masivu Čvršnice, kao da su ga gorske vile postavile na počasno mjesto. Vrh Pločno sa svojom sjevernom stijenom ljeskao se na suncu. Sve je tako blizu, a tako daleko! Uspón od stećaka do vrha trajao je tri sata.

Povratak preko sela Sovići, po popravljenoj cesti do Jablanice, bio je neusporedivo lakši nego uspon. Kada smo poslije s Makijske promatrali masiv Čvršnice, činilo se da je to sve bio san. Da takva ljepota uistinu postoji, danas nas, ponekad, podsjeća stotinjak lijepih dijapozitiva u boji.



NAPOMENA UZ GEOGRAFSKU SKICU

Ova skica ima šematski karakter i relacije na njoj samo su približne. Izradio ju je dr. Srećko Božičević na osnovi podataka koje je na terenu skupio dr. Željko Poljak uz pomoć sarajevskih planinara. Brdske ceste obiluju zavojima koji nisu prikazani, a ceste kroz Rudo polje i Dugo polje mjestimice imaju karakter pista. U nestašici dobre planinarske karte i ova će, uz određen oprez, poslužiti planinarima koji žele posjetiti ove dvije ve-

like hercegovačke planine. Ključ od novog doma iz. od Risovca (sagrađen u okviru ZOI Sarajevo) nalazi se kod čuvara u Risovcu, a ključ od nekadašnjeg doma Hrvatskog planinarskog društva pod Velikom Vilincem nalazi se kod PD »Vilinac« u Jablanici. Udaljenosti cestom od Jablanice: Doljani 11, Krkač 14, Sovićka vrata 21, Bliđinje jezero 38, Duvno 74 km. Odvojak pod Vitlenicu 5 km, odvojak do doma na Risovcu 500 m.

Planinarski i ratni doživljaji Mirka Ivića

TOMISLAV JAGAČIĆ

VARAŽDIN

Riječ je o mojem planinarskom prijatelju Mirku, deset godina starijem od mene (a ni ja nisam mlad), s kojim sam mnogo godina planinario. A sada Mirko ne može više u planine. Jest da ima starijih od njega (sada mu je 75 godina), a idu u planine. Uspinju se na Bobotov kuk na Durmitoru i na Maglič, kao što je to učinio prošle godine 78-godišnji Anton Razinger iz Ljubljane u mojem društvu, ali vrijeme, godine, brige čine svoje. Kod nekoga prije, kod nekoga poslije.

— Imam volju — često mi znade Mirko reći — ali noge? Noge otkazuju. A prije!?

NEOBIČAN USPON NA DONJE BARE

Za vrijeme desetodnevnog planinarskog pohoda 1960. zanočili smo na Tjentištu. Spavali smo zajedno u šatoru. Čitao sam uz džepnu svjetiljku na glas odlomak iz knjige Đure Kladarina »Slom IV i V neprijateljske ofenzive« u kojem autor opisuje presudnu bitku za proboj iz neprijateljskog okruženja preko Sutjeske i ulogu Druge dalmatinske udarne brigade na Donjim i Gornjim Barama na Zelengori. Mirko je pažljivo slušao.

— Slušaj — prekine me u čitanju — idemo sutra ranom zorom na Donje Bare. Ionako je sutra dan odmora na Tjentištu.

— A ostali drugovi? — pitao sam.

— Neka se odmaraju, pripočat ćemo im obavijest na šatore — predloži Mirko.

Dogovoreno, učinjeno. Ustali smo rano ujutro, ostavili drugovima obavijest i bez opreme, svaki je uzeo samo brocak, krenuli u kanjon Sutjeske. Srećom nas je odmah na ulazu u kanjon stigao jedan kamion i poveo do Suhe. Ovdje smo najprije prešli Sutjesku i započeli uspon Gusnim putem. Ne! Poslije smo tek uvidjeli da smo Gusni put promašili. Zavela nas je neka vododerina za koju smo pretpostavljali da je Gusni put.

— Nije moguće da se ovom vododerinom uspinjala Druga dalmatinska udarna brigada da bi na vrijeme stigla na Donje i Gornje Bare. Tamo je trebala prepriječiti put Nijemcima kako ne bi zaobišli kanjon Sutjeske i laganom planinskom stazom, koja vodi preko Gornjih i Donjih Bara, zaskočili naše proleterske udarne brigade u probouju preko Tjentišta — objašnjavao sam Mirku.



Mirko Ivić (prvi slijeva), Tomislav Jagačić, Milivoj Turk, Milivoj Petran, Drago Marčec i Hrvoje Majnarić 1960. na vrhu Maglića
Foto: J. Petran

Bio je vruć srpanjski dan, a uspon težak. Sunce je pripeklo. Pri usponu smo se pomagali i rukama, bacali kamenje i udarali štapovima prije nego ćemo rukom uhvatiti kamen. Zbog zmiija! A, kada smo stigli do početka vododerine morali smo stati. Dalje se nije moglo. Prilikom svakog okreta otvarao se prekrasan vidik. Iza nas se uzdizao Volujak spuštajući svoje okomite stijene duboko u kanjon Sutjeske. Još dalje — Maglič, koji nas očekuje prekosutra. Osvježavamo se limunovim sokom i šećerom. To smo jedino ponijeli sa sobom. Snimao sam zagrlivši desnom rukom jedno tanko stablo na strmini, da ne padnem. Jedini je izlaz iz ove situacije bio da smjelo i oprezno krenemo desno, ne gubeći visinu. Kad odjednom, duboko ispod sebe opazismo kako iz jedne šume izlazi na livadu utrta staza. To je bio taj promašeni Gusni put. Nije nam dugo trebalo hodati da izađemo na taj put. Kad smo stigli, sjeli smo na jedno srušeno stablo, da se odmorimo.

— Sada ne trebam ići k liječniku. Kada sam ovo mogao izdržati, vidim da sam posve zdrav. Ovo je bilo kao neki kontrolni pregled — rekao je Mirko.

Drugi dan smo nastavili s drugovima za Maglič. Oni odmoredni, a mi bogatiji za novo znanje iz naše povijesti.

ZAPAMTILI SMO RUGOVSKU KLISURU

Slučaj je htio da na povratku s Marjaša na Prokletijama ostanemo Mirko i ja sami na Čakoru. Gustava, koji je iznad Ridskog jezera na padinama Krša Bogičevice tako nespretno i neugodno uganuo nogu, morali su graničari (kakve li slučajnosti: komadir karale je bio Varaždinac) otpremiti u Peć. Stanko i Đuro odvezli su se u Peć sa Čakora autobusom. Sastanak čitave skupine dogovoren je u Peći.

Mirko i ja krenuli smo za Hajlu, još jedan lijepi prokletijski vrh. Vrijeme se počelo kvariti. Odnekud dolutali oblaci. Pale su i prve kapi kiše. Stisnuli smo se ispod grma guste kлекovine. Nema druge, moramo pričekati da kiša prestane. Naglo je došla, naglo će i otići — mislili smo. Ovako šćućureni ispod grma nismo ni primjetili da je kraj nas sjeo i neki stariji Albanac, pastir, neobrijan.

— Zdravo, drugovi planinari — pozdravi nas i upita — odakle vi?

— Od Krša Bogičevice, Marjaša, Đerovice — odgovorim.

— Ne! Mislim, odakle ste, iz kog kraja? — zanimao se dalje naš iznenađni gost.

— Mi smo iz Hrvatske, iz Varaždina — odgovorim i dodam — nećeš, valja reći, da si za vrijeme stare Jugoslavije služio vojsku u Varaždinu?

— Jest, boga mi! U 36. pješadijskom puku. Kasarna je bila blizu željezničke stanice.

— Nevjerojatno — iznenadi se i začudi Mirko.

— Pa jesi li još kada bio poslije u Varaždinu? — pitali smo ga dalje.

— Bio sam 1945, kada sam bio mobiliziran. Dogurao sam sve do Maribora i Dravograda — odgovori on.

Bio je to susret kojeg se Mirko i ja uvijek sjećamo kada prebiremo po svojim planinarskim uspomena. Oprostili smo se sa svojim novim poznanikom i pošli na Čakor. Ovdje ćemo pričekati autobus, jer do Peći kroz Rugovsku klisuru ima 17 kilometara.

Vrijeme se proljepšalo. Spuštala se večer. Gledamo s prijevoja. Na prvom zaokretu zamicao je jedan autobus. Nažalost, bio je to posljednji, uvjerali smo se poslije. Odlučili smo poći pješke, sve u nadi, da će nas sustići neki autobus ili kamion na putu iz Crne Gore za Peć. Bodri nas ta nada, pa prvi kilometri lakše idu.

Umorni smo. Na nogama smo sve od karale Maja Rops, čitav dan! Došao je i mrak. U Rugovskoj klisuri on dolazi ranije. To je ta čuvena Rugovska klisura kroz koju teče Pečka Bistrica. Slušamo šum njezinih voda preko brzaka i kaskada. Ususret nam dolaze manje i veće skupine Crnogoraca s konjima koji u vrećama nose papriku, U Peći je toga dana bio sajam. Naide ususret i poneko vozilo, ali sve je to za nas bez koristi. Nama bi pomoglo vozilo iz suprotnog smjera, od Čakora. Ali kao za inat, njega nema i nema.

Odmiču polako kilometri na makadamskoj cesti. Suviše je tvrda poslije ugodnog hodanja po prokletijskim pašnjacima. I tako smo nas dvojica propješačili čitavu Rugovsku klisuru. Konačno nas u blizini Pečke patrijaršije, na izlazu iz klisure, sustigne jedan autobus. Nije trebalo dizati palac. Uslužni vozač zaustavio je autobus i tako nam, već na izmaku snage, skratio pješčenje za nekoliko kilometara.

U restoranu, u kojem smo zakazali sastanak, nije više bilo naših drugova. Otišli su spavati. Ostavili su nam obavijest. Sjeli smo za jedan stol u kutu restorana, umorni, gladni, satrti, i dogovorili se tko će do »šanka« da naruči večeru. I jednom i drugom bilo se teško dignuti i učiniti tih nekoliko koraka, toliko smo bili umorni!

CRNI DATUM MIRKOVE OBITELJI

Varaždinski su planinari na inicijativu osnivača svoga društva i jedinog predratnog predsjednika PD »Ravna gora« sagradili 1933. na Ravnoj gori planinarski dom. Nazvali su ga u čast svom zaslužnom predsjedniku prof. Krešimiru Filiću »Filićev dom«. U tom domu prihvaća se dužnosti obiskrbnika u svibnju 1941. Mirko Ivić sa suprugom Ankom. Oboje se uključuju u NOP. Mirko postaje terenski ilegalac, dom postaje partizanska baza. U njemu se sastaju partizani, održavaju partijska savjetovanja, kursevi, pripremaju akcije. Dne 15. lipnja 1943. poslije jednog partijskog kursa koji je vodio Vlado Mađarić, formiran je Kotarski komitet KPJ za kotar Ivanec, a 15. kolovoza iste godine Kotarski NOO. I sve tako do 27. srpnja 1944.

— To je moj crni datum, to je crni datum moje obitelji — pripovijeda Mirko. — Toga dana bio sam na zadatku u malom selu Budiščaku i tu me je dočekala prva vijest: ustaše su zapalile planinarski dom, ljudi su vidjeli kako gori. Glas još nije bio provjeren, ali dovoljno jasan da osjetim kako se nesreća sručila i na moju obitelj. Hitao sam uznemiren ponovo na Ravnu goru. Penjao sam se uzbuđen kao nikada do tada. Na zavoju odakle sam uvijek s olakšanjem prvi put ugledao planinarsku kuću — zjapila je praznina. Našao sam garište. Što je s mojom obitelji?

Na garištu sam tražio, prekopavao, ali nikakvih tragova, ostataka, po kojima bih otkrio, jesu li živi ili zar su mi i njih...? Pepek Bušnja otkrio mi je jedan dio istine. Pepek Bušnja, koji nam je pomagao u kući, bio je duševno zaostao. On je toga dana bio slučajno u kući kad su ustaše opkolile planinarski dom. On je vidio sve, ali nije mi mogao opisati događaj. On je vidio kad su ustaše izveli iz kuće moju ženu, malu dvogodišnju Božicu i još manjeg Krešu. Na čistini pred kućom, koja je već gorjela, htjeli su rastaviti mališane od majke. Žena i djeca bili su sami, predani na milost i nemilost ustaškim koljačima. Žena nije htjela pustiti djecu i sluteći smrt grčevito ih ljubila...

Pepek Bušnja vidio je da su je s mukom svezali, prebacili joj konopac za vrat i strašno je tukli. On se toliko preplašio da je od straha pobjegao. U šumi je još čuo pucanj.

Tražio sam na zgarištu ženu dugo vremena. Prekopao sam sve oko garišta, lunjao šumom, tragao, ali ništa nisam našao. Dugo sam tražio ženu, sve je bilo uzalud — završio je Mirko svoju tužnu priču.

Eto, zbog toga se novi, veći dom, izgrađen 1963. godine na zgarištu »Filićevog doma«, danas zove Planinarski dom »Anka Ivić«. U njegovoj izgradnji isticali su se u dobrovoljnim radovima mnogi članovi društva. Pomogle su i radne organizacije iz Varaždina. Onda je došla na red elektrifikacija, pa izgradnja željezne piramide. Mirko je tada i još mnogo godina poslije bio predsjednik društva. Ukupno je 22 godine bio na čelu PD »Ravna gora« u Varaždinu. Danas je počasni predsjednik. Malo je Varaždinaca, koji su poput njega prošli slovensku planinarsku transverzalu, Velebitski put, planinarili na Prokletijama, Treskavici, Zelengori, Durmitoru, Magliću.

Često ga posjećujem u njegovu domu u Kumičićevoj ulici 45, a onda razgovaramo više o planinama nego o svemu drugome. U razgovorima sudjeluje i njegova drugarica Katica. U Mirkovoj obitelji je 16 članova planinarskog društva — svi do jednoga, sve tri generacije. Pokazujem mu i čitam pisma što mi ih pišu planinari koji žele s našom organizacijom svake godine na Taru i Durmitor, donosim mu zanimljive opise planinarskih pohoda, čitam svoje rukopise i sastave. On sam je dugogodišnji pretplanik »Naših planina« i »Planinskog vestnika«.



Mirko Ivić sa kćerkom Boženom 1958. na željezničkoj stanici Ustiprača u Bosni

Foto: T. Jagačić

Obično najviše naših rečenica počinje: »Sječaš li se, Mirko... sječaš li se kada smo se vraćali od Trnovačkog jezera, praćeni kišom uz Suški potok, sve do Suhe i Tjentišta? Kao da se nebo otvorilo. Na našem tijelu nije bilo ni komadića odjeće koji nije bio mokar.« Ili: »Sječaš li se kako sam jedne godine negdje na Tjentištu izgubio, ostavio ručni sat Doxu, a vi ste za vrijeme splavarenja Drinom od Višegrada do Peručca diskretno skupili novac i u Titovom Užicu za svoga vodiča kupili novi, isto takav sat. Evo, vidiš, to je taj sat na ruci. Sada draga uspomena.«

Neću nikada zaboraviti, kako mi je Mirko uoči otvorenja novog doma na Ravnoj gori 1963. godine rekao da bi dao sva ratna odlikovanja, iako su ona izraz i potvrda velikih priznanja, za zlatnu značku Planinarskog saveza Jugoslavije, a ja mu nisam htio otkriti da zlatnu značku donosi Koča Jončić, tada predsjednik PSJ iz Beograda, i da će mu je predati na svečanosti otvorenja doma.

PADOBRAN KOMANDANTA »LETEĆE TVRĐAVE« NIJE SE OTVORIO...

Kada sam jednom prilikom spomenuo rat i zanimao se za ratne doživljaje jednog teznog radnika, Mirko (partizani su ga zvali

Šiljo) pripovijedao mi je kako je sudjelovao u spašavanju posade iz američke »leteće tvrđave« koja je morala poskakati iz svog aviona oštećenog prilikom bombardiranja Bečkog Novog Mjesta u Austriji.

— To je bilo — sjeća se i pripovijeda Mirko — negdje u proljeće 1944. i to u podnevnim satima kod sela Višnjice, podno Ravne gore. Sa svojim drugom Ignacom Oreškim nalazio sam se kod Planinarskog doma, kad najednom primjetimo kako se ispod aviona otvaraju padobrani. Jedan, dva, tri... ukupno devet. Avion bez posade srušio se u Macelj-skoj gori. Možda bismo još danas u šumi našli poneki zardali dio tog bombardera.

Požurili smo do Višnjice. Trebalo nam je skoro jedan sat. Oko avijatičara, koji su se oslobodili padobrana, skupili se mještani. Jedva smo se objasnili. Nitko nije znao engleski. Tito! Partizani! Jugoslavija! Ove riječi su bile dovoljne da avijatičari vide kako su na sigurnom. Dvojica su bila lako ranjena. Nažalost, padobran komandanta aviona nije se otvorio... Pokopali su ga u jednom šumarku na mjestu pada. Sa spašenim avijatičarima — pripovijeda dalje Mirko — požurili smo na Ravnu goru u Planinarski dom. Morali smo žuriti, jer je Lepoglava, iz koje će sigurno krenuti ustaše, udaljena samo 12 kilometara. Moja supruga spremila je avijatičarima večeru.

Drugi dan smo ih otpratili u Trakošćan, gdje se baš nalazio II. bataljon Zagorskog odreda. Poslije kraćeg objašnjavanja sa stražarom našli smo se među svojim. Oni su drugi dan spašenim avijatičarima osigurali pratnju do Moslavine odakle ih je avion s

aerodroma kod Čazme prevezao u južnu Italiju.

Poslije rata, 1946. godine, pozvali su drugovi iz varaždinskog SUP-a Mirka da im se javi, jer je došla ekipa od petero ljudi iz Engleske da ekshumira posmrtnu ostatke svog komandanta i prenese ih u domovinu.

— Pošli smo u Višnjicu — sjeća se Mirko — i, dakako, uz pomoć mještana pronašli i otkopali kosti, uz njih neke dokumente i naočale. Jedna je djevojka donijela čak cipele poginulog komandanta aviona. Članovi nekadašnje posade aviona ponijeli su njegove kosti u plastičnoj vrećici i sahranili ih u domovini. Bio je to tužan sprovod.

*

Mirko Ivić-Šiljo saznao je tek posljednjih dana rata gdje mu je zakopana žena Anka što su je ubile ustaše.

— U rane jutarnje sate kopao sam golim rukama u zemlji maleni grob. Oči su me pekle, a suze su kapale po ostacima koje sam brižljivo zatrpao. To su već bile suze bijesa što je podmuklo tutnjio u meni. Bio je prvi dan oslobođenja. Još su zagorskim cestama, tamo dolje kod Bednje ispod Ravne gore, bježali posljednji ostaci Nijemaca prema granicama naše domovine.

Stajao sam dugo na hridini i gledao niz brežuljke Zagorja. Bio sam terenski radnik. Prošao sam stotine i stotine kilometara i nikad ih ne bi bio kadar izmjeriti, kao što se ni moja tuga nije mogla izmjeriti. Toga sam dana u malom drvenom sanduku ponovno pokopao svoju ženu — završio je tužnu priču jedne večeri moj prijatelj Mirko Ivić.

Prijedlozi i mišljenja

NE SUDITE NAM SVIMA PREMA TROJICI

Javljam Vam se prvi puta, iako sam dugogodišnja čitateljica »Naših planina«. Planinarim od kada znam za sebe. Prvi moji koraci, bili su na Velebitu. Sada imam šesnaest godina i dalje planinarim, koliko mi to škola dopušta. Često nedjeljom poželim otići izvan grada, ali to nije moguće, jer me škola jako opterećuje. Javljam Vam se u vezi s prilogom Đure Priljeve »Neoplaninari« objavljenim u »Našim planinama« 1-2. Ja spadam u tu »mladu« generaciju, pa sam i ja mislila napisati nešto o mladima koji ne poštuju tišinu u planini. Većina od nas odrasla je u gradu, u smogu, među zgradama, a ima onih koji se nikada nisu maknuli iz grada ili vidjeli kako to izgleda biti na svježem zraku. Dio mladeži odlazi na planinarenje, jer nema mjesta gdje bi se mogli sastajati, osim zadržimljenih kafića. Pa da provedu malo vremena zajedno, upute se u planinu. Zato sa sobom nose cijelu kolekciju kazeta, baterija, rezervnih dijelova za radio i puno drugih sitnica. A kad se radio pokvari, nastaje »opća žalost«. Kad sjedim doma i ja pustim muziku, jer volim plesati i

odlazim na ples, kao i puno nas. Ali kad se nadem u planini, ja tražim samo malo tišine, malo prijateljstva. To mi je ponekad jedina utjeha, ta planinarska atmosfera. I poštujem kad to drugi traže. Nas takvih nema puno, ali nas ipak ima. Znam puno mladih ljudi, koji mi govore da sam poludjela što se verem naokolo po planinama. Tako su isto zamjerali mojim roditeljima kada su moju sestru, koja je tada imala dvanaest godina, i mene s devet godina, vodili na VPP i na Riječku transverzalu. Naravno, oni se nisu obazirali na to, a sestru i mene su ljudi sažaljevali što imamo »blesave« roditelje. Što se tiče onih mladića koji su na Samarskim stijenama bućili cijelu noć i ja ih osudujem, barem djelomično. Oni nisu pravi planinari, niti će to ikada biti. Njima nedostaju osnovna pravila ponašanja u društvu. Ustvari, ja želim te mladiće, jer oni ne razumiju što im planina i pravi planinari pružaju. Zato, molim vas, nemojte suditi sve nas prema njima trojici.

Irena Stanković, Zadar

Proljeće u Samoborskom gorju

MIRA ŠINCEK

VARAZDIN

... nismo baš vjerovali pjesniku i zamalo nas je jedna takva, poduža, uporna, proljetna kiša odvrtila od dugo priželjkivanog planinarenja da nam Vlatka nije odagnala sumnje i obećala — sunčano sutra!

... zaista, ima li ičeg ljepšeg od nedjeljnog jutra, opranog kišom, čistog, bistrog i plavog, nalik suzi usred modrog dječjeg oka! Sve je stakleno-blistavo pod zrakama prvog sunca i sve biva bliže, daljine nam se primiču, daleki obilici prepoznatljivi i jasni postaju, čini se, mogla bih pruženom rukom beskrajno obuhvatiti, u par koraka stići sve do tamnomodrih bregova što u sjeni još su mrki.

Livade već šara probuđeno cvijeće, pod rukom vjetra sagiblju se trave, plave vode oblake odnose, drveće već boje proljeća oblači — pahuljasto zelene, rumene i bijele.

Autobus juri, pred nama sunce, pred nama planine. Vlatka priča — o svakom mjestu zna nešto zanimljivo, poznaje svako brdo, svaku planinu. Učimo od nje svi, i mlađi i stariji, jednako i uvijek. Samobor! Kratak odmor, zanimljivosti o tom prekrasnom gradiću, obavijesti o našem cilju — Samoborskom gorju. I već smo tu, kod Šoićeve kuće, ruksaci na ramenima, kolona duga, najbrojniji su Vlatkini pioniri-planinari.

Jutro je u šumi još pomalo vlažno, prohladno, al' kad se sunce probije do nas, tople nam sjene veselo zatrepere na licu, rukama, rastapaju se na stazi i gle, čim se pojavi sunce, u rosi na vlati stvori treperavu dugu što se zlati bojama žita, rujnog vina, sočnih livada i modrih voda.

Još ponegdje hrpe su neotopljena snijega, a cvijeće posvuda već. Ružičasta erika kao da je najbrojnija, plave se šumarice, žute jaglaci poput malih sunca sred sočnog zelenila lišća, u sjenovitom i hladnijem dijelu šume još se bijele visibabe, cvate i plućnjak, bijela šumarica ponegdje.

Kolona tiho priča, disciplinirano i sigurno korača planinom — tek ponekad zastanemo da pogledamo bolje poneki cvijet, drvo, osluhnemo cvrkut nevidljivog veseljaka, pogledamo u daljine ili jednostavno da obrišemo znojno čelo, smirimo pomahnitalo srce, a Vlatka nenametljivo upozorava i uči kako koračati planinom otvorenim čulima za njene čari i ljepote. Put na Oštrc otvara prekrasne vidike pa su i koraci sporiji, malo zbog opreza i strmina, malo i zbog toga što ima toliko

Proljetna kiša nije ko druge.
Proljetna kiša rastapa tuge.
Velike, svijetle, neshvatljive umu
Radosti ima u njenome šumu.

Dobriša Cesarić

lijepog i nemoguće je tek proći a da se ta radost i oduševljenje ne podijeli s nekim, glasno ne izrazi divljenje i ushit. A dan je zaista kao naručen.

Na Oštrcu je odmor — i dok neopisivo godi toplina čaja i razgovor postaje sve življi — djeca su već razasuta brežuljcima, na svoj način pokazuju radost, na svakom mjestu zvoni sretan smijeh.

Popesmo se i na vrh Oštrca, polako se iz daljine dovlače oblaci, a vjetar s neke dalje planine još miriše snjegovima, pred nama razlila se dolina, trepere svjetla limenih krovova, ljeskaju se vode, zelene livade i tamne poorana polja — nad zemljom svečana tišina nedjeljnog popodneva.

Skupljamo se na vrhu i opet je trenutak da naučimo nešto — gledam te zarumenjene male planinare kako ozbiljno slušaju svoju drugaricu i oči im slijede upute — u trenu predoše od Sljemena preko Pohorja, Donačke gore do najdaljih, bijelih vrhova Kamniških Alpa — Grintavca i Ojstrice, pa u krugu preko Gere, Japetića natrag s pogledom niže do krova doma u Velikom dolu. Još malo hodanja prekrasnom šumom, sunce sramežljivo žmirka provirujući, sve češće zaklanjano bijelim oblacima, nježno se njišu male glavice cvijeća, čudno ponekad zašušti zaboravljeno jesenje lišće u nekoj udubini staze.

Još malo odmora, neizostavni žigovi, razglednice, prazne se zalihe iz ruksaka. Vraćamo se do Šoićeve kuće do autobusa, sjene su sve duže, koraci sporiji, možda je tome razlog umor što ga donosi proljetni dan ili se i nesvjesno odgaga rastanak, odlazak iz ovog prelijepog svijeta planine.

Dok se skupljamo i polako popunjavamo autobus, radujem se što nas nije uplašila kiša proteklih dana, što smo danas bili tu i poklonili planini svoje vrijeme, svoje korake, osmijehe i sebe, ostavivši vječite brige, nespokoje i tuge u dolini, zato sad u očima i srcu odnosimo poklon planine — raskoš proljetnog cvijeća, boje mladog lišća, cvrkut i zuj šume, oblake i nebo, najljepše vidike, neponovljive trenutke zajedništva i osame.

I dok ispred prozora autobusa promiču u zlatnom tonu polja, livade, kuće i šumarci, ja još uvijek koračam osunčanom stazom Samoborskog gorja i nisam baš sigurna jesam li to ja ostala tamo ili planina putuje sa mnom...

100 godina hrvatskog planinarstva u Rijeci

MILJENKO PAVEŠIĆ

RIJEKA

Ove godine navršava se 100 godina organiziranog hrvatskog planinarstva u Rijeci. Tu će stoljetnicu riječki planinari svečano obilježiti 4. rujna 1988. na Malom Platku otkrivanjem spomen-ploče koja će biti postavljena na kamenu piramidu.

Riječko područje stoljećima se nalazilo na vojno-političkoj vjetrometini, što se odražava-

malenom gradu, postižu velike uspjehe: podižu planinarske kuće na Hahličima (1926) i Platku (1937), organiziraju velike propagandne izložbe i brojne izlete. Zanimljivo je da »Velebit« gradi kuću na Hahličima na istom mjestu gdje je CAF 1907. također htio izgraditi planinarsku kuću, ali je odustao u prvom redu zbog toga što bi kuća bila na hrvat-



valo i na planinarsku organizaciju, u obliku odnarođavanja slavenskog življa, posebno hrvatskog. Osnivanjem Primorskog planinskog društva (PPD) na Sušaku 1888. godine, stvoreno je društvo koje je zadovoljavalo težnje hrvatskog življa u tom domenu društvene nadgradnje. Koliko je društvo uspješno djelovalo i bilo prihvaćeno, potvrđuje u svojoj »Povijesti grada Sušaka« (1929) trsatski župnik Andrija Rački gdje piše da su članovi društva marljivo posjećivali planine, da je PPD uz »Jadransku vilu« bilo središte cijelog društvenog života na Sušaku i Rijeci pa su njegovi izleti i zabave bili posjećivani u velikom broju. Društvena pravila PPD i danas se čuvaju u Arhivu Hrvatske (potpisali su ih Ivan Milčetić i dr. Jan Ruša).

Godine 1903, u doba iredentističke ekspanzije, PPD je transformirano u »Primorski sokol«, s novim pravilima, koja su uz planinarstvo bila usmjerena na očuvanje hrvatske narodne svijesti. Vrijedno je istaći, da je PPD treće planinarsko društvo na tlu Hrvatske (HPD, Club Alpino Fiumano, PPD).

Poslije prvog svjetskog rata gubi se dio članstva pripajanjem Rijeke Italiji. Planinari na Sušaku osnivaju podružnicu Hrvatskog planinarskog društva »Velebit«. Naprosto iznenaduje da planinari na Sušaku, u tom tada-

skom teritoriju. U tom periodu duša društva bio je pravnik Dinko Vitezić, koji je s malim prekidima gotovo stalno bio predsjednik.

Djelovanje »Velebita« između dva rata na osjetljivom graničnom području potrebno je temeljito proučiti. To je velika obaveza kako planinara Rijeke tako i Komisije za povijest planinarstva PSH.

»Velebit« aktivno djeluje sve do talijanske okupacije 1941, kada prestaje s radom. Velik broj članova »Velebita« aktivno sudjeluje u NOR-u, ne mali broj njih postaju komandiri, komandanti i politički komesari u partizanskim formacijama, a poslije rata postaju veliki planinarski pregaoci i istaknute ličnosti u društveno-političkom životu zemlje. Prostor ne dopušta nabrojavanja, pa ističem samo dvojicu.

Božidar Škerl (Rijeka 1922), predratni planinar, partizanski borac koji je preživio tragediju na Matić-poljani zahvaljujući planinarskom iskustvu, komesar bataljona u 13. primorsko-goranskoj udarnoj diviziji, poslije rata je dugogodišnji potpredsjednik i predsjednik PSH i PSJ.

Stanko Vičić (1921), predratni planinar, u ratu partizanski komesar, poslije rata je neumoran organizator različitih planinarskih akcija na Rijeci, počevši od osnivanja društva-

va i organiziranja ekspedicija do izgradnje kuća i planinarskih natjecanja.

Današnja riječka planinarska organizacija broji gotovo 7.000 članova okupljenih u 10 društava. Tu je stanica Gorske službe spašavanja, alpinistički odsjek, speleološki odsjek, stanica gorskih vodiča, čuvari prirode, markacisti. S ponosom ističemo da smo najbrojnija društvena organizacija u Rijeci, vrlo aktivna u svim društvenim djelatnostima i siguran oslonac za sve društvene i društveno-političke akcije. Nezaobilazni smo činilac u ONO i DSZ i stvarni djelatni činilac u vježbama »NNNI«.

Planinari Rijeke primili su brojna priznanja od Republike do općine Rijeka. Savez za fizičku kulturu općine Rijeka je u povodu obiljetnice predložio Općinski planinarski savez Rijeka za najviše općinsko priznanje — Zlatni grb grada Rijeke.

Planinari Rijeke su u svom planinskom zaleđu, zajedno s planinarima Opatije i Crkvenice, izgradili pet planinarskih domova, brojne planinarske staze, pet veznih putova (transverzala). Djeluju planinarske škole, održavaju se memorijali, bratimljenja i susreti, kako s društvima u zemlji tako i s društvima u susjednoj Italiji, a svake nedjelje kolone planinara krstare našim prekrasnim planinskim zaleđem.

U Rijeci vrlo uspješno djeluje PD »Kamenjak«, najbrojnije u SR Hrvatskoj. To društvo upravo radi na proširenju svoga popularnog doma na Hahličima. Proširenjem doma riješit će se »usko grlo« u predivnim »Grobničkim Alpama«, tom biseru našeg planinskog sklopa.

Dođite 4. rujna na Mali Platak, na našu stoljetnicu, bit će te dragi gosti!

Društvene prostorije – uvjet za dobar rad

DR. MILIVOJ KOVAČIĆ

KOPRIVNICA

Planinarskom društvu bez vlastite društvene prostorije gotovo je nemoguća redovna društvena djelatnost. Prostorija društvu služi za sastajanje članova i organa upravljanja, dogovaranje za izlete i ostale djelatnosti, održavanje planinarskih predavanja, seminara, manjih izložbi i pohranu priznanja. dok se zidovi mogu koristiti za postavu fotografija. U društvenoj prostoriji se nalazi knjižnica i publikacije koje članovi mogu tu čitati ili ih posuditi za čitanje kod kuće.

Od samog osnutka 1928. godine PD »Bilo« u Koprivnici nastojalo je da dobije svoju stalnu prostoriju, ali je to uspjelo tek 1933. godine. U prvim godinama sastanci i dogovori održavali su se obično u prostorijama svratišta i hotela »Križ«, u razredima realne gimnazije ili u nekom ugostiteljskom objektu.

Početak 1933. društvena se prostorija nalazila u kući gostioničara Josipa Šafara u Gajevoj ulici broj 1, koju on daje bez ikakve naplate. Tu je polovinom 1933. održana dru-



Kuća u kojoj su se nalazile društvene prostorije PD »Bilo« 1975—1979.

Foto: Dr. M. Kovačić

ga planinarska izložba fotografija, časopisa, publikacija i planinarske opreme za ljeto i zimu. Od 1941. prostorija zbog prestanka rada društva nije bila više potrebna.

Od 1950. do 1955. kada je obnovljen rad, sastanci su se održavali u Sindikalnom domu, u nekoj kancelariji ili u gradskom parku. Jedan od uzroka prestanka rada društva 1955. bio je što društvo nije imalo stalnu prostoriju.

Poslije osnivačke skupštine 1973. društvo po treći puta započinje rad i ponovno se javlja pitanje prostorija. U prvo vrijeme sastanci su u kući predsjednika ing. Ante Kvaternika ili u koprivničkoj šumariji, međutim, bez stalne prostorije, kuće ili skloništa i bez većeg broja aktivnih članova, društvo stagnira.

Polovinom 1975. izborom nove uprave i predsjednika, rad društva se proširuje i povećava se broj članova. Dana 29. studenoga 1975. svečano je otvorena nova prostorija u centru grada. Namještena je uz pomoć radnih organizacija. Odmah je pojačana aktivnost društva, broj članova dostigao je brojku pet stotina, a sva društvena administracija i dogovori odvijaju se u novootvorenoj prostoriji. Međutim, poslije iznenadnog požara koji je jedne noći izbio na tavanu (uzrok nije bio

čovjek, već neispravan dimnjak), vlasnica kuće neopravdano povisuje najamninu i društvo nije bilo u mogućnosti da je plaća. U ovoj situaciji veteran planinarstva, dugogodišnji član »Bila« Stanko Šafar, pristaje da uz minimalnu naknadu iznajmi od 1. ožujka 1979. prostoriju u istoj kući gdje ju je društvo imalo do 1941. Za kratko vrijeme sami članovi uredili su je i osposobili, što je omogućilo normalan rad. Ali, nakon mirnih sedam godina, poslije smrti vlasnika kuće, javlja se ponovno isti problem. Nakon skoro godinu dana traženja, tvornica obuće »Sloga« i njihov generalni direktor Josip Volf, pristaju da nam urede dvije prostorije u jednoj od svojih zgrada. Koncem 1987. uselili smo se i smjestili u dvije lijepe i funkcionalne prostorije, od kojih nam veća služi za sastanke, a manja za spremište. Zgrada se nalazi u centru Koprivnice na Trgu dr. T. Bardeka broj 4a, u dvorištu. Ove godine PD »Bilo« slavi 60. obljetnicu rada. Najljepši doprinos ovoj obljetnici koji su mogli dati radni ljudi tvornice »Sloga« jesu nove društvene prostorije. Nadamo se da ćemo idućih godina, u ovako povoljnim uvjetima, postići još bolje uspjehe na planinarskom području.

Vezni putevi i transverzale

NOVI VEZNI PUTOVI I TRANSVERZALE U JUGOSLAVIJI

Nastavak iz »NP« 5-6/87. Podaci sadrže: naziv, adresu upravljača, datum osnivanja, tip, broj KT, vrstu markacije, trajanje puta, postoji li dnevnik, značka, poseban vodič, karta i ostalo. Natjecanje »Planinar-transverzale« u PDZ Zagreb priznaje putove pod br. 41, 42; 2; 49, 50, 51, 52, 53; 61; 18.

SR BOSNA I HERCEGOVINA

41. TRANSVERZALA »PRVE MUSLIMANSKE BRIGADE« — PD »Krajišnik«, 77230 Vel. Kladuša, p. p. 89 (Ismet Duranović, tel. 077/775-526); otvorena je 21. 8. 1987. i posvećena uspomeni brigade i njenog komandanta Zuhrije Zalića; linijski put sa 6 KT, uobičajena markacija uz dodatak »TPMB« (ili »TIMB«), obilazak 2 dana (oko 55 km; 18h); dnevnik-vodič, značka. Napomena: obilazak se dokazuje žigovima na KT, osim u organiziranom pohodu svake godine polovinom mjeseca kolovoza (avgusta).

42. TRANSVERZALA »STIJENE I VRHOVI TRE-SKAVICE« — Planinarsko društvo »Treskavica«, 71000 Sarajevo, Ul. Aščiluk 1 (tel. 071/538-556); put je otvoren 10. 10. 1987. linijski put sa 14 KT, uobičajena markacija, obilazak 4 dana (30h); dnevnik-vodič, značka. Napomena: obilazak se dokazuje fotografijem ispred KT, osim u organiziranom pohodu.

SR CRNA GORA

2. TRANSVERZALA »PLANINAMA CRNE GORE« — PSS Crne Gore, 81000 Titograd (Dragan Drobnjak, tel. 081/44-487) i PSD »Brskovo«, 84250 Mojkovac (Božo Kovljančić, tel. 084/72-336 i 72-353 stan); otvorena je 28. 8. 1987. povodom 50 g. dola-

ska Tita na čelo KPJ; linijski put s 22 KT, uobičajena markacija uz dodatak slova »CT«, obilazak 7 dana (oko 125 km, 50h); dnevnik, značka. Napomena: obilazak se dokazuje žigovima na KT; postoje turističko-planinarske karte: 1. Nacionalni park Biogradska Gora, izdanje SIZ-a za NP »Biogradska Gora« 1984. i 2. NP Durmitor i kanjon Tare, izdanje NP »Durmitor«, 1983. te dva izdanja vodiča »NP Durmitor«. U natjecanju »P-t« priznaje se kao republička transverzala.

SR HRVATSKA

49. MEDIMURSKI PLANINARSKI PUT (MPP) — PD »Železna Goras«, 42300 Čakovec, p.p. 76. Put je otvoren 28. 6. 1987.; linijski put s 8 KT, uobičajena markacija, obilazak 1 dan (oko 8 h); dnevnik-vodič, značka, razglednica, amblem prvog dana otvaranja. Napomena: KT su označene tablama gdje su žigovi.

50. »PLANINARSKI PUTOVI HAHLIČA KROZ PAKLENO DO NEBESA« — PD »Kamenjak«, 51000 Rijeka, Korzo 40; otvoren je 12. 7. 1987. u čast 60. g. izgradnje pl. doma na Hahlićima; točkasti put s 18 KT, uobičajena markacija s dodatkom slova »H«, obilazak 3 dana; dnevnik (presavijen karton), značka. Napomena: na KT su žigovi, a ako ih nema, dokaz je snimak obilaznika; postoji zasebna karta putova.

51. PLANINARSKI PUT »DARUVARSKI PARTIZANSKI ODRED« — PD »Petrov vrh«, 43500 Daruvar; put je otvoren 12. 9. 1987. i posvećen zbivanjima u NOB; linijski kružni put sa 7 KT, uobičajena markacija, obilazak 2 dana (15–20 h); dnevnik-vodič s kartom, značka.

52. »PARTIZANSKI PUT BANIJOM« (PPB) — PD »Gavrilović«, 44250 Petrinja, Ul. 28. slavonske udar-

ne divizije 59 (za komisiju PPB, tel. 044/81-126 i 81-266); put je otvoren 26. 9. 1987. sa ciljem da se upoznaju zbivanja u NOB na Baniji; kombinacija linijskog puta (7 KT) i točkastog puta (4 KT), a od 11 KT obavezno je 8 KT po izboru; uobičajena markacija uz dodatak slova »PPB«, obilazak 3 dana (samo linijski put oko 14 h); dnevnik-vodič s kartom. značka.

53. STAZE »TRAGOM 1. ŠIBENSKOG PARTIZANSKOG ODREDA« — PD »Kamenar«, 59000 Šibenik. Težačka 98 (tel. 059/259-14); otvoren je 31. 10. 1987. u čast obilježavanja 50. god. dolaska Tita na čelo KPJ i 43. god. oslobođenja Šibenika; linijski put sa 6 KT. uobičajena markacija, obilazak 2 dana; dnevnik-vodič s kartom, značka. Napomena: obilazak se dokazuje žigovima na KT (označene trokutom s red. br. KT), osim u organiziranom pohodu prvog vikenda u studenom (novembru) svake godine.

SR SLOVENIJA

61. POLHOGRAJSKA PLANINSKA POT (PPP) — PD »Blagajana«, 61355 Polhov Gradec 98 (Igor Oblak, tel. 061/645-058); put je otvoren 12. 5. 1987. u čast općinskog praznika i 150. g. otkrića cvijeta

Blagajski likovac; linijski kružni put s 15 KT od čega je obavezno 12 KT (iz popisa), uobičajena markacija uz dodatak slova »P«, ali često u kombinaciji s oznakama drugih trasa (»LPP«, »E7-YU« uz žuto-crvene markacije, »LJU-RI«) koje koristi; obilazak 3 dana (oko 23 h); dnevnik (presavijeni karton), vodič, značke (brončana značka za jedan obilazak, srebrna za treći i zlatna značka za peti). Napomena: obilazak se dokazuje žigovima, na vrhu trokutastim, u kućama četverouglastim, osim u organiziranom pohodu za općinski praznik (12. maj — u petak prije praznika i sa završetkom u nedjelju); postoji nekoliko izdanja karata »Polhograjski dolomiti« i »Škofjeloško pogorje«.

SR SRBIJA

18. PL. TRANSVERZALA »TRAGOM PALANAČKE ČETE I 2. ŠUMADIJSKOG ODREDA« — PSD »Jasenica«, 11420 Smederevska Palanka, pp. 33 (Aleksandar Stević, tel. 026/36-149 i 36-519 stan); otvorena je 4. 10. 1986. i posvećena zbivanjima u NOB; linijski put s 8 KT, uobičajena markacija, obilazak 2 dana; dnevnik (na čirlicli), značka.

Krešimir Ormanec, Zagreb

In memoriam

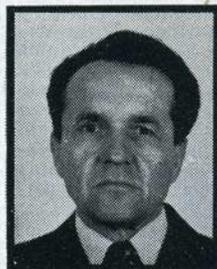
MARKO BLAŽEVIĆ (1925—1988)

Na dan 12. travnja zauvijek nas je napustio stari i dobri planinar Marko Blažević (Filipov).

Rođen je 1925. godine. U Zeljezari Zenica završio je zanat, u njoj je radio 40 godina i stekao zasluženu penziju.

Godine 1970. prišao je planinarskoj organizaciji. Za 18 godina aktivnog planinarenja, zadužio je svojim besprijekornim radom i osobnim angažiranjem PD »Zeljezara«. Planinarski savez Zenice i PS BiH. Osobito se istaknuo akcijama održavanja planinarskih domova matičnog društva i svih planinarskih domova i društava Zenice te obilaskom planinarskih transverzala širom Jugoslavije, jer je u društvu s Božom iz Zagreba, Hinkom iz Beograda, Junuzom iz Prijedora, Leom iz Splita, Sinišom iz Sarajeva i mnogim drugima bio jedan od prvaka transverzala u Jugoslaviji. Prednjačio je u akcijama druženja, jer je svoj osobni dom pretvorio u dugom vremenu u kontrolnu točku, koja je rado i veoma često posjećivana.

Za rad u planinarskoj organizaciji odlikovao ga je PS BiH bronzanom, srebrnom i zlatnom značkom. Za obilazak planinarskih transverzala, pohoda, marševa i zborova planinarska organizacija



mu je dčdijellla brojna priznanja, tako Planinarski savez BiH trostruka odličja u bronzi, srebru i zlatu, PD Zeljezničar Zagreb trostruki naziv planinar-transverzala, a grad Zenica ga je 1981. godine birao za sportskog radnika godine. Ispraćen je na zadnju transverzalu 14. travnja od brojnih građana Zenice i mnoštva planinara iz cijele zemlje.

Speleologija

SPELEOLOŠKI ODSJEK PD »MOSOR« U 1987. GODINI

Prošle smo godine imali 43 člana (8 ženskih i 35 muških). Održana su 33 posjeta istraženim speleološkim objektima, posjećeno je 38 objekata s 105 članova. Izveli smo 21 istraživačku akciju s 81 članom. Istraživanja su se odvijala u 41 novootkrivenom ili djelomično istraženom objektu (u 21 špilji i 20 jama). Na 10 vježbi sudjelovalo je 37 članova. Organizirali smo 2 logora a na još 2 sudjelovali). Najvažnije akcije: Prvomajski logor na Mosoru (12 članova), istraživanje jame M-2 (17), speleo-kamp Kameno more na Orjenu (5), logor na Stirovači (1), logor na Mosoru za Dan Republike (11). Najznačajnija istraživanja:

jama M-2, Mosor (dubina 215 m), Splitsko-beogradska jama, Orjen (250 m), ponor u Blacima, Kozjak (na dah su preronjena dva sifona).

Dva člana su pristupila ispitu za naslov speleolog-instruktor. Na seminaru topografskog crtanja sudjelovalo je 9 članova. Nakon 11. splitske speleološke škole u domu »U. Girometta« održano je Spiljarsko veče. Nabavljeno je 600 m stičkih užeta i tehnička oprema. Prošle se godine navršilo šest desetljeća od osnivanja. Uži sekretarijat Odsjeka činili su: Enver Strkljević, Ivan Marinov, Darko Gavrić i Mladen Mužinić. Ivan Marinov

Alpinizam i ekspedicionizam

● **Zagrepcani idu na Everest.** Kina je odobrila uspon na Everest s kineske strane Petoj zagrebačkoj alpinističkoj ekspediciji 1989. godine. Voda ekspedicije, Darko Berljak, planira bazni logor na ledenjaku Rongbuk.

● **Slabe treći penjač u »Lord of the Rings«.** Lord of the Rings (X) je još uvijek drugi najteži smjer u Australiji, teži je jedino Punks in the Gym. Lord je 1984. počeo poznati Kim Carrigan, koji je bio najbolji penjač u Australiji. On nije uspio. Godinu kasnije je uspio Stefan Glowacz (Njemačka). Drugi uspješan je bio 1986. Francuz Didier Raboutov. Za treći uspon je smjer čekao na našeg penjača Tadeja Slabea. U Australiju je Slabe otišao februara ove godine. Odmah je počeo s penjanjem u ovom smjeru. Po šestom pokušaju mu je uspijelo da ispenje Lord of the Rings. Smjer ide 20 metara po prevjesnoj ploči, a najteži je u gornjem dijelu. Slabe kaže da je Lord za nj najteži smjer koji je do sada penjao u inozemstvu, a teže je penjač kod nas u smjeru koji već nekoliko vremena izrađuje. Potom nekoliko smjerova s ocjenom VIII. Slijedi poznati centar slobodnog penjanja Mt. Buffalo. Stijene su iste kao naša Paklenica (Aniča kuk). Dva dana mu je trebalo da je uspio. Potrebno mu je bilo skočiti visoko i uhvatiti oštar rub s dva članka prstiju. Ispenjao je prvenstveni smjer, za koji je trebao dva sata. Zavrtao je četiri ekspanzivna klina: ocjena (VIII), a ime smjera je Pet of the Year. U Arapilesu gdje je najviše penjao, upoznao je Engleza Paula Smitha, koji pokušava već četiri mjeseca smjer Punks. Ispenjao je prvenstveni smjer ocjene IX+. Bilo je tu poznatih penjača, a najpopularniji su smjerovi: Masada, Lord of the Rings i Punks in the Gym.

Tadeju nedostaje još treći. Prvi je ispenjao 1986, kad je bio prvi put u Australiji.

(Dare Božić)

● **Co Oju (8201 m).** Prvi Jugoslaveni koji su pokušavali na ovaj vrh bili su 1984. članovi Impolske ekspedicije Matjaž Pecovnik, Marjan Frešer, Franček Knez, Milan Romih i Danilo Tič. Penjali su sami bez pomoći šerpa. Zbog lošeg vremena odustali su na visini 7700 metara. Nekoliko mjeseci poslije po istom putu na vrh se ispenjala jaka poljska ekspedicija. U međunarodnoj ekspediciji, koja se penjala po klasičnom smjeru na vrh, bio je prvi Jugoslaven Bogdan Brakus. Ove godine ponovo idu Slovenci da ispenju prvenstveni smjer, a u ekipi će biti šest do osam alpinista.

(Dare Božić)

● **Sfinga — Bariera — Mica u Triglavu.** Prvi smjer u Sfingi ispenjali su Kazimir Dašler i Aleš Kunaver 22. i 24. augusta 1961. godine. Prvo ponavljanje izveli su Vojko Bučar i Andrej Koler 1965, a prvi zimski uspon Zvone Drobnič i Janez Skok 1982. Iztok Tomazin prvi je kroz ovaj smjer prošao slobodno (VII+/V-VII-). Drugi smjer u ovoj stijeni ispenjali su Ante Mahkota i Peter Ščetinin 11. juna 1966. Obraz Sfinge prvi u zimi ispenjali su Franček Knez i Jože Zupan 1977, a prvi solo uspon Aco Pepevnik 1980. Treći smjer ispenjali su Janko Ažman i Zvone Kofler 20. i 22. jula 1969, prvo ponavljanje Janez Dovžan i Miha Smolej 1972, a prvi zimski uspon Stane Belak i Cene Berčić 1981. U desnom dijelu Triglavske stijene ima sada osamnaest smjerova. Najteži je sigurno Ključ sreće koji su ispenjali 1984. Janez Jeglič, Silvo Karo i Franček Knez. To je i prvi smjer koji je slobodno u Sfingi ispenjan bez ekspanzivnih klinova (ocjena VIII/VI+). Slijedi Diretissima

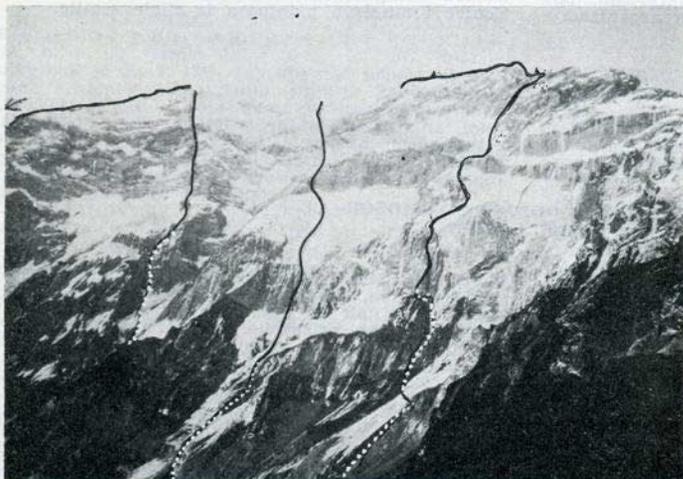
(VII- A3), penjali su Franček Knez i Silvo Karo 1985, i Desperados (VII, A2), penjali Knez, Karo i Pavle Kozjek.

(Dare Božić)

● **Vipava.** Uroš Grilje je kao prvi slobodno ispenjao smjer Racing Team (VIII-), uspješan je bio i u smjeru Oda norosti (VII+, VIII-). Bojan Počkar je ispenjao još smjer Thing Ping (VIII). Petra Vencelj je kao prva žena ispenjala smjer Rubikon (VIII-); uspješna je bila i u smjeru Milka (VII+, VIII-), Marko Lukić je ispenjao Travu Sv. Lucije (VIII-), Flok (VIII) i Bananarama (VII+, VIII-). Miha Praprotnik je bio uspješan u Crnom Petru (VIII), Milki i Floku. Ajo Slamič je ispenjao prvenstveni smjer Via Iro (25 m, VIII).

● **Osp.** Mariborski alpinist Marko Lukić je četvrti koji je ispenjao smer Preobraza (IX+). Prvi je ovaj smjer ispenjao Rehberger, a slijedili su Matjaž Ravhekar i Vili Guček. Smjer Miklavž (VII) su ispenjali Uroš Grilje i Tomo Cesen. Grilje i Sašo Prosenjak su ispenjali Deka Mraza (VIII-). Miha Kuhar je u stijeni zacrtao novi smjer (IX). Smjer je prevjesan, u njemu ima sedam ekspanzivnih klinova. Marija Stremfelj je druga žena koja je uspješno prošla kroz Jonatana Livingstona (VIII-). (Dare Božić)

● **Paklenica i Marjan.** Igor Jamnikar je u Paklenici ispenjao prvenstveni smjer Cakra (VIII+), Ide desno od poznatog ET. Praprotnik je penjao na Marjanu kod Splita smjer Hong Kong (VIII), u Paklenici Santano (VII+).



Četiri jugoslavenska smjera u Aconcaqui (slijeva): Jugozapadni greben (Romih i Svetičić 1988), Slovenski (Romih i Danilo Tič 1986), Rolette (Romih i Svetičić 1988) i Jugoslavenski (Pavel i Peter Podgornik, Ivan Rejc i Zlato Gantar 1982)



Tri jugoslavenska uspona u Cerro Torre, Torre Eger i Torre Sanaharo (slijeva): Karo-Jeglić, Paklenska direktissima i Psiho vertical

● **Crni kal i Costiera.** Vili Guček je u Costieri ispenjao smjer Jan-Jan (VIII) i Owie-zowie (VIII+). Mandarinu (VIII+, IX-) su ispenjali Robert Fleirin i Robi Jamnik. (Dare Božić)

● **Cetvrti smjer Jugoslavena u južnoj stijeni Aconcague.** Osim JZ grebena, Milan Romih i Slavko Svetičić su u južnoj stijeni Aconcague ispenjali još jedan smjer. Svetičić je 18. januara sam ispenjao u stijeni Penitentesa (4100 m), smjer visok od 300 do 500 metara. Smjer Tamate, koji je ispenjao Svetičić, prvi je u ovoj stijeni (ocjena: V, VI, 350 m). Onda su otišli 100 km sjeverno od Cordobe, gdje su granitni stupovi. Romih i Svetičić su ispenjali nekoliko slobodnih smjerova do ocjene VII. Stupovi su visoki do 150 metara. Na kraju je Svetičić ispenjao još dva prvenstvena smjera. 29. januara su ponovo otišli u južnu stijenu Aconcague i desno od Francuskog smjera počeli s prvenstvenim usponom. Novi smjer Rulate su penjali tri dana i dali ocjenu VI, 90 st., 2700 metara. (Dare Božić)

● **Usponi ocjene VIII i IX.** Treći uspješan u smjeru Pas de Deuz (IX) bio je Marko Lukić. U Dolžanovoj sutjeski je Soleu (IX-) peti puta ispenjao Tomo Cesen, a poslije još i Mozartove kugle (IX-). U ovom smjeru uspješno su prošli Beno Ravnik, Igor Kalan i mladi Nejc Zaplotnik, sin preminulog himalajca s Manaslua. Smjer Tri srca

(IX-) je ispenjao Andrej Jaklič. Miha Praprotnik i Bojan Počkar su u Ospu ispenjali Internacionalnu (VIII). Miklavža (VIII) je ispenjao Marko Cufar. Franček Knez je zajedno s Robijem Supinom u stijeni Sokoljaca kod Lučke Bele ispenjao tri prvenstvena. Prvi je Helba (VIII), slijedi Klic divjine (VII, 120 m) i najteži Had (IX, 30 m). U Crnom Kalu uspješne su bile penjačice. Smjer Tedy ber (VII+) su ispenjale Betka Galičić i Marija Stremfelj, Hard Rock (VII) Ines Božić, smjer Alenka (VII) Simona Skarja i Petra Vencelj. Nuša Romih je u Francuskoj ispenjala tri smjera s ocjenom VII. Srečo Rehberger je u Cimaj (Francuska) ispenjao 25 smjerova s ocjenom IX. 20. marta u Pas de Deuz uspješan je bio Igor Jamnikar. Marko Lukić je penjao u Austriji. Ispenjao je jedan smjer s ocjenom IX i Pfefermaver (VIII, 90 m). (Dare Božić)

● **Paine u Patagoniji ostaje dug.** U početku ove godine su u planinski masiv Paine (Čileanska Patagonija) otputovala trojica slovenskih alpinista: Edo Kozorog, Ivan Rejč i Matjaž Ravhekar. Cilj je bio savladati prvenstveni smjer u stijeni Centralnog stupa. Tehničke teškoće bile su A3 do A4, a slobodno VI+. Bilo je vrlo loše vrijeme sa sniegom i orkanskim vjetrovom. Tri puta su pokušali doći na vrh stijene, ali uvijek ih je viša sila otjerala nazad. Ostalo je još 100 metara do vrha. Na povratku zastavili su se u Rio de Janeiro i sreli se s alpinistom Predragom Pančevskim, koji izrađuje alpinističku opremu. Ravhekar je prvog dana ispenjao jedan od najtežih smjerova u Brazilu, s ocjenom IX. (Dare Božić)

● **Nova trojica u ekspediciji na K-2.** U ekipi su odustala trojica alpinista: Tomo Cesen, Bogdan Bišček i Silvo Karo. Zamjena su Slavko Svetičić, Danilo Tič i Milan Romih. Svetičić je jedan od najboljih alpinista, ispenjao je nekoliko odličnih uspona. Tič i Romih su bili već u Himalaji a najviše su uradili u Južnoj Americi. (Dare Božić)

● **Slovinci u Hoggaru.** U početku ove godine Hoggar su posjetili slovenski alpinisti. Najbolji usponi su Istočna stiena Saouimana, smjer SI Zajeda (VI+), penjali Slavko Klinar i Benjamin Ravnik. Ravnik je zajedno s Alešem Ježom ispenjao smjer Baudriera Orionskega (180 m, VII-) U stijeni Ihorena su ispenjali prvenstveni Gorenjski smjer (120 m, VII/VI), a najbolji uspon je Španski smjer (VIII-, 500 m), u stijeni Goret el Dzenomen koji je slobodno ispenjao Ravnik s Ježom. (Dare Božić)

● **Skup najboljih evropskih lednih alpinista.** Od 12. do 14. februara u dolini Variata 80 km od Torina je bio skup najboljih alpinista za ledno penjanje. Jugoslaviju su zastupili: Ines Božić, Janez Skok, Tomo Cesen i Matej Kranjc. Glavni organizator ovog skupa je bio najbolji talijanski ledni alpinist Gian Carlo Grassi. Talijanska televizija je

imala razgovor o našem penjanju i najviše je bilo pričanja o jugoslavenskom alpinizmu.

(Dare Božić)

● **Tadej Slabe u Australiji.** Godine 1986. penjački centar Mt. Arapiles posjetili su Slabe i Rehberger i ispenjali treći najteži smjer Masadu (30, po UIAA X-). Onda su otišli u drugi najteži: Lord of the Rings (31, po UIAA X). Najteži je smer Punks in the Gym (32, po UIAA X+). Prvi je Stefan Glowacz a drugi kroz ovaj smjer prošao Gullich. Po ocjeni Glowacza i Güllicha je ovaj među najtežim smjerovima na svijetu. (Dare Božić)

● **Rehberger prvi ispenjao smjer Brezraza.** Prošle godine je Tadej Slabe prvi slobodno ispenjao ovaj smjer i ocijenio ga sa 8a (po UIAA je to IX+X-). Srečo Rehberger je drugi koji je slobodno prošao kroz ovaj smjer i predložio ocenu IX-. Sreću je za ovaj uspješan uspon trebalo samo jedan sat. Dva dana poslije je u Ospu ispenjao novi smjer Božiček, visok 16 metara (smjer ima dva ekspanzivna klina, ocjena IX-). Rok Kováč je u Močilniku kod Vrhničke ispenjao varijantu Tilije (VIII+/IX-). Smjer Miklavža u Ospu ima dva ponavljača: Vili Guček i Franci Jensterle. Jonathan Livingston, smjer koji je prvi ispenjao Rehberger, ocjena VIII, slobodno je savladao Aleš Jensterle (ima samo 15 godina). (Dare Božić)



Franček Knez, član AO Impol, slovenski penjač koji je ispenjao 1900(!) smjerova, od toga 620 prvenstvenih, i sudjelovao u 11 alpinističkih ekspedicija. Nosilac je naslova zaslužni sportaš Jugoslavije

Orientalcijski sport

● **Zagrebački orientalisti sve brojniji i školovaniji!** Setajući se Maksimirskim parkom, mnogi prolaznici su tokom veljače i ožujka 1988. godine bivali zatečeni neobuzdanim trčanjem mnoštva mladih osoba, koje su držeći u ruci kartu i kompas začas nestajale u šumi. Redovitiji posjetioci Maksimira znali su da se radi o orientalistima, natjecateljima u orientacijskom trčanju.

Terenske vježbe u parku Maksimir bile su samo dio dvomjesečnog tečaja orijentacije u organizaciji PD PTT »Sljeme« Zagreb. Naslućujući osnovnu poruku orijentacijskog sporta — masovna rekreacija i sport za sve uzraste pristupačno svakom pojedincu (kategorizacija po spolu, starosti, ambicijama i znanju), za tečaj se prijavo ne očekivano velik broj polaznika: ukupno čak 191 osoba! Iz 12 osnovnih škola prijavilo se 87 učenika, a najviše iz »Vladimir Nemet«, »A. G. Matoš«, »7 sekretara SKOJ-a«, »Pavlek Miškina«, »Otokar Keršovani«. Iz 13 srednjoškolskih obrazovnih centara prijavilo se 83 učenika, najviše iz OC »Unutrašnjih poslova RSUP-a SRH«, ZOC »Rudi Čajavec«, OC »Vladimir Bakarić«, PTT OC, Kemijsko-tehnološkog OC, OC »Nikola Tesla« i 6 studenata s 5 fakulteta i 10 polaznika zaposlenih u 10 radnih organizacija. Najmla-

dem tečajcu bilo je samo 8 godina, a najstarijem 48.

Nastavni program izvođen je prema programu školovanja kadrova PSH, a predavači su bili instruktori PSH (specijalnost orijentacija, u rangu trenera priznatih od FFK-a): Senka Gros, Čedo Gros, Ivan Marchiotti, Darko Sakar, te orientalist Darko Raškaj. Teoretski dio tečaja imao je oblik predavanja s projekcijama, a praktični dio održavan je u Maksimiru i sastojao se od 6 vježbi. Završni dio bilo je sudjelovanje polaznika na orijentacijskom natjecanju, gdje su provjeravali stečeno znanje u konkurenciji s iskusnim orientalistima.

Tečaj su s uspjehom završila 73 polaznika, koji su kao priznanje dobili diplomu društva. Voditelji i glavni organizatori tečaja bili su Čedo Gros, Edo Hadžiselimović i Franjo Kresojević.

Može se reći da ovogodišnji tečaj PD PTT »Sljeme« predstavlja najmasovnije i najkvalitetnije dosad održano školovanje orijentacista ne samo na području Zagreba i Hrvatske, već vjerojatno i Jugoslavije!

Potrebno je napomenuti da je tečaj bio besplatan i da su ga vodili volonterski članovi PD PTT »Sljeme«, a s puno brige i ljubavi nastavnika i profesora zemljopisa osnovnih i srednjih škola, koji su

pratili i vodili svoje učenike, često i po kišovitoj i hladnoj vremenu, te blatnjavom i teško prohodnom terenu.

Kao vrhunac provjere znanja održano je 27. ožujka 20. otvoreno pojedinačno orijentacijsko natjecanje PD PTT »Sljeme« Zagreb, s okupljanja u OS »9. Maj«, Vugrovec. Po sunčanom i ugodnom vremenu nastupilo je 148 natjecatelja i 10 sudionika rekreacije od ukupno čak 228 prijavljenih iz 15 društava iz Hrvatske, Slovenije i Srbije, uključujući i 67 tečajaca. Orijentacisti su bili raspoređeni u 8 muških i 6 ženskih kategorija, a natjecanje je održano po orijentacijskoj karti »Bukevje«, izrađenoj 1986. po međunarodnim standardima (višebojna, mjerilo 1:10000, ekvidistanca 5 m). Ugodno su iznenadili ne očekivano dobrim plasmanom tečajci, osvojivši u konkurenciji iskusnih orijentacista 2 prva mjesta, 3 druga, 4 treća, 4 četvrta mjesta itd. Što očigledno pokazuje njihovu dobru pripremljenost i uspjeh tečaja. Potrebno je još spomenuti sportski postupak natjecatelja-tečajca Saše Kušića, koji je svojevoljno prekinuo trku da bi pomogao ozlijeđenom drugu i dopratio ga do cilja, gdje mu je pružena liječnička pomoć.

(Edo Hadžiselimović)

Publicistika

● **Matevž Lenarčič: Patagonija**, smisao i spoznaja, izdavač Obzorja, Maribor 1988, knjiga 31. kolekcije Domaće in tuje gore, na slovenskom jeziku, 150 str. + 20 str. priloga sa slikama na papiru za umjetnički tisak, od toga 12 str. u koloru, 2 geografske skice u tekstu, tvrdi uvez, ovitak u koloru, naklada 1500, format 21×16 cm, tisak CGP Večer, Maribor. Pisac ovog vrijednog planinarskog djela rodio se 1959. u Trbovlju, a sada živi u Celju gdje radi u Zavodu za zaštitu prirode i kulturne baštine. Alpinizmom se počeo baviti 1976. Sudjelovao je u brojnim pohodima i ekspedicijama: Grenland, Cejlon, Nepal (Anapurna), Karakorum (uspon na Broad Peak), Norveška (uspon u zaleđenim slapovima) i dva puta Patagonija: 1982/3. (kada je u kamenoj lavini poginuo njegov partner Boris Simončič) i 1985/6. kada se s drugovima uspeo na Cerro Torre i Fitz Roy. U Fitz Royu ispenjali su prvenstveni uspon i nazvali ga po Simončiču. U prvom dijelu knjige opisane su ove dvije ekspedicije u Patagoniju, a drugi dio je zapravo geografija ove daleke i nama nepoznate argentinske pokrajine. Na kraju knjige je kronologija osvajanja Patagonije i njezinih planina, iz koje se vidi da udio slovenskih

penjača u južnom izdanku Kordiljera nije malen. Kolor-prilozi dočaravaju čudesne pejzaže na suprotnoj strani zemaljske kugle. Knjigu će s pažnjom pročitati ne samo alpinisti nego i svaki čitalac koji želi proširiti svoje znanje o svijetu. Po svojem sadržaju zavređuje da bude objavljena i na nekom svjetskom jeziku. I na kraju: imponira činjenica da je ovo već 31. knjiga u seriji »Domaće i strane planine« — hvalevrijedan pothvat mariborskog Obzorja. (Zeljko Poljak)

● **PD »Lipa«** u Sesvetama objavilo je u veljači 1988. prvi broj svoga »Informativnog biltena« pod uredništvom Vladimira Beštaka, a na desetak stranica. Sadržaj društvene vijesti i osnovne podatke o planiranju, a na kraju je karta okolice Lipe, gdje društvo ima planinarski dom.

● **Bilogorski planinar** broj 25 (travanj 1988) sadrži članke o Petru Zoraniću, domu na Bukoviku, Šar-planini, Milković-krgu na Velebitu, Komovima i o novoj društvenoj prostoriji PD »Bilo« iz Koprivnice, koje je izdavač ovog lista.

● **Alpinizam u »Pokretu«**. U januarskom broju časopisa SOFK-e Sarajevskog univerziteta objavljen

je članak mr. Sevka Kadrića »Borba za alpinizam počinje njegovom zaštitom od dehumanizacije« u kojem se pisac zalaže za povezivanje alpinizma uz razvoj socijalističkog humanizma da bi se čovjek razvio u »svestranu, zdravu socijalističku ličnost«. Isti pisac u slijedećem članku pokušava dokazati da je planinarstvo interesantna, sadržajna, kulturna i sportsko-rekreativna aktivnost samo ako je organizovano« (!?), no na kraju ipak dopušta da je »planina zapravo zajednička, a ono što ko i koliko u njoj pronalazi je individualno«. (Z. Poljak)

● **Alpinistički razgledi** 25, 26. i 27. U ova tri sveska (prosinac 1987. — ožujak 1988) na gotovo 200 šapirografiranih stranica toliko je obilje vrijednih priloga da ih je teško sažeto prikazati. Nabrojimo zato bar naslove glavnih rubrika: uvodnik, intervju (Viki Grošelj, Srečo Rehberger, Borut Črničev, Davo i Luka Karničar, Andrej Zorčić, Andrej Terčelj), posuđeni intervju (Andrzej Zawada, Marc Bolvin), pioniri alpinizma (Mathias Rebitsch, Rudolf Peters), kategorizacija penjača, literatura, penjački trening, oprema (novite-

ti skijaških vezova, sljem, užeta, ledni rekviziti, zimski rekviziti, spašavanje iz lavina), kamo i kako, humor, skice najvrednijih uspona s tehničkim podacima. U Razgledima uvijek ima zanimljivih prijevoda, često se piše o Aniča kuku u Velikoj Paklenici, o sportskom penjanju. Zanimljiviji su i prilozii teoretske prirode: o penjačkoj etici, psihologiji, filozofiji, o promjenama u svijetu (npr. prevrat u američkom alpinizmu). Napomenimo da Razgledi imaju od Nove godine osuvremenjena grafička rješenja. Izdavač je Komisija za alpinizam Planinske zveze Slovenije. Ljubljana. Dvoržakova 9. a urednici ovih brojeva bili su France Maležič i Srečo Trunkelj. (Z. Poljak)

Kamo na izlet

● **Tri planinarska autobusa za Taru i Durmitor.** Ovo će biti (ako i vrijeme posluži), zaista, velika putovanja. Odaziv preko 130 planinarki i planinara (do sada) iz Ljubljane, Sežane, Trziča, Kamnika, Titovog Velenja, Domžala, Trsta, Zagreba, Rijeke, Siska, Čakovca i Varaždina je rezultat dosadašnjih osmo-dnevnih putovanja 1984, 1985, 1986. i 1987. godine. Ovogodišnja putovanja, u srpnju od 2-9. i u kolovozu od 6-13. su u znaku maog jubileja, peta su po redu. Po svemu izgleda, da će svi splavarski kapaciteti u navedenim terminima biti zauzeti na Tari. Trebat će ukupno 10 splavi za splavarenje od Đurđevića Tare do Ščepan-polja. Ukupno će biti tri autobusa iz Hrvatske i Slovenije. Ovakva putovanja, gdje je u programu predviđeno (i već provjereno) trodnevno splavarenje Tarom, uspon na Bobotov kuk, Savin kuk, Crvene na Gredu, izlet do Biogradskog jezera nedaleko od Mojkovca, uspon na Maglič, posjet Tjentištu i niz drugih lijepih planinarskih doživljaja, nisu kod nas uobičajena. Možda su i zbog toga tako privlačna i zanimljiva. Iz do sada uspješno izvedenih putovanja zna se, da se ona savjesno pripremaju čitavu godinu. Kako saznajemo iz Varaždina, i ove godine planinari iz PD LTA (Ljevaonica i tvornica armatura) namjeravaju ugraditi na jednom durmitorskom vrhu kutiju za spomen-knjigu i štambiljku. Godine 1986. su to učinili na Bobotovom kuku, a 1987. na vrhu Maglića. I vi imadete priliku da provjerite na adresi: TOMISLAV JAGACIC, 42000 VARAŽDIN, Slavonska 19, tel. 042-47512 ima li još koje slobodno mjesto za termine u srpnju ili kolovozu. (ZP)

● **Kestenijadu na Petrovoj gori** organizira PD INA-OKI 16. listopada. Dogovor na sastanku društva, svakog četvrtka u 19 sati u Klubu radnika INA OKI, Ilica 17.

● **Proslava 100 godina hrvatskog planinarstva** na Rijecl održat će se 4. rujna na Malom Planku, gdje će tom prilikom biti otkrivena spomen-ploča.

● **F. Fras: Topografija karlovačke vojne krajine.** Ovo znamenito djelo Franje Frasa, izdano na njemačkom jeziku godine 1835. u Zagrebu, sad je prvi put prevedeno u nas. U podnaslovu Topografija stoji da je to Mjestopis Zumberka, Karlovca i Karlovačkog Pokuplja, Modruša, Korduna, Like i Krbove te Senja i velebitskog Podgorja. Kako je Fras početkom 19. stoljeća bio školski nadzornik za navedene predjele, tj. za cijeli Karlovački generalat, on je uz svoj redoviti posao bilježio sve povijesne, zemljopisne i ostale statističke podatke, opisivao znamenitosti, natpise po crkvama i stijenama, putopisna zapažanja, krajiški život, prošlost ovih krajeva, školstvo i crkvenu

organizaciju, krajolike i organizaciju vojnog sastava, ukratko sve podatke o predjelima kroz koje je prolazio, tako da je ova knjiga prava riznica podataka o ljudima i tim krajevima s početka 19. stoljeća. Prema tome ova knjiga može i danas poslužiti onima koji prolaze ovim krajevima ili žele saznati kakvi su bili prije 150 godina. Knjiga je tvrdo uvezana, ima 280 stranica formata 14x21 i stoji 10.000 din ako se kupi izravno kod izdavača, a pri slanju poštom i u knjižarama stoji 15.000 din. Pri narudžbi 10 ili više komada kupci imaju uobičajen popust 10%. Narudžbe prima izdavač: Biblioteka »Ličke župe«, 48.000 Gospić, Ulica JNA 1. (Dr. Ante Rukavina)

● **U Sloveniju!** Ljetni kulturni dani na Uršiji gori 25-26. lipnja (organizator PD Prevalje, Ivan Kompelj, tel. 062/851-181 prije podne, 851-479 poslije podne), 3. srpnja otvorenje novog doma kod Krnskih jezera (PD Nova Gorica, Delpinova 1), 4. srpnja susret planinara na Kojci (PD Cerklje, Katarina Filipič, tel. 065 75-030 pr. p. ili 76-275 po p.), 4. srpnja masovni pohod na Kal (PD Hrastnik, 81430 Hrastnik), 4. srpnja tradicionalni pohod na Mrzlicu (PD Trbovlje, Ul. 1. junija 10), 22. srpnja pohod na Boč (PD Rogaska Slatina, Zdraviliški trg 17), 22. srpnja 20. ljetni pohod na Snežnik (PD Snežnik, 66250 Ilirska Bistrica, Gregorčičeva 19), 24. srpnja dan Kamniških planina na Kamniškom sedlu (PD Kamnik, 61240 Kamnik, Kidričeva 38), 31. srpnja susret planinara na Ritovcu (PD Zelenki, Rado Goljevšček, tel. 064/66021 pr. p., 66489 po p.), 7. kolovoza otkrivanje spomen-ploče pod Storžičem (PD Tržič, 64290 Tržič), 27-28. kolovoza Trim-pohod na Triglav (PD Titovo Velenje, Saleška 18), 28. kolovoza ljetni pohod na Porezen (PD Cerklje, Katarina Filipič, tel. 065/7503, kućni 258).

● **U inozemstvo.** Izlet na Marmoladu u talijanskim Dolomitima organizira Komisija za međunarodno sudjelovanje Planinske zveze Slovenije 25-26. lipnja, a na Grossglockner 6-7. kolovoza (adresa: Dvoržakova 9, Ljubljana, tel. 061/312-553). Od 3. do 4. rujna organizira izlet na Hochgall ili Hochfeiler (3438 ili 3410 metara).

● **VI. memorijalni pohod »Učka '88«** organizira PD »Kamenjak« Rijeka u nedjelju 18. rujna nastavljajući tradiciju obilježavanja povijesnog »Pazinskog proglasa« od 13. rujna 1943. da se Istra i Rijeka vrate Hrvatskoj. Centralna proslava je u 11.30 sati na Vojaku, vrhu Učke. Toga dana kreću autobusi iz Rijeke s parkirališta Delta u 8 sati do Poklona, odakle je markiranom stazom do vrha sat i pol. Prevoz treba rezervirati u tajništvu dru-

štva (Rijeka, Korzo 40 I osobno ili telefonom 31212, pozivni 051, utorkom i petkom od 18 do 20 sati). Prevoz tamo i natrag stoji 2000 din, objed na Učki 2500 din a noćenje na Učki pod šatorima s večerom 3000 din. Za smještaj pod šatorima u subotu navečer treba se unaprijed prijaviti. Za one koji dolaze po drugi put osigurane su brončane značke, za četvrti pohod srebrne a za šesti zlatne (po prvi put!). Očekujemo kao i prijašnjih godina posjetioce iz svih krajeva Jugoslavije — dobra prilika za susrete sa stariim znancima i za stvaranje novih prijateljstava. (Silvano Silvani)

● **Na Ivančiči se 3. VII u povodu 90. godišnjice osnivanja PD »Ivančica«** održavaju tri priredbe: Slet mladih planinara Hrvatskog zagorja i proslava 90-godišnjice (u 10 sati kod doma na vrhu) i pohod »Krenimo ususret zdravlju« s polaskom u 6 sati iz Ivanca (7 KT do vrha). Predviđeni je kulturno-umjetnički program, u okviru kojeg će biti predstavljena nova knjiga Cvjetka Soštarića »Ivanečko planinarstvo i fotografija«. Tri fotografije iz te knjige objavljujemo na četvrtj stranici omota ovoga broja.

● **Tjedan dana u Dolomitima** (20 — 27. VIII) sa 7 polupansiona i usponom na 6 vrhova organizira PS Zagreba (tel. 441-088). Cijena 50.000 din i 160.000 lira.

● **Na Popocatepetl i Pico Orizaba u Meksiku** vodi PD »Kalafat«, 18000 Niš, Tvrđava bb. Za informaciju poslati poštansku marku u pismu.

● **Razne priredbe i pohodi u organizaciji PS Zagreba:** Svjetski kup iz orijentacije 7 — 14. VIII u CSSR, uspon na Grossglockner 19 — 21. VIII, planinarska škola u Zagrebu 5. X — 7. XII, seminar za zaštitu prirode 2. XI, 1987, uspon na Triglav 10 — 11. IX. Informacije na tel. 441-088, Kozarčeva 22.

Ostale vijesti

● **500 žena na Kozjaku.** Planinarska sekcija »Ante Bedalov« iz Kaštel Kambelovca, koja djeluje pri PD »Mosor« iz Splita, i Aktiv žena iz Kaštel Kambelovca, povodom Dana žena i ove godine su, po osmi put, organizirali uspon žena na Kozjak (850 m) pod nazivom »Marš trgom kaštelskih partizanskih odreda«. Uspjon je održan 13. ožujka. Od ove godine pokroviteljstvo nad usponom je preuzeo SSRNH Općine Kaštela.

U maršu je bilo oko 500 sudionika, većinom žena iz Kaštela, Splita, Solina, Trogira, Sibenika, Makarske, a ove godine po prvi put i žene iz PD »Grabovica« iz Kardeljeva. Na vrhu Kozjaka planinare je dočekao topli čaj, a u skloništu »Ante Bedalov« priredjen im je partizanski ručak. U organizaciji marša sudjelovali su: Gorska služba spašavanja iz Splita, voditelj planinarske sekcije »Ante Bedalov«, klub radio-amatera »CB« iz Splita i sanitetska ekipa. Svi su na vrhu dobili prigodni amblem.

(Ivo Tadin)

● **Planinarska predavanja o Tari i Durmitoru.** Neizostavni prilog popularizaciji osmondnevnih planinarskih putovanja na Durmitor i Taru (ove godine od 2.-9. srpnja i od 6.-13. kolovoza) su i popularna predavanja iz autorske dijaopozitive u boji koje je organizator i voditelj putovanja Tomislav Jagačić snimio na svojim durmitorskim planinarskim pohodima. Tako je Jagačić održao predavanje u Ljubljani i Trzinu 13. studenog, u Kutini 4. prosinca, a u Gorišnici kod Ptuja 7. prosinca. Predavanja je dopunio Dušan Tončić, varaždinski planinar svojim filmom u boji »Splavarenje Tarom«. Iako je obavijest u dnevnim novinama zakasnila, planinari PD INA-OKI ispunili su dvoranu svog društva u Hici 17. u Zagrebu 9. ožujka ove godine. Odmah poslije zanimljivog i doživljenog predavanja ubilježilo se osam novih putnika za Durmitor. Na poziv PD »Snežnik« u Ilirskoj Bistrici Jagačić je 25. ožujka održao čak tri predavanja. Iz Knjige dojmova prenosimo dio izjave Vojka Celigoja, predsjednika PD »Snežnik«: »Ilirsko-bistrički planinci smo z veseljem sprejeli med se velikoga prijatelja prirode tov. Tomislava Jagačića. Z zanimanjem in obćudovanjem smo posluhnuli njegov iskren pripoved z ćudovitimi posnetki Durmitorja in okolice. Nad šesto mladih je skupaj z njim podoživljalo edinstvene lepote Durmitorja in reke Tare«. (ZP)

● **PD »Ravna gora«** Varaždini 11. ožujka održalo je svoju izbornu skupštinu. Skupština je započela predavanjem o ekspediciji »Himalaja 1987«, koje je održao Varaždinać, član ekspedicije, Mario Rodeš. Odaziv planinara i građana bio je zaista brojna, a prisust-

tvovali su i delegati PD »Željezna gora« Čakovec i »Ivančica« — Ivanec. ZPP-a te PSH. Skupština je bila dobro pripremljena i protekla vrlo uspješno, bez suvišnih i drugih diskusija. Za predsjednika ponovo je izabrana dosadašnja predsjednica, planinarska aktivistica s dugogodišnjim planinarskim iskustvom, poznata i po brojnim zapaženim aktivnostima na širenju i popularizaciji planinarstva, skijanja, ćuvanja prirode te po predanom radu na razvijanju i njegovanju ljubavi prema zavičaju — drugaćica Vladimira Horvat. Nakon radnog dijela, već tradicionalno, Seniorska skupina se pobrinula da se druženje nastavi u veselom tonu. (Mira Sinček)

● **Nove kuće u Gorskom kotaru.** Marljivi ravnogorski planinari na dobrovoljnoj bazi sagradili su još jednu svoju planinarsku kuću. Nakon planinarske kuće na području planine Višnjevice, niknula je još jedna, građena u alpskom stilu, na području Javorove kose. Ovo novo prekrasno zdanje dobro će doći mnogim planinarima koji vole ljepote Javorove kose. I za vrijeme zime planinari su marljivo radili na unutrašnjosti. Dosta građevinskog materijala dala je Tvornica »Radin« iz Ravne Gore i Tvornica ventilacionog i toplinskog uređaja. U prizemlju nove planinarske kuće je kuhinja i blagovaonica, a na katu su sobe sa deset kreveta. (Dmitar Mamula)

● **»Ususret zdravlju« — primjer koji treba slijediti.** Samoborski »Partizan« u suradnji s PD »Japetić« svake godine organizira četiri pohoda pod nazivom »Ususret zdravlju« i to proljetni pohod na Plešivicu, ljetni u Slani Dol, jesenski na Okić i zimski na Oštrc. Ove su priredbe postale toliko popularne da dolaze posjetioći i iz drugih mjesta pa i republika (BiH, Slovenija). Posjetioći dobivaju znak priznanja za sudjelovanje i razne nagrade, a na putu im je osigurana okrijepa. Ako sve to može mali Samobor, zašto nešto takvog ne organizirao milijunski Zagreb? (Josip Sakoman)

● **Proljetni pohod na Zumberak** do Planinarskog doma u selu Sekulićima organiziralo je zagrebaćko PD »Monter« 9. travnja, s polaskom iz Sošica u Hrvatskoj i Suhora u Sloveniji. Kod doma (710 m) skupilo se oko 500 planinara kojima je domaćin osigurao prehranu, zabavu, tomobolu, tople i hladne napitke te nagrade za masovnost, za najstarijeg i najmlađeg posjetioća itd. Svi posjetioći koji su prošli određenu trasu dobili su brončani znak. Pohod će se i ubuduće organizirati svakog proljeća. Za četvrto sudjelovanje PD »Monter« će dodijeliti srebrni znak, za osmo zlatni a za deseto plaketu. (Josip Sakoman)

● **4000 planinara na Poreznu!** Na 13. pohodu planinara na Porezen (1632 m) bilo je ovog ožujka oko 4000 posjetilaca. Organizacija besprijekorna, pomoć prometne milicije korektna. Kontrolni pečati, prigodne znaćke, razglednice (preskupe!), topli ćaj — sve što planinari trebaju. Iz Hrvatske su sudjelovali ćlanovi PD »Željeznićar« iz Zagreba i »Japetić« iz Samobora.

(Josip Sakoman)

● **PD »Grafićar« Zagreb dobio priznanje.** SUBNOR SR Hrvatske, Republićki odbor Zagreb, za izvanredno zalaganje i uspješnan rad na njegovanju i razvijanju tradicija NOB-e i tekovina revolucije dodijelio je Planinarskom društvu »Grafićar« iz Zagreba u povodu Dana borca »Plaketu putevima revolucije«.

(Ivan Hrabrić)

● **Dom na Vodicama u Zumberku** otvoren je svakog vikenda od petka u 18 sati do nedjelje u 12 sati, do 1. X.

● **Sklonište PSH na V. Alanu** u Velebitu bit će ovog ljeta opskrbljeno osnovnim živim namirnicama i napitcima, a dežurat će planinari — dobrovoljci iz PD »Naftaplin« i »Zagreb-Matice«.

● **Gdje je granica Zumberka?** Nedavno je u NP objavljen lijepi putopis po Zumberku, no valja reći da dio puta od Slavetića preko Rešpetarnice i Zećaka nije Zumberak. Zumberak je zapadnije, a selo Višoševići su na granici. (Josip Sakoman)

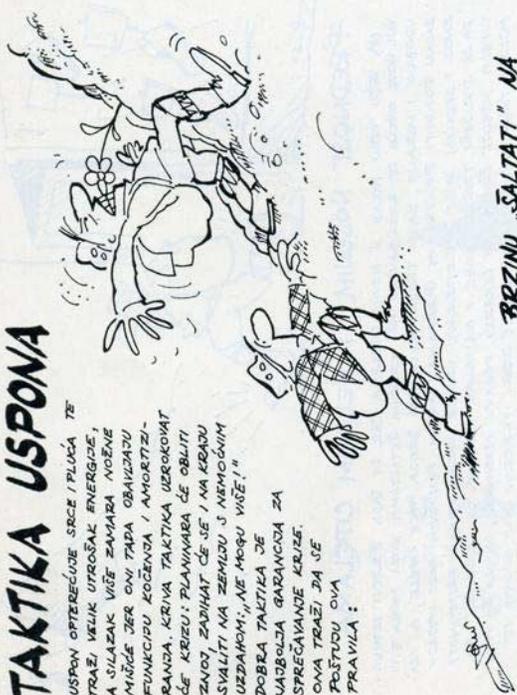
● **»Stazama prijateljstva«** na Slijeme 4. VII. organizira PS Zagreba. Polasci u 8 sati od Tunela, od Sestinskog lagvica i Markuševca, a u 7 sati s Ponikva. Na tim mjestima čekaju vodići. Cilj je Cinovnićka livada gdje će u 11 sati biti kulturno-umjetnićki program, a u 10 sati 3. kup »Vihora« u orijentacićskom trćanju. Na startu se dobiva besplatni kontrolni karton koji osigurava izletnićku znaćku, onome tko pohodi tri puta ovu godišnju priredbu.

● **Planinarska škola PD »Grafićar«.** PD »Grafićar« iz Zagreba od rujna do početka prosinca organiziralo je planinarsku školu. Predavanja, su održavana u prostorijama društva svake srijede, a praktićna obuka u Samoborskom gorju, na Medvednici i u Zasavskim planinama. Završni dio bio je na Janćarici za Dan republike uz obilazak Bjelolaseće i Samarskih stijena. Od 43 polaznika u dobi od 12 do 17 godina školu ih je završilo 32. Oni su, osim diploma, nagrađeni i vodićem »Planine Hrvatske«. (Ivan Hrabrić)

TAKTIKA USPONA

USPON OTEKREĆE SRCE I PLUĆA. TRAJA VEK IZDANJE ENERGIJE, A SILENAK VIŠE ZAVRATA NOŽNE MIŠIĆE. ZER OVI TAPRA OBAVLAŽU FUNKCIJU KOČENJA I AMORTIZIRANJA. KRIVNA TAKTIKA UZROKOVAT ČE KRIZU I PLANINARU ČE OBLITI ZAVOJ, ZADIHAT ČE SE I NA KRAJU SVALITI NA ZEMlju S NEMOĆNIM UZDANOM: „NE MOGU VIŠE!“

DOBRA TAKTIKA JE NAJBOĻJA GARANCIJA ZA SPREČAVANJE KRIZE. ONA TRAJI DA SE POŠTUJU OVA PRAVILA:



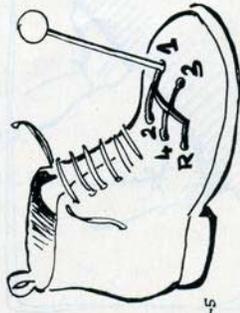
BRZINU „SALTATI“ NA VRIJEME!

AKO JE PRAVODOBNIH ŠALTANDEM BRZINA ČUVA MOTOR AUTOMOBILA, JOŠ VIŠE TREBA ČUVATI VLASTITO SRCE. UVJEK SE PENJATI MALO POLAKŠE NEG OTO BI SE MORLO! PLANINARENJE MORBA BITI UŽITAK A NE PATNJA. BITAM UPORVA NEKA BUDE UZDVAŽEN, NE ZALUTAVAJATI SE SVAKI GAS.

PRIMER: JEDAN KORAK UPRAH, DRUGI KORAK IZDAN ILI, NA STROMENOM USPONU, NA SIAKOM KORAKU JEDAN UPRAH I IZDAH. KAO MZERLO TEMPA VAŽNO JE PRAVILNO: AKO MORAJ ZRAK UZIMATI NA USTA, USPON JE PRTBRZ I STETAN ZA ZDRAVLJE!

NORMATIVI

PROŠEĆAN PLANINAR SVLAĐAVA ZA JEDAN JAT ODO 350 m USPONA, NA SILEZU JE TO DVOSTRUKO. AKO JE ZDRAV I U DOBROJ TJELESNOJ KONDIICIJI, PULS ČE MU PORASTI NA 120 A BROJ UDAHA NA 30 U MINUTI, ALI ČE SE OVE BROJKE NORMALIZIRATI NAKON DVBETA MINUTA ODMORA. BROC KORAKA NA RAVNOM PUTU MOŽE DOSEĆI 80-90 A NA OSTRUM USPONU S TEŠKOM NAPETNOSTOM JAMO 25 U MINUTI.



NE DOPUSTI DA TI JAČI NAMETNE SVOJ TEMPO!

PLANINARSKA ETIKA NALAZE DA SE TEMPO ODRBUJE PO NASTLABNEM U DRUŠTVU. POLETNIMA JE DOJADNO ČELATI NA SPORJE PLANINARJE KOJI SE ČESTO ODMARAJU, PA IH POZIBURUJU. BOLJE JE ŠKUPINU RAZPOHITI PO KONDIICIJI U DVOJE MANOJE, KODJE ČE SE NA ODMORIŠTU OPRET JASTATI, ZADOVOLJNE I DOBRO RASPOLOŽENE.



STOP U PODNE I ZA VRIJEME SPARINE!

VEĆU JNEVNU TURU TREBA PODJELITI U DVA DIZELA. POLAKAK ŠTO RANJE UOTURO, POGOTOVO AKO USPUN VOZI SUNČANOM PADINOM. U PODNE DNEI ODMOR, A NASTAVIAK PUTA TEK U DVA POPOLNE. AKO JE VELIKA VRUĆINA ILI SPARINA, NASTAVIAK PUTA OBLIŽITI ZA JOŠ JAT-DVA SUNČANICA I TROPLOMI UDAR MOGU JE IZBEĆEJI ČAMO RAZBORITIM PLANINARENDEM PUTA.

DAJ ODMORA NOŽNIM VENAMA!

PROŠEĆENE NOŽNE VENE MOGU SE IZBEĆEJI, UNATOC ŽIBROGODIŠNEM PLANINARSKOM STAJE. TAKO DA SE BOC ODMORU NOŽJE STAVJE U POVINENI POLOŽAJ. ZA ODMOR IZABERU ŠTE- NOVITO MESTO, JER SUNČANA TOPLINA SURJE KRVOTOK PREVA KOJE UMJE- STO PREMA MIŠIĆIMA KOZIMA TREBA OBNOVITI SJABGU.



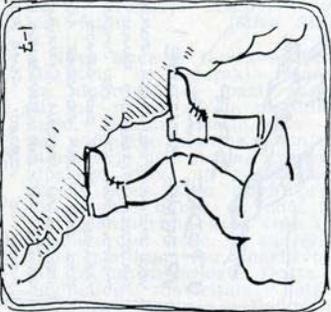


PUNIM STOPLOM I U CIK-ČAKU!

PRU USPONU I SILESKU
TREBA GAZITI PUNIM
STOPLOM. TAKO JE
POŠTJE VEĆA STABILNOST
I POVEĆANA TRAJNOST KOŽE
SPREČAVA KLIZANJE.
ZAKOUPAJA NOGA PRISTIMA
POMAŽE NOZI KOJA JE
DJELE NA VEŠIČU STRANU
TO SE POŠTJE HOĐANJEM
U CIK-ČAKU. PUTOVANJE
PUTE BI TI MILO DUŽE,
ALI I MNOGO LAŽJE.

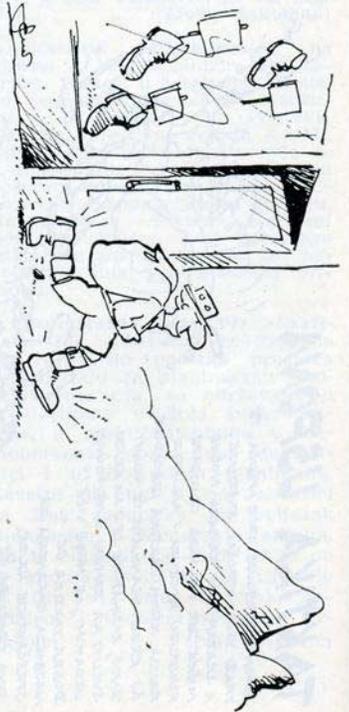
TRAVILO CIPARTE TOČKE

NA VEĆU STRANOM USPONU
TREBA STUPATI ŠTO VEĆOM
POVRŠIVOM STOPALA I OŠIM
TOGA BAZI STABILNOSTI, ODPOVORNI
I TREĆI SVIŽATI OČUVAVATI
RUČKOM JE MANKO ZA ČVRSKI KAMERU
ILI DEBLJU GRADU, NIJEKO ZA
TRAVU I LI GROMIČE, ATO JE
NOGA OKLIŽNE, RUKA MOGA
SPREČITI PAB.



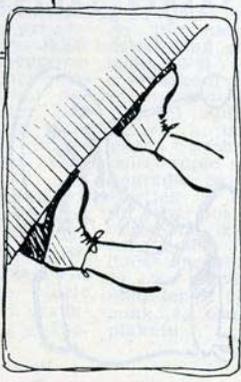
PRIDRŽEVNE PRAĐINE RUKOM STOPALA

PRELAZAK PRAĐINE
ČESTO NIJE PRILIKOVITA
DA JE OČUVANO NA
RUČ STOPALA. POUČI
JE POVEĆANA TRAJNOST KOŽE
I OPOVORNI KLIZANJA VEĆA
ZATO OPRJEZ!
TRAVILO HOVA PUNIM STOPLOM
OUDJE NIJE ČITAVIŠNO, ČEK BI
TRAVILO TREBA BILA ŽIVAK OČUVATI.

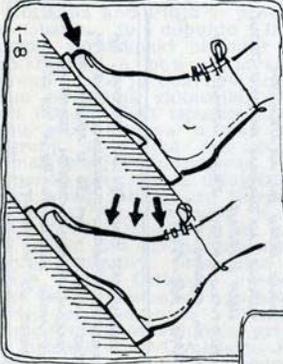


PREDNOST NOŠENIM I VELIKIM CIPELAMA

NA VEĆU TERU NIKAD U NOVIM CIPELAMA ČEK SU TADA ŽUĐIŠTEI NEMINO-
VALI, NOVE CIPETE SE RAZIBAVANJU NA ERACIJM ŠETNUTAMA, NOZI MOGA BITI
UPROBNO I MEKANO, ZATO TREBA UZETI DVA BROJA VEĆE CIPETE, A PA-
ZINBU POPUNITI DIOSTRUKIM ŠARAPAMA: TAKVIM PAMUČNIM KOŽE UPRAZU
ZAOI I ŽEBRUM KOŽE AMORTIZIRANJU UPAKKE, VEZICE TREBA PRITISNUTI
DA JE SPREČITI TRAJNOST NOGE I NASTRANAK ŽUĐIŠTEI, ŠIM OŠETIMO DA
CIPELA NEKODJE ŽUĐIŠTEI, NE ČEKARUJ POČAVU MOŽUDA, ŠIMAVI NA TOM
MJEŠTU TREBA ZAVUČENITI FLASTER (BOKI PČROZUJ POD KOŽIM JE
NE ŠKUPUJA ŽUČOŠ)



NA USPONU BITI ČE UGRADNICE
LAJE I MEKANE CIPETE, S
PREBIVOM PETOM KOJA
ODIGRANJA PRILIKOVITU POŠEŠTU
DOJE DE NA SILESKU POŠEŠTU
TETA I ŠVETIM CIPELA KOJA ČE
NOGU DOBRA ZAJITITI,
UDARCI U PRISTE SPREČAVANJU
SE ZAVUČAVANJA UZICA !!



Hrvatski Planinar.

Viestnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“.

Godina I.

Uredio

Dragutin Hirc.



U Zagrebu.

TISAK ANTUNA SCHOLZA.

1898.

SADRŽAJ.

Pjesme.

	Strana
Pozdrav Triglavu sa zagrebačkoga Sljemena. <i>F. Marković</i>	10
Klek. <i>A. Weber</i>	25
Na planini. <i>F. Marković</i>	58
Kod otvaranja Sljemenskoga Elvirina puta. <i>F. Marković</i>	83

II. Članci.

Znatnost i zadaća planinarstva. <i>D. Hirc</i>	2
Planinarstvo i geografija. <i>Dr. H. pl. Hranilović</i>	6
Planinarstvo i botanika. <i>Dr. A. Heinz</i>	10
Planinske životinje <i>Dr. L. Car</i>	17, 68, 83 104
Šetnja Dilj-gorom. <i>I. Kempf</i>	22, 42
Izleti hrvatskih planinara. <i>D. Hirc</i>	27
Naputak za sabiranje planinarske gradje. <i>Dr. M. Šenoa</i>	25, 62
Slavje u Zagrebačkoj gori. <i>D. Hirc</i>	34
Kako je postalo hrvatsko planinsko društvo. <i>Bude pl. Budisavljević</i>	36
Planinarstvo i svećenstvo. <i>F. Marković</i>	49, 66
Na Plješivici. <i>S. Širola</i>	55
Uzlaz na velebitsku Visočicu. <i>F. Franić</i>	58, 74
Na Komušarovoj pećini. <i>D. Hirc</i>	72, 91
Meteorologijsko opažanje na Sljemenu g 1898. <i>Dr. A. Mohorovičić</i>	77, 110
Valentin Vodnik, slovenski planinar. <i>D. Hirc</i>	81
Izlet u špilju Vražić. <i>S. Širola</i>	87
Iz Zagreba na Triglav	97
Strahišćica. <i>Gašo. Vac</i>	102

III. Slike.

Vodnikova kuća na Velom polju.	89
Jakov Aljaž.	105

HRVATSKI PLANINAR

Viestnik „Hrvatskoga planinarskoga društva“ u Zagrebu.

„Hrvatski Planinar.“

U glavnoj skupštini planinarskoga društva, koja je obdržavana 23. travnja t. g., iznio je sveučilišni profesor dr. Marković u ime odbora više rezolucija, koje sve smjeraju na veći procvat društvenog prosvjetnog rada, a u spomen jubileja prevedroga našega vladara i kralja Franje Josipa I.

Za tu uzvišenu spomen najznatnija je ona rezolucija, koja na temelju §. 1. društvenih pravila preporuča, da se izdaje društveno glasilo. U sjednici od 4. svibnja t. g. odlučio je upravni odbor, da se od 1. lipnja ima izdavati mjesečnik »Hrvatski Planinar«, koji će pobudjivati mar za hrvatsko planinarstvo i njegove svrhe.

I evo »Hrvatskoga Planinara«, koji u čednom ruhu pozdravlja hrvatski narod i bratsku pruža ruku »Planinskom Vestniku«, glasilu pobratimskoga »Slovenskega planinskega društva« koji izlazi već četvrtu godinu u bijeloj Ljubljani.

Prema svrsi društva (§. 1. druž. pravila) donášati će »Hrvatski Planinar« opise naših gora i planina; opisivati laznje na visoke bregove i vrhove, a naročito izticati vidike i po tome upozorivati na krasotu naše drage domovine.

»Hrvatski Planinar« će upoznavati svoje čitaoce sa svime, što je u gorama znamenita, on će opisivati vrela obična, vrela na prestanke, pak potoke, potočice, rieke i jezera. »Hrvatski Planinar« će upozorivati na znamenite kukove, litice, grebene, oštrice, na ponikve, provalije, propasti, bezdna, jezerine, drage, dražke, luke i plane. »Hrvatski planinar« se neće zaustaviti na površini gore i planine, već će zirnuti i u njezinu utrobu, opisujući špilje sa sigom, špilje-ledenice i snježnice.

Iz ustiju našega gorštaka prikupljati će »Hrvatski Planinar« nazive prirodopisne, hydro- i orografske; on će pomoćju svojih suradnika izpravljati krive nazive na gorama i planinama i tako prikupljati zdravu i jedru hranu domaćemu geografu.

»Hrvatski Planinar« izticat će i meteorologijske prilike naših gora i planina, koliko mu to bude moguće, on će pomoćju društvenih podružnica posvetiti osobitu pažnju tjelesnomu ustroju hrvatskoga gorštaka.

»Hrvatski Planinar« svratiti će svoju pozornost i flori, fauni te gei naših gora i planina, a kako su klimatički, geologijski i hidrografijski odnosi domovine raznolični, ima po našim gorama i planinama osobitih i čudnovatih prirodnina, ima puno toga, čega radi dolaze k nama prirodnjaci iz dalekih zemalja.

»Hrvatski Planinar« će donošati životopise domaćih i stranih čuvenih planinara, kao i po planinarstvo zaslužnih muževa, da ti životopisi budu podficalom što boljemu razvitku i napredku hrvatskoga planinarstva.

»Hrvatski Planinar« će pratiti rad slavenskih planinskih društava, u prvome redu susjednih, te će živom rieči nastojati, da se što prije ustroje planinarska društva u Dalmaciji, Bosni, Hercegovini i Istriji.

»Hrvatski Planinar« će pribirati planinarsku gradju iz raznih naših listova u jednu cjelinu, on će upoznavati čitaoce starim putopisnim knjigama, koje se tiču domovine, on će nastojati, da svojim radom obogaćuje duh uzvišenim idejama, da razvija u njemu pravi idealizam i da uzgaja spram drage i preliepe nam domovine u srcima žarki patriotizam.

I tako nam ide u svijet prvi broj »Hrvatskoga Planinara« uz zlatnu onu:

»O mucu grozdovi vise«,

ali i uz drugu:

Uztrajnost vodi k cilju

— Sloga do pobjede.

U Zagrebu, 1. lipnja 1898.

Za upravni odbor »Hrvatskoga planinarskoga društva«.

Predsjednik:

Miroslav grof Kulmer.

Tajnik:

Dragutin Lihl.

O znatnosti i zadaći planinarstva.

Gore, mile gore!
Ej hrvatske gore!
Gdje slobodi staroj
I sad vile dvore.

I. K. S.

Godine 1874. dodje u našu domovinu glasoviti planinar, dr. I. Frischau, profesor matematike na sveučilištu u Gracu. Iz Ogulina krene preko Plaškoga na Plitvice, obadje Golu Plješevicu (1649 m.), zadivi se Velebitu, uzpne se na Visočicu (1619 m.) i Sv. Brdo (1738 m.), pa zakrene u Dalmaciju. Došao je u našu domovinu upravo one godine, kad se je u Zagrebu ustrajalo planinarsko društvo. Živa, obodravajuća rieč čuvenoga toga planinara upravo je potakla nekoje rodoljube, da što prije takovo društvo stupi u život. Sastali se 15. listopada spomenute godine, a mjeseca travnja 1875. već bi sazvana i prva glavna skupština.

U § 1. društvenih pravila iztaknuše svrhu društva, iztakoše ju| sa malo rieči, koje označuju puno rada, uztrajnog rada, da upoznamo krasnu onu zemlju, u kojoj ugledasmo svjetlo božje.

Liepa naša domovina veoma je prikladna za planinarstvo, ona je planinarsko čudovište, koje je ovamo privuklo mnogoga stranca, da gleda ono, što još nije vidio, da se čudi onomu, čega nema u svojoj domovini.

Bio planinar koje mu drago krvi i jezika, on je klicao od čuda i radosti, kad je zagledao kršno naše primorje sa azurnom Adrijom ili obašao mrki naš Gorski kotar, tu hrvatsku Švicu.

Silne šume na planinama Gorskoga kotara bijahu u staro doba neprohodne i tek da si je čovjek sjekirom prokresao stazu, da zirne u prirodne tajne, da spozna prirodu. Kad su počeli izvažati drva, sagrađiše i kolnike, a ovi bijahu dovoljni, da se planinar ili prirodnjak popeo na bilo koji vrh, da se razblažuje krasnim vidikom i svoj nam put opiše. Spominjemo Franju Ž. Wulfena, koji je god. 1805. umro u Cjelovcu, a uzpeo se na naš Veliki Snježnik kod Lazca. Glasoviti planinar i prirodnjak Baltazar Hacquet, rođen 1739. u Le Conquetu, u Bretagni, prošao je na svom konjicu svu Hrvatsku, te ju opisao u knjizi IV. svoga djela «Oryctographia Carniolica» (1789.) i posvetio britanskomu kralju Gjuri III. Preznatno je po nas i drugo mu djelo, u kojem nam opisuje svoj put preko Like, Krbave i Hrvatskoga primorja u Gorski kotar.*

Pa u istinu taj je divni kraj domovine stvoren za planinarstvo, te nema godine, da njime nebi obilazili i domaći i strani planinari. Iztičemo naročito našega zemljaka profesora Adolfa Stošića u Trstu, koji je u putopisu »Il Carso Liburnico« njime upoznao talijanski svijet i mnogu planinarsku dušu navrnuo u njegove krajeve, a u putopisu »Il Velebit« svratio oči i na ovu osobitu planinu. I pravo je, jer je u Gorskom kotaru priroda veličanstvena, romantika divlja, mjestimice niema i strašna. Tu nam je Veliki Risnjak (1528 m.) sa vanrednim vidikom na Gorensko, Istru i Primorje, tu Veliki Snježnik (1506 m.), Medvrh (1427 m.), Guslice (1344 m.), Veliki Drgomalj (1153 m.), Burni Bitoraj (1385 m.), Velika Viševica (1428 m.), gdje je vidik prof. dr. Frischaufa zanio do kraja; tu su i drugi mnogi bregovi šume zelenice ili crnogorice, sa kojih planinar uživa rajske krajeve do Bosanskih i Dubrovačkih planina.

Nu ima u Gorskom kotaru i rieka, slapova, voda-ponornica, špilja sa ledom i sniegom, podzemnih jezera, dolomitnih stiena, ali i ubavih dolina, dalekih polja, planinskih pašnjaka, u jednu rieč svega, što planinarstvo čini zanimivim, svega, što planinaru daje naslade i užitka. Bilo je i krunjenih glava, koje su zanimali planinski naši krajevi, a čuven bijaše kao planinar saksonski kralj Friderik August, koji se uspeo na Klek, bio u Krbavi na Plješevici, zaputio se u Dalmaciju, uzpeo na kameno Biokovo, obašao junačku Crnogoru i Istriju. Put taj

* Physikalisch-polit. Reise aus d. Dinarischen durch d. Julischen, Carnischen und Rhätischen in d. Norischen Alpen im Jahre 1781.—1783. (Lipsko 1785.).

opisao je pratilac kraljev, dr. BIASOLETO, jezikom talijanskim.* A što da rećemo o planinarskim prilikama u našem kršnom Primorju, pak u Lici i Krbavil

Godine 1874. prima grad Bakar medju drevne svoje zidine visoka gosta: dolazi mu u pohode književnik prejasni nadvojvoda Ljudevit Salvator, koji je tu boravio puna dva mjeseca. Kao uztrajan i požrtvovan planinar obašao je cielu krševitu i kamenu okolicu oko Bakra. Nije mu smetalo žarko sunce, nije omara, ono oštro kamenje, one razklimane litice, oštrice i kostrilje, i svoja je studija iznio u skupocjenom djelu »Der Golf von Buccari — Portoré,« posvetiv ga Njezinom Veličanstvu, kraljici Jelisavi.

Planinar krči put u nepoznate krajeve; on sa štapom-penjačem u ruci i sa torbom o ramenu obilazi pješice kraj za krajem; dolazi u zabit, navrne se u svaki zakutak, zadje u utrobu zemaljsku, uzpinje se na najvišu liticu, obći sa narodom, proučava običaje, način života, bilježi, piše, riše i obogaćuje tako svojim perom i olovkom i književnost, a što je glavno, svraća pozornost na sve zanimivosti kraja, koji je obašao. Planinar navraća tamo občinstvo, upozoruje, koje valja probiti staze i puteve, iztiče prikladna mjesta za kolibe i vidikovce, kupke i gostionice, te zračna lječilišta, i diže tako promet, vabi domaće i strance, koji onda na daleko pronasaju glasove o domovini.

Kako li skromna i čedna bijaše dražestna Opatija, pa tko ju je razglasio cielom Evropom, tko je učinio glasovitim lječilištem, tko je privukao onamo tolike visoke i odlične gostove? Pero, vriedno pero planinara Henrika Noë-a, koji napisa čedno djelce »Abbazia, eine Idylle an der Adria«. Prezaslužni ovaj planinar i putopisac nije time samo pokoristio Opatiji, već je dignuo blagostanje ciele iztočne istarske obale, koja se prometnula u milovidan perivoj. Taj procvat nije ostao pod Velom Učkom, već ga preko Adrije prenese i na našu obalu, a planinari, opisujući Primorje, svratili su na nj pozornost našega i stranoga svieta. Postale su kupke na Sušaku, u Bakru, u Kraljevici, u Crikvenici, u Selcu i Novomu.

Planinar je pionir blagostanja i prometa, on je pravi patriota, pa zato i treba, da ga inteligencija voljko podpomaže, da se i u nas jednom planinarstvo razbujna i procvate, i da zalivati sve zemlje, u kojima se hrvatski sbori i govori.

Planinarstvo je alpinske zemlje učinilo bogatima, ono je svojim zadatcima ujedinilo sve Niemce, ma i bili politički razstavljeni; ono je sagradilo divotne ceste i željeznice u Francezkoj i Švicarskoj, od škotskih stepa i pustara stvorilo rajske krajeve; ono je napučilo ledene i zdene doline daleke Norvežke, što upoznalo i upozna je sviet sa svietom.

Od g. 1878., kad je prof. Klaić napisao »Prirodni zemljopis Hrvatske«, pa do danas, pribrali su hrvatski planinari mnogo gradje geografske i još će je pribirati, naročito iz naše ravne i plemenite Slavonije, Banovine, Like i Krbave. Gdje se sastaje planinar sa geografom, bratske si pružaju desnice; gdje susreće

* Viaggio di S. M. Federico Augusto per l' Istria, Dalmazia e Montenegro. Trieste. 1841. Str. 264 i 3 bojadisane slike.

geologa, botaničara i zoologa, bogatu mu daje gradju i tako pripomaže točnijemu poznavanju flore, faune i gee. Kadkada i samo jedan okamenjeni pužić, što ga je planinar metnuo u svoju torbu i donio geologu, stvori senzaciju; zove ovoga u prirodu a ovaj pak, napisav razpravu, zove strane učenjake, da svojim očima gledaju, što je planinar odkrio, a stručnjak opisao.

Hrvatski će planinari od sada osobitu pozornost svoju svratiti i Velebitu; ovoj veličanstvenoj planini. Da je Bog našu domovinu ukraasio samo Velebitom, imalo bi planinarsko društvo pune ruke posla i preko pô vieka. Na stotine je tu bregova i vrhova, na stotine draga i duliba, kukova i litica. koje valja obači i opisati.

Koliko može da planinar privriedi kojemu kraju, liepo nam za Liku i Krbavu svjedoči Franjo grof Waldstein i vjerni mu suputnik Pavao Kitaibel. Ova dva učena muža dodjoše u Hrvatsku g. 1802. Obašli su Liku i Krbavu, naročito Velebit i Plješevicu, na kojima su se uzpeli na mnogi vrh, i tako dođe stranomu svietu priliku, da upozna te zanimive i raznolične krajeve.*

Kako planinarsko društvo u Zagrebu po svoj domovini ustraja podružnice, to su i Velebitu na osvitku bolji dani.

Hrvatskomu planinarstvu nisu samo otvorena vrata u krajevima, koje do sada spomenusmo, već je tu i Velika te Mala Kapela, Zrinjska i Petrova gora, Kalnička gora i Bilo, Ivanščica sa Kostelskom, Topličkom i Maceljskom gorom, Samoborska gora i Gorjanci (Sv. Gera), pa ubava Zagrebačka gora, kojoj planinarsko društvo u Zagrebu, kao i gradsko poglavarstvo, od svog postanka svraća svu pažnju svoju. A Moslavina, Papuk, Krndija, Dilj-gora i Fruška gora u Slavoniji?! Pune ruke posla za podružnice uz rodoljubivu dakako pripomoć svakoga, koji je ugledao svjetlo božje bilo u kojem od ovih čarnih krajeva.

A planinarstvo i zdravlje, naslada i zabava?! Kad je priroda skinula teško svoje zimsko breme, rado zalazimo u nju, da se okriepimo, da je uživamo i uživajući oporavljamo se i zamladujemo samo na običnoj šetnji ili izletu. Kada te obuzme tuga ili bol, kada te zaokupe brige ili druge teške misli, kada te je umorio duševni rād: otresi se gradske vreve, tišme i prašine, podji u prirodu i u njezin se pusti naručaj, da ti srce jači, da ti dušu lieči i izlieči.

Svježja tiela, bodra duha, vraćaš se kući i laglje podnašaš brige ili tegobe života svoga. Kad je tako za obična izleta, kako je tek kad si se uputio u koju goru ili planinu, da se uzpneš bilo na koji brieg!

Ako si i došao prvi put u takav kraj, oko ga izviedljivo izpituje, zaustavljajući se čas ovdje, čas ondje. Sad si bio u polju, gdje te grijalo sunce, kad za malo zamineš u duboku šumu, skidaš šešir, krliš ruke, širiš grudi, da što više dahneš od onog dobrog, milog i svježega gorskog zraka. Uzlaziš, odmaraš se, uživaš, dok se vineš i na tjemenicu briega, da s nje pun uzhita pozdraviš milu svoju domovinu. Oko ti se zakriesi, srce silnije zakuca, a ti stojiš, pa paseš i pariš oči po zemlji, koju je Bog obdario svim miljem i obiljem.

* Descriptiones et Icones Plantarum Rariorum Hungariae. Beč 1805. Djelo, koje je izašlo u tri omašne knjige, posvećeno je caru i kralju Franji II.

Koje li pak slasti, kojega li čuvstva, kad na briegu čekaš rodjaj sunca božjega, a kojeg li veličja, kada se ono na večer s tobom oprasha i tone bilo u more, bilo za drugu goru i planinu, bojadišući božanskim rumenilom cielu prirodu! Večer nastaje, divna večer i svečana tišina, koja obuzima svu dušu tvoju. Skidaš šešir, sklapaš ruke, a usta ti šapću: Liepa naša domovino... dočim ti iz duboke doli planinski zrak donša sveti i uzvišeni glas: Ave Maria!

To bijaše jedan dan, ali dan, koji vriedi mnogo dana života, a ti sretan i blažen, okitiv se čedima božice Flore, dovikuješ na razstanku: »S Bogom, mila hrvatska planino, do skora vidjenja!«

D. Hirc.

K l e k.

Iznad munjâ, oblakâ i triesa
Orijaški, poput kamen diva,
Sanak vječni spokojno što sniva,
Klek se gordi diže put nebesâ.

Veličajan sred mira i biesa,
Časak rujan u sunašcu pliva,
Čas mu glavu našem vidu skriva
Tmasto velo, leglo urnebesa.

Kršna roda ponosita slika,
Alem kamen hrvatskijeh gorâ,
Ne ima mu ravna taka lika,

Od Crnoga do Jadranskog mora.
Sokolovâ timor i slobode,
Na njem vile svoje kolo vode.

Alberto Weber.

Ogulin 2. 4. 1898.

Pozdrav Triglavu sa zagrebačkoga Sljemena.

dne 1. svibnja 1898.

I.

Uztrajmo, družij, na Sljemena vrhu,
Još sat i dva još, suncu do zahoda,
Da pobro naš, kog još ne srete zgoda
Zriet Triglav otuda, uzrie želji svrhu.

Okolo mu zahman sunca za visoka
Tražaše, kralj da slovinskih hrjegova
Sine mu amo i kaže zbilju snovâ:
Jedinstvo doma i jaza preo duboka.

Al' što dan sparni u maglen čaj sakriva,
To sunce, prije no sadje da odpočiva
Ostaviv zvjezdâm svod, nam morda ukaže,

Za stalnu vjeru nam, kiem Savin sije
Razasjan suncem pās, a i gdje ga krije
Tma, s bratskiem kraji kraje bratske slaže.

II.

Kroz oblak tmast, prie no će zapast, sunce
Sjaj rujni proli, i kaže u grimizu
I Triglav-kralja i uza nj dugu u nizu
Do Mangart-diva velebne vrhunice;

A iza kralja i dvorjanâ mu divâ
Ko morskâ se pučina pruži, od zrakâ
Sunčanih sazdana! . . . Oj, još prie mraka
San željkovan nam svanuo java živa!

Sunašce blago, što nam ti ukaza,
Prie no nas suton u krilo si zavi,
U dušah sja nam sjajem bez zalaza;

Al' djeci našoj još se blaže objavi:
Što nam bje ruj večernji, zora jasna
I vedar dan nek bude njim do kasna!

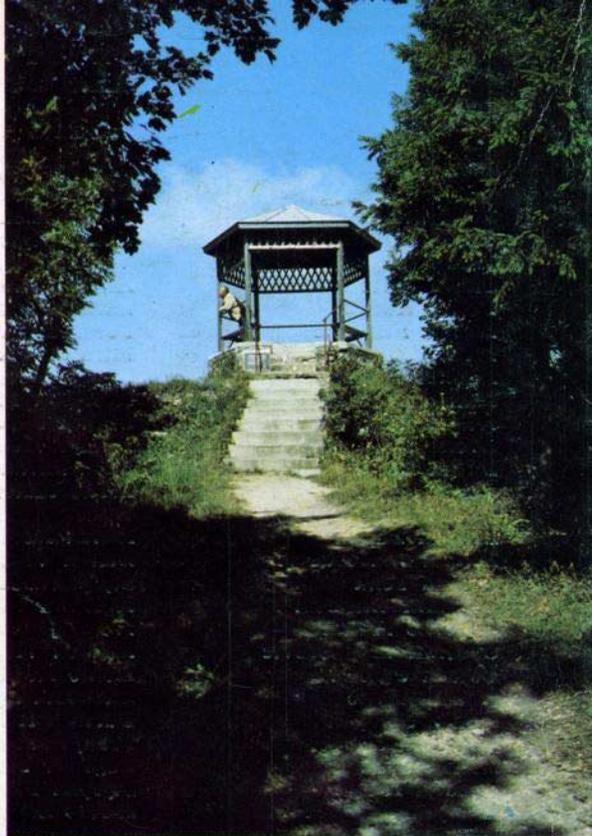
Franjo Markorić.

ZAHVALJUJEMO ZA POMOĆ »NAŠIM PLANINAMA«

Karlo Petrečija
Josip Moser
Tomislav Pavlin
Ivan Ograjšek
Siniša Lesić
Perica Korica
Marija Puškarić
Ivan Jerebić
Midhat Limo
Nikola Rudan
Nevenka Barbutov
Zvonimir Himelreich
Dušan Đurić
Vlado Grgec
Antun Stare
Dragan Zupan
Dragoslav Đorđević
Jagoda Tenk
Vladimir Blažević
Zdravko Maltar
Cedomir Majstorović
Dojran Uglešić
Adam Slavko
Katica Salopek
Vera Sidar
Roko Novak
Ksenija Klikić
Marijan Pribanić
Zvonimir Vandekar
Smilja i Stevo Males
Josip Šikić
Zoran Majnarić
Ante Sarić
Zlatko Kosinac
Uzeir Beširović
Julije Sandner
Ema Hriljac
Zlatko Gros
Adolf Frančeski
Josip Muha
Tatjana Šilhard
Mile Gverić
Milovan Pilipović
Stanislava Sandić
Radovan Finka
Darko Grundler
Vlastimir Janošević
Dragutin Moses
Fanika Majerić
Tomislav Sobodić
Zoran Bračić
Mirjana Pezelj
Bruno Bakotić
Milorad Mrdaković
Zlata Halmi
Tomislav Zubčić
Boris Jugo
Joža Skočir
Jasna Finka
Mirjana Vorkapić
Martin Pastuović
Marijan Malus
Darko Dujmović

Živojin Petković
Zivota Alempijević
Milan Dijačić
Vladimir Kamenić
Ante Vujnović
Mihovil Bratanić
Ferdinand Hunar
Mira Sincek
Marija Butina
Zvonimir Fridrich
Dorjan Jagačić
Hidajet Grabus
Vera Milosavljević
Zarko Marić
Ladislav Filetin
Antun Herceg
Daniel Vincek
Stjepan Lekić
Kresimir Marić
Ivo Bojanović
Mladen Vidaković
Mirkol Kolak
Elizabeta Rybak
Đurđica Risović
Franjo Kleković
Bogomir Medić
Stjepan Pavković
Zlatko Sinkovski
Zlata Livić
Ljerka Lapuch
Ana Bedeniković
Antonija Simunović
Petar Armanini
Slavko Brezovečki
Sime Balen
Zeljko Bišćan
Božo Gaberšek
Jozo Trogranić
Dragče Blaževski
Hinko Briščik
Đurđica Pauković
Antun Matišin
Tomica Guth
Vesna Čaplar
Zvonko Domitrović
Stipe Bušelić
Viktor Kralik
Miro Matošević
Frančeska Uznić
Drago Erceg
Karlo Matz
Mihailo Batić
Tomislav Franković
Ruža Stilinović
Berislav Banek
Boris Bogević
Franjo Novosel
Jelena Radović
Stanko Trpin
Brigita Sablić
Marijanka Nekić
Miroslava Schilhardt-Bogović
Lucijan Smokvina

Milan Božičević
Ivo Vaniček
Vili Petrić
Zeljko Zibret
Zlatan Fröhlich
Branimir Gojak
Aleksandar Savić
Zoran Majnarić
Mihajlo Višnjić
Josip Marion
Ljubica Havoic
Đurda Buntić
Bogdanka Prodanović
Radivoje Miličević
Krešimir Bartaković
Antun Petrekanić
Dragutin Harauzek
Petar Panić
Branko Kufner
Borut Kurtović
Siniša Damjanović
Višnja Dakić
Karlo Korbar
Aleksandar Vujić
Ivo Kurečić
Sivko Stanković
Mladen Bradač
Ines Orsag
Miro Milanović
Milan Zlatar
Marica Mattes
Branko Lončar
Ana Mušec
Branko Simonji
Erna Harašić
Milan Vlasisavljević
Božena Šmuk
Stjepan Jambrek
Mladen Houška
Zeljka Brodarec
Mato Kašuba
Miroslav Drinčić
Božica Đukić-Črlenec
Alojz Valenta
Marijan Novinc
Miljenko Nikolić
Amir Mehmedović
Felicitar Minder
Katja Vlahušić
Boris Mičić
Zvezdana Šprinjug-Deduš
Dušan Đurić
Hubert Peras
Nikola Krička
Stjepan Šalković
Žarko Milić
Zdenko Đanić
Marica Orešković
Magda Bistrovic
Marko Pavković
Tomislav Bunić
Đuro Dokmanović
Popis darovalaca se nastavlja



Ivanščica: piramida, vidikovac, i dom

